

พวงหรีดงานศพ : บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย

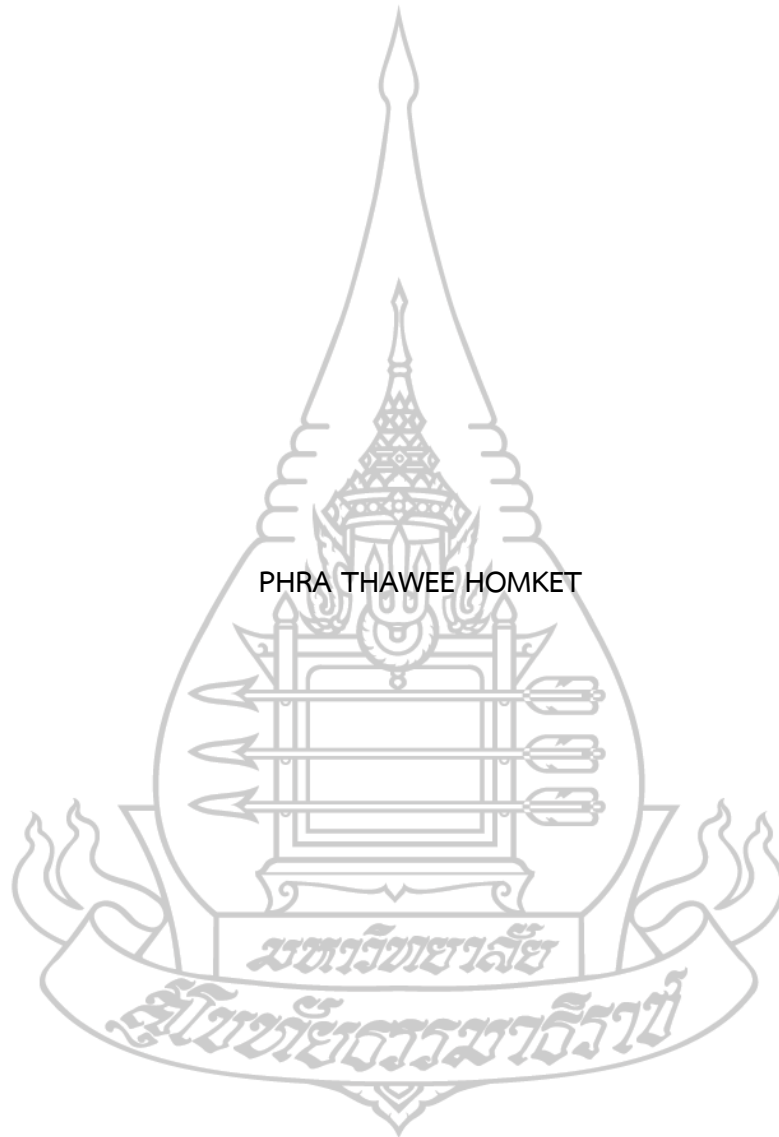
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอก

การเมืองการปกครอง

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2566

Funeral Wreaths : Reflections on Power Relations in Thai Society

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Political Groverment

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2023

หัวข้อวิทยานิพนธ์	พวงหรีดงานศพ : บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย
ชื่อและนามสกุล	พระทวี หอมเกตุ
แขนงวิชา / วิชาเอก	วิชาเอกการเมืองการปกครอง
สาขาวิชา	รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา	1. รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกตาร์ศมี
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวลัญช์ วัฒนเดชไพศาล

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2566

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อลงกรณ์ อรรคแสง)	
	กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกตาร์ศมี)	
	กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวลัญช์ วัฒนเดชไพศาล)	

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.นราธิป ศรีราม)

ชื่อวิทยานิพนธ์ พวงหรีดงานศพ : บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย

ผู้วิจัย พระทวี หอมเกตุ รหัสนักศึกษา 2618001065

ปริญญา: รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกตารัตน์ (2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวัลณ์ วัฒนเดชไพศาล ปีการศึกษา 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย (2) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านรูปแบบของกระบวนการสื่อสารและสัญญาที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจง คือ พระสงฆ์จำนวน 2 รูป ร้านจำหน่ายพวงหรีดจำนวน 2 คน พิธีกรทางศาสนาประจำวัดจำนวน 1 คน เจ้าภาพผู้จัดงานศพจำนวน 5 คน นักการเมืองและข้าราชการที่มอบพวงหรีดจำนวน 5 คน แยกทั่วไปที่มาร่วมงานศพจำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่า (1) พวงหรีด เป็นวัฒนธรรมตะวันตกที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ทั้งในงานมงคลและอวมงคล รับเข้ามาในสังคมไทยช่วงรัชกาลที่ 4 เพื่อใช้เฉพาะงานอวมงคลหรืองานศพเท่านั้นแทนที่การสักการะศพด้วยดอกไม้ธูปเทียน ช่วงแรกจะใช้ในงานศพของชนชั้นสูงเพื่อเป็นเครื่องตกแต่งให้งานศพสมฐานะและแพร่หลายสู่สามัญชนคนทั่วไป พวงหรีดที่ใช้ในงานศพไทยช่วงแรกยังเป็นเพียงกิ่งไม้ที่นำมาสานขัดกันให้ดูสวยงามใช้แทนความอาลัยแต่ผู้ที่จากไป ต่างจากในปัจจุบันที่พวงหรีดถูกแปรสภาพให้เป็นการแสดงถึงอำนาจและสถานะ (2) การเขียนข้อความและการแสดงความเห็นในพวงหรีดงานศพนอกจากเป็นเรื่องของธรรมเนียมสังคมที่สำคัญยังปรากฏอยู่ในเชิงสัญญา พวงหรีดที่นำมามอบในงานศพบ่งบอกถึงตัวตนของผู้มอบและคณะผู้มอบ ความสัมพันธ์ทางสังคมการเมืองระหว่างผู้ตายครอบครัวผู้ตายกับผู้มอบพวงหรีด นอกจากนี้สัญญาดังกล่าวยังเป็นโอกาสในการสื่อสารทางการเมืองและโฆษณาหาเสียง นักการเมืองที่มีส่วนร่วมในงานศพสามารถใช้โอกาสนี้ในการแนะนำตัวเองและพรรคการเมืองของตน

คำสำคัญ สัญญา พวงหรีดงานศพ การสื่อสารทางการเมือง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

Thesis title: “Funeral Wreaths : Reflections on Power Relations in Thai Society”

Researcher: “PHRA THAWEE HOMKET”; ID: “2618001065”;

Degree: Master of Political Science;

Thesis advisors: (1) Associate Professor Dr. Pisan Mukdaratsami;(2) Assistant Professor Dr. Wornwaluncha Wattanadejpaisan ; Academic year: 2023

Abstract

This study aims to explore (1) the origins of the practice of sending funeral wreaths in Thai society and (2) the socio-political power dynamics through communication method and the symbols represented by funeral wreaths.

This study employed qualitative research method, using document analysis and in-depth interviews with a specific group of informants: two monks, two wreath shop owners, one religious ceremony master at a temple, five funeral organizers, five politicians and government officials who present wreaths, and five general guests attending funerals, totaling 20 people. Interviews were the primary research tool. These interviews were then analyzed with the descriptive analytics method.

The study found that (1) funeral wreaths are a Western cultural practice initially made for both auspicious and inauspicious occasions, adopted into Thai society during the reign of King Rama IV exclusively for funerals, replacing the traditional practice of honoring the dead with sandalwood flowers, incense, and candles. Initially, wreaths were used in the funerals of the upper class as a decorative item to match their status and later became widespread among the general populace. The early wreaths used in Thai funerals were simple, beautifully woven branches representing mourning and respect for the deceased, in contrast to the present day, where wreaths also signify power and status. (2) Writing messages and expressing condolences funerals wreaths, not only an important societal norms presented symbolically, but also indicates the giver's identity and his associates, as well as the political relation of the deceased's family and the giver. Moreover, the implicit symbolism also provides political communication and election campaigning opportunities. Politicians participating in funerals can use this occasion to introduce themselves and their political parties.

Keywords : Symbols, funeral wreaths, political communication, power relations.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยได้รับความกรุณา และอนุเคราะห์จาก รศ.ดร.พิศาล มุกตารัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษา พร้อมด้วย รศ.ดร.อลงกรณ์ อรรคแสง และ ผศ.ดร.วรวิทย์ วัฒนเดชไพศาล ที่สละเวลาสอบควบคุมวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปรับปรุงงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณกรมศิลปากร (เจ้าอาวาส) พระครูภาวนากัลยาณคุณ วิ. ดร. (ผู้ช่วยเจ้าอาวาส) วัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เมตตาสนับสนุนในการเดินทาง ที่พักอาศัยคำแนะนำปรึกษาแก่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณพระสงฆ์ทุกรูปและญาติโยมทุกท่าน ที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลแก่ผู้เขียน ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นผลงานทางวิชาการที่มีประโยชน์ต่อการศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมระบบการเมืองให้มีความเข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถจรรโลงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

สุดท้ายนี้ ขอเจริญพรขอบคุณมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ ณ ที่นี้ และขอบคุณครอบครัว เพื่อน ๆ ทุกคนที่เป็นกำลังใจและให้การช่วยเหลือเสมอมา

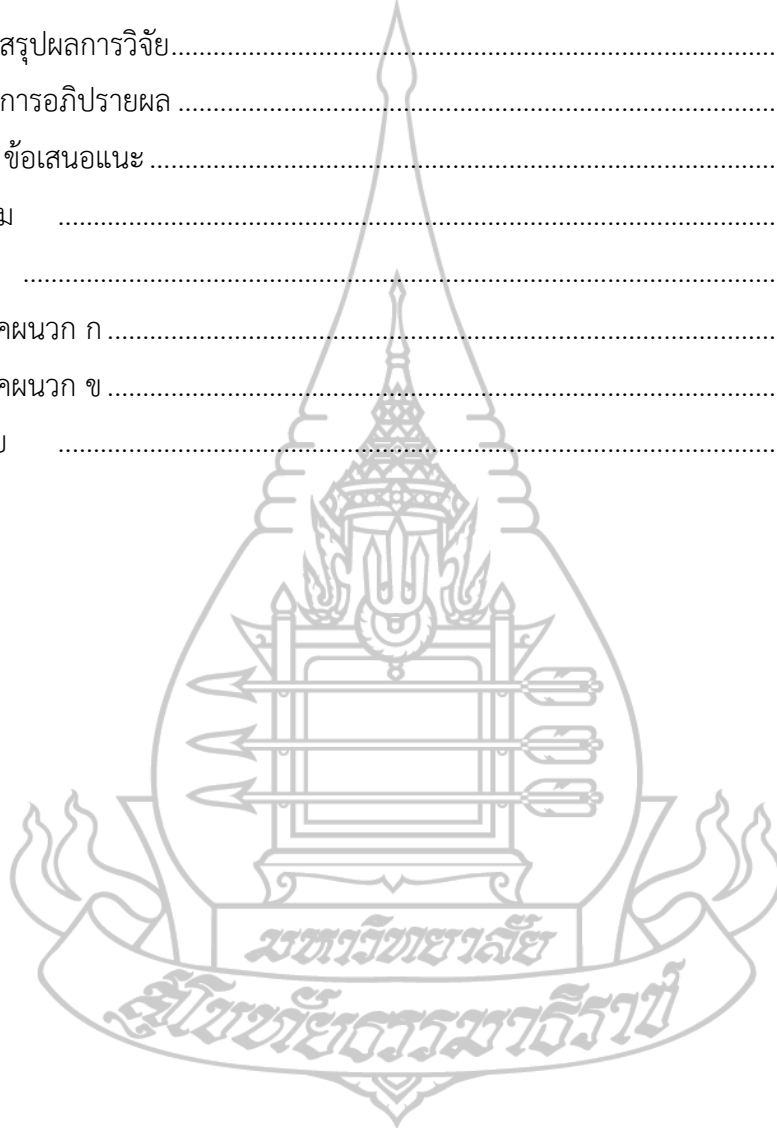

พระทวี หอมเกตุ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญรูปภาพ	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
3. ประเด็นคำถามการวิจัย	7
4. กรอบแนวคิดการวิจัย	7
5. ขอบเขตของการวิจัย.....	8
6. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	10
1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดงานศพ	11
2. ประเพณีการจัดงานศพของชาวไทยพุทธ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	17
3. ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication)	19
4. แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Relational Power).....	30
5. ทฤษฎีสัญศาสตร์ (Semiotics)	39
6. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ (Patronage System)	52
7. บริบทของวัดมหัตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)	53
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	55
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	63
1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	63
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	64
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล	64
4. การวิเคราะห์ข้อมูล	64

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	65
1. พวงหรีดงานศพในสังคมไทย.....	65
2. บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านพวงหรีดงานศพ.....	79
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	88
1. สรุปผลการวิจัย.....	89
2. การอภิปรายผล.....	90
3. ข้อเสนอแนะ.....	96
บรรณานุกรม.....	98
ภาคผนวก.....	103
ภาคผนวก ก.....	104
ภาคผนวก ข.....	107
ประวัติผู้วิจัย.....	109

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	8
ภาพที่ 2.1 แบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo).....	21
ภาพที่ 2.2 แบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองของไบรอัน แมคแนร์ (Brian McNair).....	26
ภาพที่ 2.3 แผนภาพแสดงความหมายโดยตรง (ชั้นที่ 1) ในระดับของภาษาและความหมายโดยนัย (ชั้นที่2) ในระดับของมายาคติตามแนวคิดของ โรลิ่งค์ บาร์ธส์	47
ภาพที่ 2.4 วัดมหัตตมังคลาราม (วัดมหาธาตุใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	54
ภาพที่ 4.1 การทำดอกไม้เป็นพวงกลม ๆ ปรากฏที่งานพระเมรุสมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา พ.ศ. 2447	68
ภาพที่ 4.2 พวงหรีดในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร พ.ศ. 2474	69
ภาพที่ 4.3 พวงหรีดในงานศพของเจ้านายที่วังบูรพาภิรมย์.....	69
ภาพที่ 4.4 พวงหรีดในงานศพของสามัญชนไม่ทราบชื่อ	70
ภาพที่ 4.5 การประกาศโฆษณาขายพวงหรีดของห้างรัตนมาลา พาหุรัด.....	71
ภาพที่ 4.6 งานศพหม่อมเล็ก พระชายาในกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พ.ศ.2461.....	72
ภาพที่ 4.7 งานศพชายและหญิงสูงอายุไม่ทราบชื่อ หมายเลข 56M 00010.....	73
ภาพที่ 4.8 หมายเลข 56M 00013 และหมายเลข 56M 00006	74
ภาพที่ 4.9 พวงหรีดแทนความอาลัยของครอบครัว ลูกและหลาน	75
ภาพที่ 4.10 พวงหรีดในงานศพนายปรีชา พานิชพงศ์ ที่มอบโดยนักรการเมือง	77
ภาพที่ 4.11 พวงหรีดจำนวนมาก	82
ภาพที่ 4.12 พวงหรีดจำนวนน้อย.....	82
ภาพที่ 4.13 ภาพพวงหรีดนายนิพัฒน์ อุดมอักษร พรรคประชาธิปัตย์	84
ภาพที่ 4.14 ภาพบรรดาพวงหรีดนักรการเมืองและข้าราชการระดับสูง.....	86

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนย่อมมีความตายเป็นเบื้องหน้าทั้งสิ้น เพราะชีวิตไม่มีความยั่งยืน มีเกิดขึ้น ดำรงอยู่ เสื่อมสลายและดับไปในที่สุด เมื่อกล่าวถึงความตายย่อมเป็นที่ทราบกันว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีใครปรารถนา เนื่องจากความตายเป็นสิ่งนำมาซึ่งความเศร้าโศกอันเกิดมาจากความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชื่นชอบ โดยที่มนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายล้วนเป็นผู้ที่ไม่อยากตายหรือไม่ต้องการที่จะเผชิญหน้ากับความตายนั่น พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความจริงอันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งความจริงดังกล่าวนั้นก็คือกฎแห่งเหตุผล (The Laws of cause and effect) อันได้แก่ กฎอิทัปปัจจยตา ที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่งที่ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ในโลกนั้นไม่อาจจะดำรงอยู่โดยลำพังได้ เพราะสรรพสิ่งในโลกล้วนต้องพึ่งพิงสิ่งอื่นเพื่อการดำรงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การเกิดขึ้นของสรรพสิ่งจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของสิ่งต่าง ๆ มากกว่า 2 สิ่ง นอกจากนั้น ก็มีกฎไตรลักษณ์ที่อธิบายในแง่ของกระบวนการความเป็นไปของสรรพสิ่งในแง่ของความเป็นธรรมชาติที่สิ่งต่าง ๆ จะต้องเป็นไปใน สามลักษณะ คือ 1) ความเป็นของไม่เที่ยงหรือมันคงถาวร 2) ความเป็นทุกข์เพราะไม่คงทนอยู่ได้ และ 3) ความเป็นอนัตตา คือไม่อาจจะยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนได้ ซึ่งกฎต่าง ๆ นี้ล้วนกล่าวถึงสภาพของสรรพสิ่งที่จะต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ อันเป็นกฎสากลคือสรรพสิ่งจะต้องมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดาของกระบวนการชีวิตมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย อันมีการเกิดและการตายเป็นของคู่กัน มีเกิดเป็นเบื้องต้น มีความตายเป็นที่สุด ดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้ว เป็นรังของโรคมิแต่จะทรุดโทรมลงไป ร่างกายที่เนาเปื่อยนี้ก็จะแตกดับไป เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด”

ความตายและการตาย (death and dying) เป็นสิ่งสากลที่เกิดขึ้นกับทุกบุคคลในทุกสังคม แต่คนทั่วไปมักมีทัศนคติแง่ลบเกี่ยวกับความตาย มองว่าความตายเป็นเรื่องอัปมงคล เป็นสัญญาณของความสูญเสีย พลัดพราก ความเศร้าโศก คนเราจึงหลีกเลี่ยงที่จะพูด คิด หรือสื่อสารถึงสิ่งที่ถือว่าเป็นลางนำไปสู่ความตาย และมักสั่งสอนลูกหลานไม่ให้กล่าวหรือ กระทำการใด ๆ ที่สื่อถึงการชักนำความตายให้เกิดขึ้น (ภัทรพร สิริกาญจน, 2539) เนื่องด้วยความคิด วิถีชีวิต โลกทัศน์ของคนที่มีมองชีวิตและความตาย แบบกลไก แยกส่วน ลดส่วน (Biomedical model) ซึ่งเป็นแนวคิดกระแส

หลัก ในปัจจุบัน เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานปรัชญาแบบ Descartes ที่มองว่าร่างกาย เป็นเครื่องจักร ร่างกาย และจิตใจถูกแยกออกจากกัน ความตายถูกมองว่า คือการหยุดทำงานของร่างกายหรือเครื่องจักร เป็นหายนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของ ชีวิต (ธนา นิลชัยโกวิท และคณะ, 2545)

มีงานศึกษาทางมานุษยวิทยาได้ให้ความสนใจกับบทบาทของ ความตายในสังคมต่าง ๆ ตอบสนองกับความตาย อาทิ สังคมเมือง สังคมชนบท หรือกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในสังคมอุตสาหกรรม ประเด็นหลักของการศึกษานี้จึงอยู่ที่พิธีศพและการไว้ทุกข์ เช่น งานของ Frazer, James G. (1913) Radcliffe-Brown, A.R. (1933) งานศึกษาเหล่านี้ให้ข้อมูลและมุมมองทางทฤษฎี โดยเน้นที่การทำความเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากความตาย ได้แก่ การจัดการกับร่างผู้ตาย พิธีการที่คนมาร่วมงาน มากมาย ระยะเวลาที่ไว้ทุกข์ การทำลายทรัพย์สิน หรือการทำร้ายตนเองเพื่อแสดงความเศร้าโศก เป็นต้น

นักมานุษยวิทยาได้ชี้ให้เห็นว่า ในสังคมต่าง ๆ กันนั้น การให้นิยามของการตายนั้นเป็นสิ่ง ที่ซับซ้อน และแตกต่างออกไป เช่น งานของ (Robert Hertz, 1960) ที่แสดงถึงความแตกต่างของระบบความคิด และความหมาย ของการตายในกลุ่มที่ต่างวัฒนธรรมกัน ตัวอย่างเช่น ในยุโรปปัจจุบัน ถือว่า ความตายนั้นคือจุดสิ้นสุดของชีวิต ในขณะที่ระบบคิดของสังคมดั้งเดิมหลายแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นถือว่าความตายเป็นเพียงสถานะหนึ่งในกระบวนการที่ยาวนานกว่านั้นซึ่งเริ่มขึ้น ก่อนหน้าภาวะที่เรียกว่า “ความตาย” และยังคงดำรงอยู่ต่อไปอีกนานหลังจากนั้น ทักษะคติต่อความตาย ที่ต่างกันย่อมสะท้อนออกมาในการจัดพิธีศพ เช่น ศาสนาอิสลามให้ ความศรัทธาต่อพระเจ้าเป็นเจ้าใน ทุกมิติของชีวิต ตามหลักการอิสลามถือว่า ความตายของมนุษย์ไม่ใช่การดับสูญ ความตายคือการ เคลื่อนย้ายสถานที่จากโลกหนึ่งไปสู่อีกโลกหนึ่ง เนื้อแท้ของมนุษย์คือ “วิญญาณ” เมื่อร่าง ผุสลายไป พร้อมความตาย วิญญาณยังคงสภาพอยู่ และเตรียมพร้อมสำหรับ การเคลื่อนย้ายไปสู่ชีวิตในโลกใหม่ ดังนั้น ศาสนาอิสลามจะไม่มีพิธีศพที่ ซับซ้อน เมื่อมีคนตายจะพาร่างผู้ตายไปละหมาดที่มัสยิดใกล้ ๆ และนำไปฝัง ในหลุมที่เตรียมไว้เท่านั้น (สุวินัย สมันละาะ, 2545)

พิธีศพของศาสนาคริสต์ก็ไม่มีขั้นตอนที่ซับซ้อนเช่นเดียวกับชาวมุสลิม เนื่องจากชาวคาทอลิกมีความเชื่อว่า วิญญาณของมนุษย์เป็นสภาวะ จิตที่ไม่เสื่อมสลาย วิญญาณประกอบด้วยสติปัญญาและเสรีภาพ ดำรงอยู่ได้ด้วยการประทานของพระเจ้า ซึ่งต่างจากร่างกายที่เป็นสสารและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องสลายไปตามกาลเวลา ดังนั้น แม้มนุษย์จะตายไปแล้ว แต่ก็ยังถือว่ามีชีวิตอยู่ เพราะวิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่ตาย ในเรื่องความตายชาวคาทอลิกมีความเชื่อว่าความตายคือภาวะที่ร่างกายและวิญญาณแยกออกจากกัน มนุษย์เกิดมาครั้งเดียวและตายครั้งเดียว เมื่อตายลง ร่างกายซึ่งเป็นสสารก็สลายกลายเป็นธาตุตามเดิม ขณะที่วิญญาณซึ่งแยกออกจากร่างกายจะถูกนำไปพิพากษาทันทีตามบาปบุญของตน ดังนั้น การฝังศพจะเริ่มด้วยการประกอบพิธีที่สถานที่ตั้งศพซึ่งอาจ

เป็นที่บ้านหรือศาลาพักศพ ที่วัดญาติของผู้ตายจะเชิญบาทหลวงมาทำพิธีเชิญศพโดยบาทหลวงจะประกอบพิธีสวดภาวนาอุทิศให้แก่ผู้ตายที่โบสถ์ และเคลื่อนศพไปฝังที่สุสาน เป็นอันเสร็จพิธี

จะเห็นได้ว่า ทั้งสองศาสนามีความเชื่อเรื่องความตายคล้ายกัน คือเชื่อในพระเจ้า และโลกหลังความตายที่จะถูกพิพากษาโดยพระเจ้าว่าวิญญาน จะได้ไปอยู่กับพระเจ้า หรือไปชำระโทษในที่อื่น ๆ เกิดครั้งเดียว ตายครั้งเดียว ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างเช่นศาสนาพุทธ พิธีกรรมงานศพจึงไม่มีความ ซับซ้อนเท่ากับพิธีศพของศาสนาพุทธ เพียงแค่ทำพิธีและฝังในหลุมศพเท่านั้น

หากกล่าวถึงพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในสังคมไทยจะแตกต่างจากสองศาสนาข้างต้นอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธ หมายความว่าพระพุทธรูปศาสนาได้กลายมาเป็นแบบแผนความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติหลักของผู้คนในสังคมเป็นแบบแผนหลัก โดยดินแดนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับเอาความเชื่อพุทธศาสนา และศาสนาฮินดูมา จากประเทศอินเดียเมื่อประมาณสองพันปีก่อน แต่อย่างไรก็ดี อิทธิพลความเชื่อที่เข้ามาใหม่ไม่ได้ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนพื้นเมืองที่นับถือผีเสื่อมคลายลง แต่เป็นการนับถือควบคู่กันไปกับความเชื่อดั้งเดิม เป็นการผสมผสานของความเชื่อทั้งการนับถือผี การนับถือเทพเจ้าของศาสนา ฮินดู และความเชื่อเรื่องภูตผีและภูตงูของศาสนาพุทธ (ปราณี วงษ์เทศ, 2534)

พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในสังคมไทยส่วนมาก จึงมีเรื่องความเชื่อเรื่องผี เรื่องวิญญาน เรื่องโลกลับเหนือนิรรมชาติ เข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนในสังคมชนบทหรือแม้แต่กลุ่มชาติพันธุ์ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย โดยมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีอยู่แล้ว และได้ซึมซับวิถีการดำรงชีวิตจากกลุ่มคนในสังคมชนบท รวมทั้งรับพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต เป็นการผสมผสานของความเชื่อทั้งการนับถือผีและพุทธศาสนา ทำให้ในหลายพื้นที่มีความเชื่อแตกต่างกันออกไป

ความเชื่อในเรื่องความตายของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกัน ย่อมสะท้อนความเชื่อเหล่านั้นออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม งานศพ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย ที่มีความเชื่อเรื่องผี สิ่งลึกลับ โลกหลังความตาย ทำให้มีระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ มากมายสื่อสารออกมาจากพิธีกรรมงานศพ ซึ่งสัญลักษณ์ ต่าง ๆ เหล่านั้นได้ซ่อนความหมาย ความเชื่อต่าง ๆ ของคนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมนั้นด้วย ความคิด และความเชื่อที่สะท้อนออกมาผ่านสัญลักษณ์ ต่าง ๆ ในพิธีกรรมงานศพ นั่นเอง

ความตาย ถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้ เพราะเมื่อมีเกิดขึ้นก็ย่อมมีดับเป็นของธรรมดาอันเป็นไปตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ถึงอย่างนั้นเมื่อมีความตายเกิดขึ้น ก็ย่อมต้องมีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับความตายเกิดขึ้นเช่นกัน ซึ่งจะเป็นไปตามความเชื่อ ศรัทธาหรือศาสนาที่ผู้คนนั้น ๆ นับถือ และในแต่ละขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีนั้นก็ย่อมมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการจัดการกับงานศพอันเนื่องมาจากความตายที่เกิดขึ้น

ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ในสังคมชนบทเมื่อมีคนเสียชีวิตลงจะถือว่าเป็นงานใหญ่สำหรับชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมช่วยกันรับผิดชอบช่วยเหลือกันโดยจัดงานศพให้เรียบร้อยดีงามตามจารีตประเพณีของแต่ละชุมชน การจัดให้มีประเพณีและพิธีกรรมขึ้นในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงจากวัยหนึ่งไปสู่อีกวัยหนึ่ง สังคมไทยเป็นสังคมที่มีระบบค่านิยมที่สนับสนุนการสร้างความกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับจักรวาล อีกทั้งความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธที่ได้สอนให้รับรู้ถึงการเวียนว่ายตายเกิดในโลกนี้และโลกหน้า จึงให้ความพิถีพิถันเป็นพิเศษในเรื่องการเกิดและการตาย พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความตาย มิได้มีความหมายเฉพาะผู้ที่ตายไปเท่านั้น หากยังมีความสำคัญทั้งด้านสังคมและจิตใจแก่บรรดาลูกเมียและญาติพี่น้องผู้อยู่สืบวงศ์ตระกูลต่อมาอีกด้วย (ปราณี วงษ์เทศ, 2534)

การจัดงานศพในอดีตนั้นไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะห่างไกลจากความเจริญ เครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ จึงมีไม่มาก ไม่สะดวก คนในสังคมต้องช่วยเหลือกัน ใครมีความรู้ความสามารถ หรือพอที่จะช่วยเหลือกันได้ก็มาช่วยกัน เช่น ใครมีพริก มีกระเทียม ข้าวสาร ก็เอามาบริจาคแก่เจ้าภาพ มาช่วยกันทำโลงศพ ทำดอกไม้ ประดับโลงศพ ดอกไม้จันทร์ พวงหรีด อยู่นี้เป็นต้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปหลายสิ่งหลายอย่างก็เกิดการพัฒนา ทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ ก็มีมากขึ้น วิถีชีวิตชนบทธรรมเนียมนจารีตประเพณีต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไป ทำให้จารีตประเพณีการจัดงานศพเปลี่ยนแปลงไปด้วย อาทิ การจัดงานศพในทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันนั้นมีพิธีกรรมพิธีการที่ละเอียดเป็นระเบียบมากขึ้น อิงตามหลักพระศานานำมาซึ่งการทำหน้าที่ของพระสงฆ์อันเป็นเนื่ออายุเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ผู้วายชน อีกทั้งยังมีจารีตประเพณีต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับงานศพเกิดขึ้นมากมายควบคู่กันไปทั้งการวางข้าวปลาอาหารไว้ข้างหีบศพ การทอดผ้าบังสุกุล การนำพวงหรีดไปเพื่อแสดงความอาลัยแต่ผู้ล่วงลับ ซึ่งบางอย่างเกิดขึ้นเพื่อเป็นคติสอนใจ แต่บางอย่างเป็นไปเพื่อเป้าหมายอื่นหรือเกิดขึ้นจากค่านิยมที่มีจุดมุ่งหมายแอบแฝง ซึ่งเห็นได้ชัดจากจารีตประเพณีของการนำพวงหรีดไปแสดงความไว้อาลัยในงานศพ

พวงหรีดมีต้นกำเนิดจากชาวตะวันตก ซึ่งใช้พวงหรีดทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล เช่น การแขวนพวงหรีดในช่วงเทศกาลคริสต์มาส เพื่อสื่อความหมายถึงความเชื่อทางศาสนาว่าวงโค้งหรือวงกลม หมายถึงการเริ่มต้นที่ไม่มีวันสิ้นสุดและพระเจ้าที่เป็นนิรันดร ไปไม่เสียหายและของตกแต่ต่างอื่น เช่น ถั่วลูกสน เป็นสัญลักษณ์การฟื้นคืนชีวิต และความยั่งยืนของชีวิต หากเป็นงานศพจะวางพวงหรีดที่หลุมฝังศพหรือที่ หีบศพ เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงความเศร้าโศก เดิมทีตกแต่งพวงหรีดด้วยริบบิ้นและกระดาษตัดเป็นรูป ดอกไม้ใบไม้เป็นพวงหรีดแห้ง แล้วนำไปถวายวัดเป็นที่ระลึกอุทิศให้ผู้ตาย ต่อมาได้พัฒนาพวงหรีดแห้งเป็นพวงหรีดสดด้วยการใช้ดอกไม้ใบไม้จริงมาตกแต่ง (Sathiankoset, 1939, p. 163)

เมื่อรับพวงหรีดเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของธรรมเนียม คนไทยไม่ได้ใช้ในสองวาระ เช่นเดียวกับชาวตะวันตก แต่นำมาใช้เฉพาะในงานอวมงคลเพื่อแสดงความไว้อาลัยและหรือนำไป

สักการะรูปปั้นผู้ล่วงลับ อันเนื่องมาจากคนไทยนับถือศาสนาพุทธย่อมไม่มีเทศกาลเฉลิมฉลองตามแบบแผนของศาสนาคริสต์จึงเลือกใช้ในพิธีกรรมที่ไม่ขัดกับคติความเชื่อทางศาสนา

นายสมบัติ พลายน้อย ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ (พ.ศ. 2553) ให้ความเห็นเรื่องการรับพวงหรีดเข้ามาใช้ว่า เป็นการรับเข้ามาใช้แทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยในการไปเคารพศพ และแสดงความไว้อาลัย แก่ผู้วายชนม์ด้วยการนำดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้ศพ ส่วนมากใช้ดอกชอนกลิ่น เพราะมีสีขาวและมีกลิ่นหอมอบอวลทั่วงานทั้งหลายได้ง่ายเพราะมีปลูกตามบ้านเรือน ดอกชอนกลิ่นจึงเป็นเสมือนดอกไม้ประจำวันศพ

การนำพวงหรีดไปแสดงความไว้อาลัยแก่ผู้ล่วงลับในงานศพจึงเป็นธรรมเนียมที่มีผู้นิยมปฏิบัติกันมาซึ่งใช้ร่วมกับขนบธรรมเนียมอื่นที่สำคัญได้แก่ การนุ่งขาว นุ่งดำ การโกนผม นางร้องไห้ และการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ ต่อมาธรรมเนียมบางอย่างถูกยกเลิกแต่ความนิยมใช้พวงหรีดกลับเพิ่มขึ้น จนเสมือนเป็นสัญลักษณ์ในการให้เกียรติแก่เจ้าภาพงานศพ ไว้อาลัยและแสดงถึงความทรงจำที่มีกับแต่ผู้วายชนม์ สารหลักในพวงหรีด คือ การแสดงความเสียใจต่อเจ้าภาพและบอกกล่าวว่าตัวเองและครอบครัวมา เคารพศพแล้ว (ภัสร์นวี ศรีสุวรรณ, 2557, น. 84)

พวงหรีดเดิมมาจากภาษาอังกฤษคำว่า wreath ซึ่งในสมัยก่อนย้อนไปถึงยุคเปอร์เซีย ความหมายของพวงหรีดคือ “a thing bound around” สิ่งที่ล้อมด้วยลักษณะวงกลม ซึ่งอาจจะคล้ายมงกุฎ (diadem) และเช่นกัน ในสมัยกรีกโบราณก็มีการนำดอกไม้ไปเคารพศพของผู้ตาย ประเทศไทยรับวัฒนธรรมการเคารพศพ โดยการส่งพวงหรีดหรือส่งดอกไม้เคารพศพในรัชสมัยของบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก่อนนี้ พวงหรีดจะไม่สวยหรูหรือราคาแพงเฉกเช่นปัจจุบัน มีเพียงก้านกิ่งไม้มาสานขัดกันเป็นวงกลม แล้วนำดอกไม้มาเสียบประดับ ซึ่งถือว่าเรียบง่ายและเป็น การแสดงออกถึงการเคารพศพอย่างแท้จริง

ในปัจจุบันพวงหรีดกลับถูกแปรผันสถานภาพให้เป็นการแสดงถึงอำนาจและสถานะทางสังคม (power and status) ของผู้ที่นำไปมอบ พวงหรีดจะถูกจัดวางไว้ในที่ที่คนเห็นได้ง่ายและสะดวกสำหรับผู้ที่มีอำนาจและสถานะ และไม่น่าเชื่อกันเลยว่า ในสถานการณ์ที่โลกร้อนเต็มไปด้วยสงครามทางด้านจิตใจและสงครามทางด้านวัตถุ ความร้อนระอุแห่งความอยากมี อยากเป็น (aspiration) ของคนที่มีความแตกต่างทางด้านฐานคติ วิธีคิด หรือแม้แต่ความขัดแย้งในอุดมการณ์ทำให้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่ทับซ้อนแห่งอำนาจและสถานะ พวงหรีดที่นำไปมอบให้ผู้วายชนม์นั้น เขาไม่อาจรู้ล่วงหน้าเลยว่า พวงหรีดที่นำมาเคารพตนเองจะมีความสวยงามเพียงใด ความสวยงามของพวงหรีดจะมีคุณค่ามัน สะท้อนได้อย่างหนึ่งว่า สักวันหากเราตายไปจากโลกนี้ อยากให้ผู้ที่มีสติระลึกได้ในแต่ละวันว่า เรามีคุณค่าพอที่จะได้รับพวงหรีดหรือไม่ น่าจะตระหนักว่า ก็คงจะเหมาะสมเพราะหากเรามองว่า ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นปกติแล้วก็จะเข้าใจว่า เหตุใด

ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือสังคมที่กำลังพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างจึง “ถูกสังเวยให้กับการเมือง” (ธงชัย สมบูรณ์, 2559)

เช่นเดียวกับที่วัดมเหยงคณ์ (วัดหาดใหญ่ใน) ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นสถานที่หนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นถึงการเมือง ที่มาพร้อมพวงหรีด มีการจัดวางตามความเหมาะสม ความสวยงาม หรือตามความมีสถานะของตัวอักษรที่สลักมาบนพวงหรีด มีตราสัญลักษณ์ ชื่อ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่เด่นชัด มองเห็นง่าย “พวงหรีด” ในงานศพถือได้ว่าเป็น “สัญลักษณ์” อย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เป็นสารที่มอบหรือถูกส่งมอบมายังงานศพ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความนับถือ ความอาลัย ความเสียใจต่อการจากไปของผู้ตาย ซึ่งความหมายเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในการมอบพวงหรีดงานศพเป็นปกติ แต่ในขณะเดียวกันความหมายต่าง ๆ อันเป็นไปโดยวัฒนธรรมก็จะถูกนำมาใช้เป็นสารทางการเมืองที่สื่อให้เห็นถึงความมีอำนาจและสถานะของผู้มอบ ซึ่งต้องผ่านการวิเคราะห์ จึงเกิดประเด็นที่น่าสนใจอันนำมาสู่การศึกษาพวงหรีดงานศพ บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย ผ่านพวงหรีดงานศพ ตลอดจนทำการศึกษถึงความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของพวงหรีดงานศพ บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ สู่การเผยแพร่ให้กับสังคมภายนอกได้รับรู้ถึงนัยยะสำคัญดังกล่าวนี้ ทั้งในด้านจารีตประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่เป็นข้อมูลรายละเอียด และความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้มีการกล่าวถึงไว้ หรือบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่อาจเป็นการรับรู้โดยทั่วกันในสังคมการเมือง หรือเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในสังคมไทย การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่จะช่วยให้สามารถรับรู้และเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดบนรากฐานจารีตประเพณี พิธีกรรม ที่เป็นสัญลักษณ์สะท้อนถึงอำนาจทางการเมือง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่อสังคม ชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ และเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังได้ศึกษา เรียนรู้ และต่อยอดจากการศึกษานี้ในอนาคต

ความน่าสนใจของบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ สู่การเผยแพร่ให้กับสังคมภายนอกได้รับรู้ถึงนัยยะสำคัญต่าง ๆ ดังกล่าว จึงเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา ว่ามีการสื่อความหมายอย่างอื่นนอกเหนือจาก ความหมายโดยตรงที่แสดงออกถึงความไว้อาลัยหรือไม่อย่างไร จากการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย โดยศึกษาจากงานบำเพ็ญกุศลศพที่จัดขึ้นในวัดมเหยงคณ์ (วัดหาดใหญ่ใน) ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่วัดหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ และมีการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพในแบบพระพุทธศาสนาจำนวนมาก นำไปสู่การวิจัยเรื่อง “พวงหรีดงานศพ : บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย”

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาถึงที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย
- 2.2 เพื่อศึกษาบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ

3. ประเด็นคำถามการวิจัย

- 3.1 ที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทยเป็นอย่างไร
- 3.2 บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพเป็นอย่างไร

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านการมอบพวงหรีดในงานศพ ที่จัดบำเพ็ญกุศลในวัดมเหยงคณ์ (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยทำการค้นคว้าจากเอกสารตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ พูดคุย การสังเกต ภายใต้อกรอบแนวคิด ดังนี้ ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5.3 ขอบเขตด้านสถานที่

ศึกษาเฉพาะงานบำเพ็ญกุศลศพภายในวัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

5.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

กำหนดระยะเวลาการวิจัย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2564-2565

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 สาร หมายถึง สิ่งที่ใช้แทนความคิด ความรู้สึก หรือเจตนาารมย์ ของผู้ส่ง ไปยังผู้รับ ผ่านพวงหรีดที่มอบในงานศพ

6.2 สัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมาย แทนของจริงหรือตัวจริง

6.3 พวงหรีด หมายถึง สิ่งที่ถูกนำไปมอบในงานศพ ไม่ว่าจะทำด้วยดอกไม้สด ดอกไม้แห้งหรือสิ่งของเครื่องใช้ เช่น พวงหรีดที่ทำขึ้นจากผ้า พัดลม นาฬิกา ต้นไม้ ฯลฯ มีการเขียนป้าย เป็นชื่อ-สกุล หรือหน่วยงาน บริษัท องค์กรต่าง ๆ หรืออื่น ๆ ติดไว้

6.4 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริม เกื้อหนุนหรือลดทอนสิทธิผลประโยชน์ ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกิดขึ้นในงานศพ

6.5 วัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) หมายถึง สถานที่ทางศาสนา ประกอบด้วยโบสถ์ วิหาร เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ ซึ่งตั้งอยู่บนเพชรเกษม ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ทราบถึงที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย

7.2 ทราบถึงบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสาร และสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีด

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นศึกษาสัญญาของการมอบพวงหรีดงานศพ ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย ของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับงานศพที่จัดบำเพ็ญกุศลภายในวัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าจากเอกสารตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเสนอตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

เอกสาร/ตำรา

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดงานศพ
2. ประเพณีการจัดงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่น อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
3. ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง (POLITICAL COMMUNICATION)
4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (RELATIONAL POWER)
5. ทฤษฎีสัญศาสตร์ (SEMIOTICS)
6. แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ (PATRONAGE SYSTEM)
7. บริบทของวัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่

จังหวัดสงขลา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 รูปแบบการจัดงานศพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
 - 2.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมของชาวล้านนา
 - 2.3 มายาคติความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธ :กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์กูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ
 - 2.4 การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญาและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยในโฆษณาเพื่อการท่องเที่ยว
 - 2.5 กลวิธีการใช้ภาษาในป้ายหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 24 มีนาคม 2562 กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก เขตเลือกตั้งที่ 1
 - 2.6 การวิเคราะห์ภาพในการหาเสียงเลือกตั้ง ปี พ.ศ. 2554 ผ่านเว็บไซต์เฟซบุ๊ก
- ดอทคอม
- 2.7 นัยยะของสัญลักษณ์นกหวีดในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทย
 - 2.8 สินค้าสัญลักษณ์ในพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง

2.9 การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี

2.10 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน

2.11 พฤติกรรมการซื้อพวงหรีดดอกไม้ ในพื้นที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2.12 เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยพิธีกรรมงานศพภายใต้ระบบทุนนิยม กรณีศึกษา ชุมชนวัดพระธาตุหนองบัว 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดงานศพ

ชีวิตของมนุษย์ มีความเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีมาตลอดช่วงชีวิต งานศพจึงเป็นประเพณีการตายที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานในวงเวียนชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่แรกเกิด แก่ เจ็บตาย และเป็นหนึ่งในพิธีสำคัญของชีวิตมนุษย์ เมื่อสิ้นลมหายใจจำเป็นต้องมีพิธีกรรมศพ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และได้เรียนรู้บทเรียนชีวิตของการมีอยู่และดับไป เสถียร โภเศษ (2531) ได้กล่าวถึงประเพณีการตายไว้อย่างละเอียด คือ

ตอนที่ 1 เหตุที่ต้องทำศพ เหตุของการตาย วิญญาณ จิต ภูต ผี เช่น ไหว้ พิธีฝังคน พิธีสตีแปลงเขตที่ทำศพ ความจำเป็นที่ต้องทำศพ จาริตประเพณี

ตอนที่ 2 พิธีทำศพ ต่ออายุ บอกหนทาง ผี เรื่องแมว อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ นุ่งผ้าศพ ต่ำหมากใส่ปากศพ เงินใส่ปากศพ ปิดหน้าศพ กรวยดอกไม้ธูปเทียน การมัดศพ เบิกโลงตั้งศพ แคนของคนที่ยาไปตามไฟหน้าศพ พระสวด เช่น ศพ นางร้องไห้ ทำบุญ วัน 7 วัน 100 วัน รอบปี พวงหรีดไว้ทุกข์

ตอนที่ 3 เมาศพ ปลงศพ เมาฝังตมสิทธิพิธีไม่ได้ยกศพออกจากเรือน ศพออกทางประตูเรือนไม่ได้ ชักฟาก 3 ซีก ประตุปลา ตีหม้อน้ำและหม้อไฟนำศพ ชัดข้าวสาร หามศพ โปรงข้าวตอก ชักศพ แยงศพ ทางสี่แพร่ง หาที่ปลงศพ ผาศพ ชักผ้ามหาบังสุกุล คว่าศพ เมาเวียน 3 รอบ เอาโลงกระแทกเชิงตะกอน ทิ้งเบี้ยให้ตากล้ายกกลาก ต่อยมะพร้าวล้างหน้าศพ ธูปเทียนเผาศพ ที่เผาศพ การเผาหามต่อไฟเผา เอาผ้าโยนข้ามโลง ชักฟืน 3 ดุ้น กลับจากการเผา บวชหน้าศพ สวดอภิธรรมหน้าไฟ บอกเผาศพ ข้อหามวันเผาศพ เดิน 3 หาบ แปรรูป เก็บอัฐิ ทำบุญ 7 วันภายหลัง

นอกจากนี้ สุขุมธ เมธาวิทยกุล (2532) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรมศพไว้ดังนี้ พิธีกรรมศพทำให้คนเป็นได้ เห็น ได้รู้พิธีศพ ได้รับความรู้ความเข้าใจปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธศาสนา มากมายที่แฝงความหมายอยู่ในพิธีกรรมบางตอน เช่น ชีวิตเหมือนดวงไฟที่จุดหน้าศพ มีการเกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงและดับสลาย ทำให้คนเราเข้าใจธรรมชาติของชีวิต จะต้องเปลี่ยนแปลงไปไม่คงที่และตายลงในที่สุด จะได้ไม่ลุ่มหลงมัวเมาและเศร้าโศกเสียใจเมื่อชีวิตต้องมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง

พิธีกรรมศพทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะต่างก็ได้คบหาสมาคม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากญาติมิตรที่มาร่วมงานศพทำให้เจ้าภาพอบอุ่นใจ ไม่ว่าจะรู้ว่าเหว่เดียวตาย รู้สึกสำนึกบุญคุณที่ญาติมิตรให้กำลังใจยามทุกข์ และเมื่อถึงคราวที่คนอื่นประสบเหตุการณ์เช่นนี้เข้าบ้าง เจ้าภาพก็ต้องตอบสนองแทนไมตรีจิตในทำนองเดียวกัน ส่วนในด้านจิตใจ พิธีปลงศพเป็นการสนองความปรารถนาของมนุษย์ตามความเชื่อตามหลักคำสอนในศาสนา เช่น กฎแห่งกรรม คนที่ทำดีก่อนตายและตายแล้วก็มีพิธีบำเพ็ญกุศลศพ ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับพิธีส่งดวงวิญญาณไปสวรรค์ของศาสนาอื่นที่นับถือพระเจ้า และหลังจากตายแล้วก็เข้าพิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกันนี้อีก ดังนั้นพิธีปลงศพจึงทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจในอนาคตชาติของตน พิธีปลงศพเป็นการกระทำที่ทำให้ญาติมิตรของผู้ตายคลายความเศร้าโศกความไม่สบายใจ เพราะได้แสดงความรัก ความอาลัย และความกตัญญูรู้คุณที่ตนมีต่อผู้ตาย ซึ่งเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่สามารถกระทำได้ แม้จะกระทำดีกว่านี้ก็ไม่มีประโยชน์อันใดแก่ผู้ตาย จึงเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่ญาติมิตรจะพึงกระทำแก่ผู้ตาย ทำให้บรรเทาความทุกข์ลงได้บ้าง

ประชิด สกฺุณะพัฒน์ และอุดม เขยกีวงศ์ (2548) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อในความตาย และพิธีกรรมงานศพ ไว้ดังนี้ การจากไปของบุคคลในครอบครัวเป็นภาวะที่ทำให้เกิดความเศร้าโศก แต่ก็มีความเชื่อว่า คนตายไปจะเป็นผีซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัว จึงมีประเพณีเพื่อผ่อนคลายความเศร้าโศก และตัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี วิธีทำศพส่วนใหญ่จะต้องคล้อยตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปจะมีเพียง 2 วิธี คือ การฝังและการเผา

ธนาภิต (2543) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับพิธีศพไว้ดังนี้ พิธีกรรม คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มาโดยตลอด ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวันตาย เมื่อมีการตายจึงมีประเพณีเกี่ยวกับความตายเป็นแบบแผนการปฏิบัติในการทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ อันได้แก่ พิธีเกี่ยวกับการทำศพ พิธีการทำบุญร้อยวัน พิธีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ

กาญจนา แก้วเทพ (2549, น. 11-38) ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านวัฒนธรรม ศึกษาได้ว่า พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมของสื่อประเพณีทุกประเพณี ดังนั้น สิ่งสำคัญที่คำนึงถึงในการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรม คือการวิเคราะห์คุณลักษณะของพิธีกรรม เพื่อจะได้รู้จักและเข้าใจการดำเนินกิจกรรมของประเพณีให้มากขึ้น โดยพิธีกรรมมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ประเภทของพิธีกรรม การจัดประเภทของพิธีกรรมต่างกันออกไป เช่น มนุษยวิทยาจะจัดแบ่งประเภทพิธีกรรมออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ พิธีกรรมที่ทำตามวัฏจักรของชีวิต (เกิด แก่ เจ็บ ตาย) และพิธีกรรมที่ทำอย่างเป็นประจำต่อเนื่อง (การทำบุญ 12 เดือน) หรือพิธีกรรมส่วนบุคคลกลุ่มคน เช่นพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศล พิธีกรรมงานศพ เป็นต้น

- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับบริบทชีวิตที่เป็นจริง แยกออกเป็น 2 โลก คือ โลกแห่งพิธีกรรม (Ritual World) และโลกแห่งความจริง (Real World and daily Life)

3) การตรวจสอบสถานภาพปัจจุบันของพิธีกรรม ประกอบด้วย พิธีกรรมอยู่ในสภาพสมบูรณ์ พิธีกรรมที่เข้มแข็งข้างนอกแต่ข้างในอ่อนแอ พิธีกรรมที่เริ่มอ่อนแอที่การประกอบพิธีกรรมไม่ครบ หรือผู้เข้าร่วมพิธีเริ่มจางหายไป พิธีกรรมที่อยู่ในสภาพมีแต่ทรงกับทรุด

4) ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) พิธีกรรมเป็นการกระทำที่มีกรรมวิธีที่แน่นอนชัดเจน เช่น มีผู้เข้าร่วมพิธีกรรม เป็นต้น

5) ระบบการแบ่งงานกันทำ พิธีกรรมเป็นการจัดระบบการแบ่งงานกันกันอย่างแน่นอนตายตัวว่าคนกลุ่มไหนจะต้องทำอะไร

6) ช่วงเวลา พิธีกรรมแต่ละอย่างจะมีความเข้มงวด หรือยืดหยุ่นในการระบุช่วงเวลา หรือกาละมากน้อยแตกต่างกัน พิธีกรรมอาจพิจารณาได้หลายแบบ ดังนี้ 1 ดูความต่อเนื่องหรือความสม่ำเสมอของการทำพิธีกรรม 2 ดูว่าเป็นช่วงเวลาปกติหรือพิเศษ และ 3 ศึกษาเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังช่วงเวลาในการทำพิธีกรรม

7) พื้นที่หรือสถานที่ พิธีกรรมแต่ละอย่างจะมีความเข้มงวดหรือยืดหยุ่นในการกำหนดพื้นที่มากน้อยแตกต่างกัน ผู้ดำเนินพิธีกรรมจะต้องศึกษาว่าการใช้พื้นที่หรือการตกแต่งสถานที่หรือเทศะมีเงื่อนไขอะไรบ้าง มีความเข้มงวดมากน้อยแค่ไหนจะต้องมีการตกแต่งสถานที่อย่างไร ใช้อุปกรณ์แสงสีแบบไหนรวมทั้งมีเหตุผลเบื้องหลังในการตกแต่งสถานที่อย่างไร

8) สิ่งของและเครื่องเซ่นไหว้ในพิธี เช่น ปริมาณของสิ่งของในการประกอบพิธีกรรมผู้จัดเตรียม ค่าใช้จ่าย และบทบาทของสิ่งของแต่ละอย่างในพิธีกรรม ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้จะมี ความหมายซ่อนอยู่เสมอ

9) อารมณ์หรือจังหวะ พิจารณาว่าการประกอบพิธีกรรมเป็นการแสดงแบบหนึ่ง ดังนั้น ในพิธีกรรมก็ย่อมคลุกเคล้าไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึกแบบต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในแต่ละจังหวะ ขั้นตอนซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจและอารมณ์ของผู้เข้าร่วมเป็นอย่างยิ่ง

ในส่วนของสิริคุตตภิกขุ (เสาร์ ชันธรักษา) (พระ) (2547, น. 43-49) กล่าวว่า นิमितหรือ เครื่องหมายในการประกอบพิธีกรรมงานศพตามคติโบราณ มีการปฏิบัติตามคติความเชื่อเดิมที่แฝงไว้ ด้วยปริศนาธรรมต่าง ๆ เป็น การสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้เข้าใจในหลักความจริงของชีวิตที่แปรเปลี่ยนไป จำแนกออกได้ถึง 36 ประการ ที่ความเชื่อเดิมได้นิยมยึดถือแต่ปัจจุบันอาจจะไม่นำมาปฏิบัติจนครบ ทุกประการในบางชุมชนที่แตกต่างกันไปด้วยเขตพื้นที่ เช่น การผูก 5 เปาะ การคว่ำหม้อน้ำ การทำไม้ คีบผ้า การใช้ไม้ข่มเหง การโยนไข่หาที่อยู่ (ที่เฝ้าหรือฝัง) การล้างเท้าพระ การปลุกหญ้า เป็นต้น ซึ่ง ขั้นตอนในนิมิตต่าง ๆ นี้ มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของชุมชน บางท้องถิ่นก็ยึดถือเป็น แนวปฏิบัติ ไว้จนครบแต่บางท้องถิ่นก็ลดขั้นตอนเหล่านั้นบางประการออกไป

ประชิด สกฤษะพัฒน์ (2546, น. 61) ได้กล่าวไว้ว่า โดยพิธีกรรมแล้วมีบทบาทหลักต่อวิถี ชีวิตมนุษย์ 5 ประการคือ 1) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อมนุษย์ประสบชะตากรรมเกี่ยวกับการตาย

จะเกิดความวิตกกังวล จึงต้องหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ 2) เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมทางสังคมการจัดงานศพจะต้องดำเนินไปตามขั้นตอนและความเชื่อทางศาสนา โดยศาสนาจะเป็นผู้กำหนดบทบาทของแต่ละคนในสังคมว่าควรปฏิบัติอย่างไรในงานศพ 3) เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะให้เข้าถึงสาระของชีวิต ในพิธีกรรมงานศพเป็นสัญลักษณ์ที่ซ่อนสาระทางปรัชญาชีวิตไว้ผ่านพิธีกรรม 4) เป็นเครื่องผูกพันให้เกิดความเป็นเอกภาพของคนในสังคม การจัดงานศพผ่านพิธีกรรม ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะปฏิบัติไปตามครรลองเดียวกันตามความเชื่อที่ปฏิบัติกันมาอย่างเป็นเอกภาพ 5) เป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อที่หลากหลายเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อ เมื่อมีการจัดงานศพทุกคนจะเข้าร่วมและปฏิบัติตามครรลองทางพิธีกรรมของแต่ละศาสนาอย่างพร้อมเพรียงกัน

สำหรับกาญจนา แก้วเทพ (2549, น. 54-60) ได้กล่าวถึง บทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมงานศพ ที่อธิบายความคงอยู่หรือการสูญหายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าสิ่งอื่นที่เข้ามาทำหน้าที่ทดแทนพิธีกรรม ดังนี้ 1) หน้าที่ในการสร้างความอบอุ่น/ความมั่นคงทางจิตใจ เช่น การสวดพระอภิธรรมต่อหน้าศพ เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานได้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา 2) หน้าที่ปลอบขวัญหรือคลายความกังวล ในช่วงเวลาที่ชีวิตของผู้คนชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาหรือสภาวะวิกฤติ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประสบอุบัติเหตุตาย เผชิญกับภัยธรรมชาติ ชุมชนก็จะมีพิธีกรรมที่ทำหน้าที่ปลอบขวัญ เพื่อให้เกิดความคลายทุกข์ 3) หน้าที่ให้แนวทางในการดำเนินชีวิต มีการจัดการสภาพแวดล้อมสถานที่ให้มีความสดชื่นสว่างใจสุขใจ 4) หน้าที่แสดงความรู้สึกร่วมกัน บุคคลใดบุคคลหนึ่งในชุมชนต้องพบกับเหตุการณ์ร้ายหรือดีทุกคนในชุมชนก็รู้สึกประหนึ่งว่าตนเองได้พบกับเหตุการณ์นั้นด้วย

สวิง บุญเจิม (2539, น. 505-528) ได้กล่าวไว้ว่า ในชีวิตของคนแม้จะมีฐานะที่แตกต่างกันบางคนอาจร่ำรวยเพียงพร้อมด้วยทรัพย์สินหรือบางคนอาจยากจนเฉี้อยู่ก็ย่อมพบเจอการตาย เป็นสิ่งสุดท้ายของชีวิต แต่ก่อนที่จะสิ้นใจเป็นการให้ความเตรียมพร้อมแก่ผู้ที่กำลังจะตายนั้น ให้ตั้งมั่นในสติแล้วรำลึกนึกถึงในส่วนของกุศลกรรมจากกุศลจิต เพื่อเป็นการนำทางที่จะไปในภพหน้าจากการดับแห่งจิตดวงสุดท้ายของชีวิต ครั้นเมื่อสิ้นลมหายใจแล้วก็มีวิธีปฏิบัติต่อศพของผู้ตายให้ดีที่สุดถือเป็นเรื่องสุดท้ายที่มีชีวิตได้ทำให้แก่กัน การปฏิบัติต่อศพมีวิธีการที่สอนธรรมะในลักษณะของขั้นตอนต่าง ๆ ถึง 38 ประการ ในทุกขั้นตอนนั้นมีหลักการปฏิบัติและเปรียบเทียบในสังฆธรรมทั้งสิ้น เช่น การอาบน้ำศพ เป็นการสื่อให้รู้ว่าให้มีความบริสุทธิ์ก่อนจะทำการอื่น ๆ เทียบกับคนตายเมื่อจะไปสู่ภพภูมิเบื้องหน้าต้องมีความบริสุทธิ์ทางกาย การเอาเงินใส่ปากศพ เป็นการสอนให้รู้ถึงความจริงว่าเมื่อมีชีวิตอยู่แม้จะสะสมทรัพย์ไว้มากมายสุดท้ายเมื่อเกิดการตายแล้วก็ไม่สามารถนำไปด้วยเลย เป็นต้น ทั้งยังแนะนำในวันเผาศพว่าวันใดห้ามเผาและการอุปโลกน์เผาศพในกรณีที่ศพนั้นเป็นการตายผิดปกติคือตายด้วยเหตุลึกลับและปัจจุบันทันด่วน

दनัย ไชโยธา (2538, น. 23) ได้กล่าวถึง การจัดงานศพของแต่ละเชื้อชาติที่มีความแตกต่างกันในส่วนของพิธีกรรมศพของชาวไทย ได้กล่าวถึงกระบวนการทำพิธีศพที่เป็นข้อปฏิบัติ

เกี่ยวกับพิธีกรรมศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนตายจนถึงการเผาและหลังเผาเป็นการทำความเข้าใจในขั้นตอนพิธีกรรมศพโดยแยกแยะรายละเอียดเป็นข้อ ๆ เช่น การเตรียมเครื่องใช้ในงานศพเริ่มตั้งแต่การเตรียมเครื่องนุ่งห่มของเจ้าภาพที่เตรียมไว้ให้ศพ เป็นต้น รวมถึงเครื่องใช้ในงานพิธีศพตลอดถึงเครื่องใช้ในพิธีทำบุญหลังการเผาศพแล้วในขั้นตอนการเก็บอัฐิ นอกจากนี้ยังรวมถึงมารยาทในการไปร่วมงานศพที่ควรปฏิบัติ แบ่งเป็นประเภทไว้ เช่น มารยาทในการไปอาบน้ำศพ งานทำบุญศพ งานเผาศพ จึงถือได้ว่าการจัดการงานศพเป็นสิ่งที่ต้องเตรียมในทุก ๆ ด้าน เพื่อความพร้อมในการจัดทำพิธีศพ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530, น. 189-190) กล่าวถึง พิธีกรรมในสังคมประกอบด้วย พิธีกรรมส่วนรวมและพิธีกรรมจำเพาะถิ่นที่มีแบบแผนตามเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ อันเกิดจากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม จึงมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะ พิธีกรรมจำเพาะถิ่น ได้แก่ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวกับรักษาโรคภัยไข้เจ็บตามภูมิปัญญา และพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อจุดมุ่งหมายให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวและแก้ปัญหาชีวิตของคนในชุมชน ส่วนพิธีกรรมส่วนรวม ได้แก่ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับชีวิต เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจให้มีความพร้อมต่อการดำเนินชีวิต พิธีกรรมทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาเป็นพื้นฐาน

สำหรับปราณี วงษ์เทศ (2534, น. 45) ได้กล่าวถึง พิธีกรรมงานศพในประเทศไทย โดยปรารถนาคือความตายที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคมรวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคมและความเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณผู้ตาย โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กันในส่วนประกอบพิธีกรรมศพนั้น ได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเครื่องเซ่นในหลุมศพ การพบเครื่องประดับที่ทำจากเปลือกหอย ฯลฯ บางศพก็มีเครื่องประดับที่ใช้แตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการแสดงออกต่อศพและความแตกต่างในด้านฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย นอกจากนี้ยังได้เชื่อมโยงถึงขั้นตอนการทำพิธีศพในปัจจุบัน ตั้งแต่การบอกหนทางให้แก่คนป่วยระยะสุดท้ายที่ใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพ พิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล พิธีฌาปนกิจศพหรือเผาศพและพิธีเก็บอัฐิ ถ้ากระดูกรูปแบบ และพิธีกรรมก็มีการแตกต่างกันตามลักษณะชนชั้นของบุคคลในแต่ละชุมชน

ในส่วนของสุเมธ ต้นสกุล (2536, น. 18-19) ให้ข้อสังเกตว่า รูปแบบของพิธีศพได้เปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่มีการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองโดยเฉพาะสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมแบบตะวันตกมากขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงนี้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า การจัดงานศพเป็นพิธีการที่เจ้าภาพจัดขึ้นเพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงสถานภาพและความมีหน้ามีตาทางสังคมโดยได้ให้เหตุผลไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก คนกรุงเทพฯ มีรายได้

เพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะชนชั้นกลางมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีเป็นจำนวนมากทำให้เจ้าภาพเหล่านั้นสามารถจัดพิธีศพให้หรูหราฟุ่มเฟือยได้ ตรงกันข้ามกับเจ้าภาพที่ยากจนที่ต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพ รูปแบบของงานศพจึงแสดงให้เห็นถึงฐานะของเจ้าภาพ ประการที่สอง เจ้าภาพที่มีฐานะร่ำรวยสามารถได้กำไรจากการจัดงานศพ เนื่องจากอยู่ในสังคมคนรวยแขกที่มาร่วมงานจะให้เงินร่วมทำบุญกับเจ้าภาพมาก โดยกำไรจากการจัดงานนั้นเจ้าภาพที่มีฐานะร่ำรวยมักจะนำมาก่อตั้งมูลนิธิตามวัด หรือนำมาบริจาคเพื่อสร้างหรือซ่อมแซมถาวรวัตถุถวายวัดตามชื่อบุคคลที่มีพระคุณต่อเจ้าภาพซึ่งสามารถสร้างความมีหน้ามีตาของเจ้าภาพนั้น ๆ ได้ ประการสุดท้าย ค่านิยมในสังคมไทยค่อนข้างนิยมชมชอบต่อพฤติกรรมการเล่นแบบทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชนชั้นสูงและมีความเชื่อว่าการเลียนแบบกิจกรรมของชนชั้นสูงจะสามารถสร้างชื่อเสียงและเกียรติยศให้แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล เจ้าภาพสามัญชนทั่วไปพยายามเลียนแบบพิธีการจัดงานศพที่ยิ่งใหญ่จากประเพณีการจัดงานพระศพที่จัดในราชสำนักหรือเหล่าบุคคลชั้นสูงศักดิ์ในสังคมไทย เช่น พิธีงดึกสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ได้ทำให้การทำบุญหน้าศพตามประเพณีเงินแพร่หลายไป ได้แก่การทำบุญครบ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือการทำบุญหน้าศพทุก ๆ วันนับจากวันมรณะไปจนครบ 7 วัน ซึ่งแต่เดิมการบำเพ็ญกุศลของประเพณีไทยมักจะสวดเพียง 3 วัน

เช่นเดียวกับธิดา โมสิกรัตน์ และจันทน์ ทองประเสริฐ (2543, น. 38-39) มีการกล่าวว่าแต่เดิมนั้นพิธีกรรมทำเฉพาะตัวบุคคลและภายในกลุ่มเล็ก ๆ ต่อมาได้จัดระเบียบแล้วกลายมาเป็นเรื่องของส่วนรวม คนในสังคมได้ประพฤติและถือปฏิบัติตามความคิดความเชื่อของตนและสังคม ทำให้เกิดเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน พิธีกรรมจึงเป็นประเพณีส่วนรวม ประเพณีของสังคมได้ผนวกเอาพิธีกรรมเข้ามารวมไว้เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของหมู่คณะ ซึ่งแตกต่างกันออกไปในท้องถิ่น แต่ละถิ่นประเพณีอาจประกอบด้วยประเพณีย่อย ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับนิเทศ ดินณะกุล (2544: 3) ได้กล่าวว่า แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงจะรวมถึงปรากฏการณ์ทั้งหมดของสังคมซึ่งจะไม่สามารถศึกษาและเข้าใจความเปลี่ยนแปลงได้ หากปราศจากความรู้เกี่ยวกับที่มาหรือสถานที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ (Attitudes) ความเชื่อ (Beliefs) ความปรารถนา (Aspirations) และแรงจูงใจ

ในส่วนของนิเทศ ดินณะกุล (2549, น. 77-78) กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีอยู่ 2 อย่างคือ 1) ปัจจัยภายใน คือ แต่ก่อนช่วยกันด้วยน้ำใจแต่ปัจจุบันเป็นการช่วยกันด้านผลประโยชน์มากกว่า 2) ปัจจัยภายนอก คือ การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ความเจริญและความทันสมัยไม่คำนึงรากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นและประเพณีดั้งเดิม เช่นเดียวกับ นิยพรรณ วรรณศิริ. (2550, น. 248-250) มีการศึกษาได้ว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น กล่าวว่ามี 9 แนวทาง ได้แก่ 1) ขบวนการทางจิตวิทยา เป็นการรับรู้โดยไม่รู้ตัวและการรับรู้กึ่งรู้ตัว 2) ประสบการณ์ที่ผ่านมานานจนลืมไปแล้ว 3)

การเรียนรู้ที่มาจากการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ 4) การเปลี่ยนแปลงนิสัยหรือพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ 5) การเลียนแบบ 6) ความคิดเห็น 7) การโยกย้ายถิ่นโยกย้ายที่อยู่อาศัยไปยังแหล่งใหม่ 8) ภาวะจิตไร้สำนึก และ 9) การสร้างความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคม

ภัสร์วจี ศรีสุวรรณ (2557) ได้กล่าวเกี่ยวกับทัศนคติเกี่ยวกับความตายของสังคมหนึ่ง ๆ เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพิธีศพของสังคมนั้น การจัดการศพในสังคมไทยเกิดจากความเชื่อที่สำคัญ 3 ประการคือ คนตายมีลักษณะความเป็นอยู่และความต้องการคล้ายกับคนเป็น เพียงแต่อยู่คนละโลก จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้ อาทิจา อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ ให้แก่ผู้ตายเพื่อนำไปใช้ในโลกรของผู้ตาย ประการที่สอง ผู้ที่ตายไปแล้วได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผีที่อาจกลับมาบวกรบกวนเพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลก จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บปวด เดือดร้อน สร้างความหวาดกลัวให้กับคนที่อยู่ข้างหลัง จึงต้องมีพิธีป้องกันหรือพิธีปัดรังควานที่อาจเกิดจากคนตายเพื่อป้องกันผีมารบกวน ดังจะเห็นจากพิธีต่าง ๆ ที่ทำหลอกผีหรือให้แน่ใจว่าคนตายจะไม่กลับมาที่บ้านอีก และประการที่สาม การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตายได้รับผลประโยชน์ในโลกหน้าซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพ รัก อาลัย และความระลึกถึงด้วยความกตัญญูกตเวทิต

จากที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า ประเพณีงานศพ เป็นประเพณีสุดท้ายของช่วงชีวิตมนุษย์ ที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เมื่อสิ้นลมหายใจจะต้องมีพิธีบำเพ็ญกุศลศพ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ความสำคัญของการจัดพิธีกรรมงานศพนั้น เพื่อได้รับรู้ถึงพิธีกรรม และเข้าใจปรัชญาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ประเพณีงานศพเป็นประเพณีที่ทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เพราะต่างคนต่างร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้เจ้าภาพที่เศร้าโศกเสียใจได้อุ่นใจเมื่อมีคนมาร่วมงาน ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคม นอกจากนี้แล้ว ยังแสดงออกในด้านฐานะของคนตาย อันเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า จะสร้างชื่อเสียงและเกียรติยศให้แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล พิธีงานศพจึงมีความแตกต่างกันตามสถานะของเจ้าภาพ และผู้คนที่มาร่วมงานที่มีทั้งบุคคลทั่วไป คนที่มีชื่อเสียงในสังคม บุคคลสาธารณะ ข้าราชการ และนักการเมือง นำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่หลากหลายในพิธีนั้น ๆ ทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความเกี่ยวเนื่องทางการเมือง

2. ประเพณีการจัดงานศพของชาวไทยพุทธ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของพุทธศาสนิกชนของชาวไทยได้เปลี่ยนไปจากเดิมมาก และแต่ละท้องถิ่นก็จัดงานศพแตกต่างกันไปตามความนิยมและตามฐานะของเจ้าภาพ อย่างกรณีการจัดงานศพของชาวไทยพุทธท้องถิ่น วัดมัทตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ก็เช่นเดียวกัน มีประเพณีพิธีกรรมข้อปฏิบัติและความเชื่อในประเพณีการจัดงานศพ ดังนี้

2.1 ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย ก็จะมีลูกหลานมาดูแลปฏิบัติเฝ้าไข้ให้กำลังใจคนป่วยใกล้ตาย มีการให้สตีมีการนิมนต์พระมาโปรด เป็นการบอกทางแก่คนที่ป่วยใกล้ตาย

2.2 การปฏิบัติต่อศพ เมื่อตายลงก็มีการปฏิบัติต่อศพ เช่น การแจ้งเรื่องการตายให้ผู้นำหมู่บ้านทราบ การเตรียมสถานที่จัดงานศพ การจัดพิธีตั้งบำเพ็ญกุศลศพ

2.3 การปฏิบัติในการสวด ก็จะมีพิธีกรรมการสวดมาติกาบังสุกุล การสวดพระอภิธรรม การสวดพระพุทธรูปเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย โดยปกติจะจัดงานตั้งแต่ 3 – 7 คืน โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดทุกคืน และคืนสุดท้ายมักจะนิมนต์พระมาแสดงธรรมด้วย

2.4 ประเพณีการบวชน้ำศพและการจุงศพ คือ ลูกหลานของผู้ตายบวชเป็นเณรหรือเป็นพระในวันเผาเรียกว่า บวชน้ำไฟหรือน้ำศพ ถ้าเป็นหญิงประเพณีชาวภาคใต้ไม่นิยมให้บวชเหมือนกับภาคอื่น ๆ เป็นการบวชเพื่อจุงศพและอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายนั่นเอง

2.5 ประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ การเผาศพในปัจจุบันมีพิธี 2 ตอน คือ ขึ้นตอนแรกเผาพอเป็นพิธีที่เรียกว่าเผาลอก ตอนที่สองเป็นการเผาจริง ซึ่งปัจจุบันนี้มักจะดำเนินการต่อจากการเผาลอกเป็นการเผาจริงเลยทีเดียว เมื่อถึงกำหนดประชุมเพลิงหรือเผาศพจริง พนักงานของทางวัดหรือสัปเหร่อจะยกศพลงจากจิตกาธานหรือเชิงตะกอน แล้วเปิดฝาหีบให้แจ้งเจ้าภาพดูศพเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็ใช้น้ำมะพร้าวรดลงที่ศพ ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อถือกันมาแต่โบราณว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ ผู้ที่ไปเผาศพก็คงจะช่วยกันนำฟืนคนดุ้นสองดุ้นไปเผาเหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ในชนบทเป็นส่วนมาก แต่ในปัจจุบันการถือหรือนำฟืนคนดุ้นสองดุ้นไปเผาเผาศพนั้นได้เปลี่ยนไปเพราะเหตุว่าประเพณีการเผาศพความนิยมได้เปลี่ยนไปเป็นเผาแบบน้ำมันหรือแบบไฟฟ้าแทนซึ่งมีความสะดวกกว่าในสมัยก่อนเป็นอย่างมาก และต่อมาภายหลังจึงได้ใช้รูป 1 ดอก เทียน 1 เล่ม และดอกไม้จันทน์ 1 ช่อ จุดไฟแล้ววางไว้ที่เชิงตะกอนใต้ศพเวลาเผา พระสงฆ์ 4 รูป สวดพระอภิธรรมเรียกว่าสวดอภิธรรมหน้าไฟเวลาจุดไฟเผาศพก็มีความเชื่อถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าห้ามมิให้ต่อไฟกัน

ในส่วนของการมอบพวงหรีดงานงานศพชาวไทยพุทธ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มักมีการมอบในวันแรกของงานในช่วงการรดน้ำศพ หรือในวันถัด ๆ มาก่อนถึงวันสุดท้ายของงานบำเพ็ญกุศลศพ ไม่นิยมมอบในวันเผา พวงหรีดไม่ได้สำคัญต่อพิธีทางศาสนาแต่อย่างไร เพียงแต่ในปัจจุบันก็ได้รับความนิยม ในงานศพ 1 งาน ต้องมีพวงหรีดให้เห็นอย่างน้อย 1 พวง มักมาจากครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนๆ หน่วยงาน องค์กร นักการเมือง ฯลฯ สามารถสังเกตได้จากข้อความที่เขียนไว้บนพวงหรีดอย่างเด่นชัด มักจะเป็นพวงหรีดที่ทำจากดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง ดอกไม้จันทน์ พัดลม ตามแต่ความนิยมของแต่ละช่วงเวลา

พอสรุปได้ว่า การจัดงานศพของชาวไทยพุทธใน อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาในช่วงเวลาในการจัดงานศพโดยมากจะอยู่ที่ 3-7 คืน ซึ่งจะจัดที่บ้านหรือที่วัดขึ้นอยู่กับความสะดวกเป็นหลัก จะมีขั้นตอนต่าง ๆ ตามความเชื่อมากมายตามคติในศาสนาพุทธ

3. ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication)

3.1 ความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของการสื่อสาร

Schram กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสารและการสื่อสาร (Communication) หมายถึง ความเหมือน ความร่วมมือกัน ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่สอดคล้องกัน ดังนั้น จึงหมายถึงว่า เมื่อใดที่มนุษย์สื่อสารกันนั้น เขากำลังทำกิจกรรมที่มุ่งสร้างความเหมือนกันหรือความคล้ายคลึงกัน ให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่เขาเกี่ยวข้องกับ (Wilbur Schram, 1973, p.13)

Newcomb กล่าวว่า การสื่อสาร คือ รูปแบบหนึ่งของการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ซึ่งหากว่าจะกล่าวในเชิงโวหารแล้ว การแลกเปลี่ยนนั้นอาจทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงจิตใจของผู้อื่นได้ (Theodore M. Newcomb, 1995, p.129)

ประมะ สตะเวทิน (2533, น. 2) กล่าวว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Messages) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (Sender) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (Receivers) โดยผ่านสื่อ (Channels)

เกศินี จุฑาวิจิตร (2542, น.4) กล่าวว่า การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวและเป็นการกระทำอย่างต่อเนื่องในการส่งและรับสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

การสื่อสารหรือการติดต่อ (Communication) มาจากภาษาลาตินว่า Communis ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Common ดังนั้นถ้าแปลตามรากศัพท์เดิมการสื่อสาร (Communication) หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งสร้างความรวมกันหรือความคล้ายคลึงกัน (Commonness) ให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การสื่อสารเป็นความพยายามของมนุษย์ที่ต้องการแลกเปลี่ยน (Share) ข่าวสาร (Messages) ความคิด (Ideas) ระหว่างกัน

กล่าวคือ การสื่อสาร คือ กิจกรรมที่ประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Messages) ช่องทางในการสื่อสาร (Communication Channels) และผู้รับสาร (Receivers) บุคคลที่มีหน้าที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้ส่งสารและกลุ่มผู้รับสาร การสื่อสารมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1. การเปลี่ยนแปลงมโนภาพของผู้รับสารซึ่งเรียกว่าวัตถุประสงค์ในการให้ข่าวสาร 2. การเปลี่ยนแปลงความชอบ ความรู้สึก หรือ ทศนคติซึ่งเรียกว่าวัตถุประสงค์ในการจูงใจ

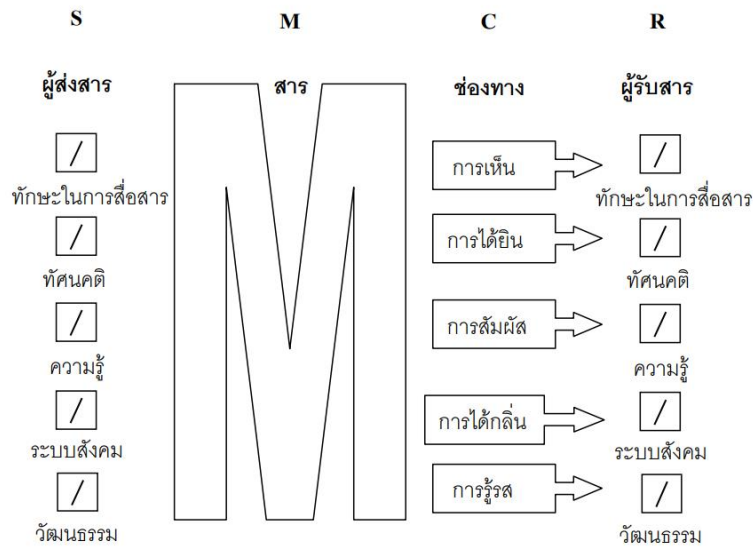
ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า การสื่อสาร คือ การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ที่เรียกว่าผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่าผู้รับสารโดยผ่านช่องทางในการสื่อสาร

3.2 แบบจำลองของเบอร์โล (The Berlo's Model)

การสื่อสารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์เช่นเดียวกับพฤติกรรมอย่างอื่น อาทิ การกินอยู่ หลับนอน การทำงาน การเล่นเกม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ลักษณะการสื่อสารในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น อาจเกิดขึ้นทั้งการสื่อสารระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง สื่อสารกับสัตว์อื่น ตลอดจนการสื่อสารกับเครื่องมือ โดยเฉพาะปัจจุบันได้มีการค้นพบและนำคอมพิวเตอร์มาใช้งานต่าง ๆ อย่างมาก จึงมีการสื่อสารรูปแบบใหม่เกิดขึ้น คือ การสื่อสารกับเครื่องมือ ซึ่งการสื่อสารจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่งต้องการถ่ายทอดหรือส่งข่าวสารไปยังบุคคลอีกคนหนึ่ง ทั้งนี้แนวคิดทางการสื่อสารที่นำมาใช้ในการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองในที่นี้ เป็นการประยุกต์เอากรอบแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการสื่อสารที่เรียกว่า ตัวแบบ SMCR Model ตามแนวคิดของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ที่กล่าวไว้ว่า ในกระบวนการสื่อสารจะประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ คือ ผู้ส่งสาร (Source) ตัวสาร (Message) สื่อหรือช่องทางในการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) จะเป็นพื้นฐานที่ใช้วิเคราะห์และทำความเข้าใจกระบวนการสื่อสารทางการเมืองได้อย่างชัดเจน โดยเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ได้อธิบายองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร ไว้ 4 ประการ คือ

- 1) ผู้ส่งสาร (Source หรือ S)
- 2) เนื้อหาข่าวสาร (Message หรือ M)
- 3) ช่องทางการสื่อสาร (Channel หรือ C)
- 4) ผู้รับสาร (Receiver หรือ R)

การสื่อสารเป็นกระบวนการ เริ่มต้นจากผู้ส่งสาร ซึ่งอาจเป็นบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายในการสื่อสาร ทำการส่งเนื้อหาข่าวสาร ซึ่งอาจเป็นคำพูด การเขียน สัญลักษณ์ โดยการเข้ารหัสสารผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งผู้รับสารจะทำการถอดรหัส เพื่อรับสารนั้น กระบวนการสื่อสารนี้ อาจเรียกทั่วไปว่า SMCR Model ตามแบบจำลองดังนี้ (David K. Berlo, 1960 อ้างถึงใน อุมาดา ปันทอง, 2552, น. 21)

ภาพที่ 2.1 แบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo)

ที่มา: (ศุภรัตน์ ฐิติกุลเจริญ 2550, น. 58)

แบบจำลองของ David K. Berlo ได้ระบุว่า จำเป็นต้องมีผู้เข้ารหัสและผู้ถอดรหัสในกระบวนการสื่อสาร ผู้เข้ารหัส (Encoder) รับผิดชอบในการแสดงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารในรูปของสารในการสื่อสารแบบสองต่อสอง (เผชิญหน้ากัน) การเข้ารหัส คือ การออกเสียงและการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อของผู้ส่งสาร (ซึ่งผลิตทั้งวจนสารและอวจนสาร) แต่อย่างไรก็ตาม เป็นไปได้ที่จะมีบุคคลอีกผู้หนึ่งทำหน้าที่เข้ารหัสสาร ตัวอย่างเช่น โฆษกรัฐบาลทำหน้าที่เป็นผู้เข้ารหัสในการแถลงข่าวให้สื่อมวลชนทราบ ในทำนองเดียวกันผู้รับสารจะเป็นผู้ถอดรหัส เพื่อแปลความหมายสารที่เขาได้รับ แต่ส่วนมากแล้วผู้ถอดรหัสก็คือ ประชาชนสัมผัสทั้งหลายของผู้รับสารนั่นเอง เช่น ในการสื่อสารแบบเผชิญหน้าแบบกลุ่มย่อยและการพูดในที่ชุมชน ช่องทางของสาร (Channels) ก็คืออากาศที่คลื่นเสียงสามารถเดินทางผ่านได้สำหรับการสื่อสารมวลชน ช่องทางของสารมีหลายชนิดด้วยกัน คือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์และหนังสือต่าง ๆ แบบจำลองของ David K. Berlo ยังได้อธิบายถึงปัจจัยส่วนตัวบางอย่างที่มีผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารด้วยปัจจัยเหล่านั้น คือ ทักษะในการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ระบบสังคมและวัฒนธรรมทั้งของผู้ส่งสารและผู้รับสาร แบบจำลอง S-M-C-R ของ David K. Berlo ได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่าง ๆ คือ

1) ผู้ส่งสาร (Source หรือ S) หมายถึง บุคคลที่ส่งหรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ โดยการเข้ารหัสออกไปเป็นสัญญาณ สัญลักษณ์ กิริยาท่าทางโดยการสื่อสารจะสำเร็จได้นั้น ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากกรอบแนวคิดเรื่องการสื่อสารของเบอร์โลนั้น จุดเริ่มต้นของการสื่อสารอยู่

ที่ผู้ส่งสาร จะขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้ส่งสาร 4 ประการ ดังนี้ (David K. Berlo, 1960 อ้างถึงใน อุมาดา ปันทอง, 2552)

(1) ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture Systems) หมายถึง สถานภาพทางสังคมของผู้ส่งสาร เนื่องจากผู้ส่งสารเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมที่มีกรอบ กฎระเบียบตลอดจนวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งแล้วแต่เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพล รูปแบบวิธีการการสื่อสารรวมทั้งพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้ส่งสารด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวหล่อหลอม บุคลิกลักษณะและพฤติกรรมในการแสดงออกต่อบุคคลอื่น เช่น คนที่มาจากครอบครัวแตกแยก มักเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย และพูดแต่เรื่องเคร่งเครียด เป็นต้น ดังนั้น ระบบสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบวิธีการส่งสารของผู้ส่งสาร เช่น คนไทยมักยกมือไหว้กันเพื่อทักทาย ในขณะที่คนตะวันตกมักใช้การสัมผัสมือกันเป็นการทักทาย เป็นต้น นอกจากนี้ระบบสังคมและวัฒนธรรมยังเป็นตัวกำหนดในการคัดเลือกเนื้อหาข่าวสารที่ผู้ส่งจะส่งออกไป ส่วนใหญ่มักเป็นเนื้อหาที่ตนเองชื่นชอบหรือเป็นเนื้อหาที่ตนเองมีประสบการณ์มาก่อน

(2) ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความรู้ของผู้ส่งสาร เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ผู้ส่งสารจะต้องรอบรู้ในเรื่องที่ต้องการสื่อสารและสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัว รวมทั้งต้องวิเคราะห์ผู้รับสารให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งก่อนที่จะทำการสื่อสาร

(3) ทักษะ (Attitude) หมายถึง วิธีคิดของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งทักษะในการสื่อสารประกอบด้วย ทักษะคิดต่อตนเอง ทักษะคิดต่อประเด็นของการสื่อสาร ทักษะคิดต่อผู้รับสาร และทักษะคิดต่อสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่ในขณะที่สื่อสาร ซึ่งทักษะเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพการสื่อสารอย่างยิ่งและถ้าหากผู้ส่งสารมีอคติต่อ "สาร" ที่ต้องการจะนำเสนอ ก็ไม่อาจโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเชื่อใน "สาร" นั้นได้ ดังเช่น ศิลปินบางคนที่พยายามออกมารณรงค์ให้คนเลิกสูบบุหรี่แต่ตัวเองยังสูบบุหรี่อยู่ การสื่อสารนั้นย่อมไม่บรรลุเป้าหมายอย่างแน่นอน

(4) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) อันหมายถึงความชำนาญในการพูด การเขียน การคิด การใช้เหตุผล ในการโน้มน้าวใจ ซึ่งหากผู้ส่งสารมีความสามารถในการเรียบเรียง จัดระบบความคิดแล้วนำเสนอด้วยบุคลิก สีหน้า กิริยาท่าทาง น้ำเสียง ที่น่าเชื่อถือ การสื่อสารนั้นก็จะเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูง

2) สาร (Message หรือ M) หมายถึง เนื้อหาข่าวสารที่จะส่งออกไป ซึ่งข่าวสารเป็นผลผลิตในการแปรความคิด ความรู้ และประสบการณ์ของผู้ส่งสาร โดยสารนั้นจะเป็นเรื่องราวที่มีความหมายหนึ่งซึ่งผู้ส่งสารต้องการถ่ายทอดไปยังผู้รับสาร มีจุดมุ่งหมายให้ผู้รับสารได้มีความรู้หรือเพื่อให้ผู้รับสารตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง กลุ่มบุคคลทางการเมืองที่เข้าร่วมงานพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็น งานศพ งานบวชหรืองานแต่งงานเป็นที่ที่มีประชาชนคือผู้รับสารเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อต้องการสื่อสารถึงอุดมการณ์ แนวทางนโยบายในการดำเนินงาน ตลอดจนความเชื่อความคิด ให้กับผู้รับสาร

คือผู้ที่มาร่วมงานนั้น ๆ ได้ทราบ โดยปรากฏออกมาในรูปแบบของภาษาพูด ภาษาเขียน อากัปกิริยา ท่าทาง รวมไปถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นต้น แล้วส่งผ่านช่องทางการสื่อสาร ไปยังผู้รับสารซึ่งองค์ประกอบย่อยของ "สาร" (Message) จะต้องมีความลักษณะดังนี้

(1) รหัสของสาร (Message code) คือการนำเอาภาษาที่เกิดจากการนำส่วนที่เล็กที่สุดของสาร ได้แก่ สระ พยัญชนะ หรือวรรณยุกต์ต่าง ๆ นำมาประกอบเป็นคำที่มีความหมาย หรือจะเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ มาใช้เพื่อถ่ายทอดข้อมูล ไปยังผู้รับสาร ซึ่งรหัสของผู้ส่งสาร ควรเป็นระบบเดียวกันกับรหัสของผู้รับสาร เพื่อให้ผู้รับสารสามารถถอดรหัสสารได้ หากผู้รับสารไม่สามารถถอดรหัสสารได้การส่งสารนั้นก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้เช่นกัน

(2) เนื้อหา (Content) คือสาระที่ต้องการนำเสนอครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ทั้งหมด เนื้อหาของสารนั้นไม่ควรที่จะยากเกินกว่าความสามารถที่ผู้รับสารจะเข้าใจได้ และไม่ยากจนผู้รับสารไม่มีความจำเป็นต้องรับสารแต่อย่างใด และที่สำคัญต้องเป็นเนื้อหาที่ผู้รับให้ความสนใจ

(3) การจัดเรียงลำดับสาร (Message Treatment) คือการจัดเรียงลำดับเนื้อหาอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้ถ้อยคำ ภาษา ไวยากรณ์ การเน้นย้ำข้อความ การจัดสรรนี้จะต้องมีการเตรียมการล่วงหน้า หากจัดสารได้ดีก็ย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพที่ดีของการสื่อสารด้วย

(4) องค์ประกอบย่อยของสาร (Element) หมายถึง องค์ประกอบย่อยของสารในแง่ของโครงสร้างของภาษาที่ประกอบด้วยคำ ๆ หนึ่ง ประโยคหนึ่ง ๆ ย่อหน้าหนึ่ง ๆ หรือเรื่องหนึ่ง ๆ ก็ได้ เช่น การเขียนข่าวประกอบด้วยประโยคต่าง ๆ ย่อหน้าต่าง ๆ ของข่าว เป็นต้น

(5) โครงสร้างของสาร (Structure) หมายถึง ในแต่ละภาษาจะมีโครงสร้างของภาษาที่แตกต่างกันไป เช่น ประโยคในภาษาไทยจะเรียงโครงสร้างจากประธาน กริยาและกรรม เป็นต้น

3) ลีหรือช่องทางการส่งสาร (Channel หรือ C) หมายถึง ช่องทางการสื่อสาร หรือตัวกลางที่ใช้ในการนำสารไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งเบอร์โรล เชื่อว่า มนุษย์เราสามารถสัมผัสสัมผัสทั้ง 5 อันได้แก่ การมองเห็น (Seeing) การได้ยิน (Hearing) การดมกลิ่น (Smelling) การชิมรส (Tasting) และการสัมผัส (Touching) ในการส่งและถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร เช่น เราเห็นคนร้องไห้เราจะรู้สึกได้ว่าเขากำลังเศร้า หรือ เราเห็นคนหน้าตาอึมแ่มแจ่มใสเราจะรู้ได้ว่าเขากำลังมีความสุข เป็นต้น ซึ่งช่องทางการสื่อสารมี 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

(1) การเข้ารหัสและการถอดรหัส หมายถึง ทักษะในการสื่อสารของบุคคล อันได้แก่ การพูด การฟัง การเขียน การอ่าน ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้คนรับรู้และเข้าใจความหมายที่สื่อสารกันอยู่

(2) พาหะที่บรรจุข่าวสารนั้น หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวเก็บและแสดงข้อมูลข่าวสารนั้น ได้แก่ จอภาพ หน้ากระดาษ หนังสือพิมพ์ เครื่องส่ง เครื่องรับวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

(3) พาหะที่นำข่าวสารไป หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดการมองเห็นและการได้ยินในการสื่อสาร ได้แก่ อากาศ คลื่นแสง คลื่นเสียง

ซึ่งถ้าเราอ่านหนังสือต้องใช้แสงสว่าง เป็นต้น ซึ่งช่องทางการรับสารดังกล่าวนี้เป็นได้ทั้งการสื่อสารแบบเผชิญหน้า และเป็นการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน เช่น สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ (พวงหรีด) เป็นต้น ทั้งนี้การที่กลุ่มผู้ส่งสารจะประสบความสำเร็จได้นั้น สื่อที่ใช้จะต้องเป็นสื่อที่ทำให้คนจำนวนมากสามารถเข้าใจ เข้าถึงได้ง่าย และสามารถช่วงชิงความความนิยมทางการเมืองได้

4) ผู้รับสาร (Receiver หรือ R) หมายถึง บุคคลที่เป็นผู้รับข่าวสาร ซึ่งการสื่อสารจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้รับสารจะต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

(1) ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร (Social and Culture Systems) หมายถึง สถานภาพทางสังคมของผู้รับสาร เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลเช่นเดียวกับผู้ส่งสารและอาศัยอยู่ในสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อความรู้ ประสบการณ์ ความเข้าใจ ทักษะคิดและพฤติกรรมของบุคคล รวมทั้งอิทธิพลของความเชื่อเป็นกลุ่มก็จะมีผลต่อสิ่งเหล่านี้ของบุคคลด้วย ซึ่งบุคคลที่อยู่ในระบบสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย่อมมีความชื่นชอบ มีการคัดเลือกข้อมูลข่าวสาร หรือมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ต่างกันไป ดังนั้นผู้รับสารต้องเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมเช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกับผู้ส่งสาร จึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

(2) ความรู้ (Knowledge) หมายถึง สิ่งที่ผู้รับสารสั่งสมมาจากประสบการณ์หรือจากการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเป็นทั้งความรู้ในแง่วิชาการหรือความรู้ในด้านอื่น ความรู้ในส่วนของผู้รับสารนั้นจะหมายถึง ความรู้พื้นฐานในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคล ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะรับและความรู้ในเรื่องกระบวนการสื่อสาร ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้รับสารสามารถทราบถึงบทบาทของตนเองในการสื่อสารและไม่ทำตัวกลายเป็นอุปสรรคในการสื่อสาร เช่น ในขณะที่เราเป็นผู้ฟังเราไม่ควรพูดแข่งกับผู้พูด เป็นต้น ความรู้ดังกล่าวจะมีผลต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหาของสารที่ผู้รับได้มาอันจะมีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสาร

(3) ทักษะ (Attitude) หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง อาจเป็นความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่ลึกซึ้งซึ่งเหนียวแน่น เปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น ความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง ทักษะของผู้รับสารจึงมีความสำคัญมาก เนื่องจากถ้าผู้รับสารมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดีหรือมีอคติในทางลบกับองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะทำให้เกิดการหลีกเลี่ยงการรับสาร ขาดความสนใจ และปฏิเสธการรับข่าวสารต่าง ๆ จากผู้ส่งสาร ทักษะของผู้รับสารจึงได้แก่ ทักษะต่อตนเอง ต่อเนื้อหาข่าวสารและต่อผู้ส่งสารจะมีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสาร

(4) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญในการสื่อสาร อันได้แก่ ความสามารถในการอ่าน การฟัง การตีความ การจับใจความของผู้รับสาร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อความเข้าใจในสารของผู้รับตามที่ผู้ส่งต้องการ ความสามารถ ความ

ชำนาญในการอ่านหรือการฟังของบุคคลนั้นจะแตกต่างกันไปตามระดับของความรู้ ประสบการณ์และระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล เช่น คนที่มีความรู้สูงย่อมสามารถฟังและจับประเด็นต่าง ๆ จากสิ่งที่ฟังได้ง่ายกว่าคนที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่า เป็นต้น

ดังนั้น สรุปได้ว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนรหัส หรือสัญลักษณ์ จะต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัว จะขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไม่ได้ เพราะจะทำให้กระบวนการสื่อสารขาดประสิทธิภาพหรือไม่สามารถสื่อสารได้

ในปัจจุบันที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารให้เป็นอย่างสะดวกและรวดเร็ว หรือเรียกได้ว่าเป็น "สังคมแห่งการสื่อสาร" ในทางการเมืองก็เช่นกัน การสื่อสารการเมืองจึงมีความสำคัญมากเนื่องจากมีผลต่อความสัมพันธ์ภายในระบบการเมือง แต่การสื่อสารกับการเมืองจะพัฒนาหรือเอื้อประโยชน์ต่อกันได้ดีหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการที่เกี่ยวข้องกันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ส่งสาร อันได้แก่ รัฐบาล นักการเมือง หน่วยงานราชการต่าง ๆ หรือสารที่ส่งออกมา มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้นเพียงใด หรือสื่อและช่องทางการส่งสารที่เลือกใช้ รวมไปถึงความพร้อมของผู้รับสาร อันหมายถึงความรู้ความเข้าใจ ความคิด และทัศนคติที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีสภาพการณ์ของสังคมในแต่ละช่วงเวลาเป็นปัจจัยประกอบที่ต้องให้ความสำคัญด้วยเช่นกัน

Agree and Others (Warren K., 1976:160) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทัศนคติและความคิดเห็นตลอดจนประสบการณ์ทางการเมืองของแต่ละบุคคล การสื่อสารทางการเมืองนับเป็นกระบวนการพิเศษที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองและทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมการเมือง

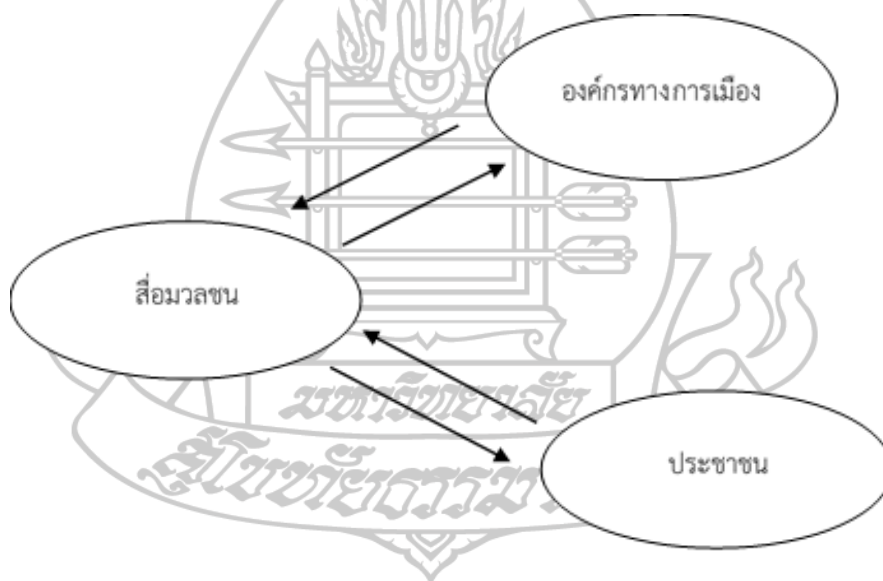
Scaff (Lawrence A. Scaff, 1975, p. 96) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมืองมีลักษณะเป็นระบบของการแพร่ข่าวสารทางการเมืองไปยังสมาชิกของระบบการเมือง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นแบบแผน หรือ กระบวนการแพร่ข่าวสารระหว่างสมาชิกกับหน่วยต่าง ๆ ในระบบการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การสื่อสารทางการเมืองมีบทบาทเป็นตัวกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาลโดยเป็นช่องทางในการเสนอข้อมูลข่าวสารทางการเมืองต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและนโยบายของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับรู้และขณะเดียวกันก็เป็นกระบวนการในการนำเอาข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชนไปสู่รัฐบาล ซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจของรัฐบาลนั้นสอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

Brian McNair (1999 อ้างถึงใน วิชาญ จำปาขาว, 2554:19) ได้ให้นิยามของการสื่อสารทางการเมืองไว้ว่า เป็นการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับเรื่องทางการเมือง โดยไม่จำกัดว่า

จะเป็นการสื่อสารในรูปแบบใด อาจเป็นการใช้วัจนภาษา อวัจนภาษา หรือสัญลักษณ์ใด ๆ ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อวัตถุ สื่อมวลชน หรือสื่อบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาจสรุปคุณลักษณะของการสื่อสารการเมืองได้ดังนี้

- 1) เป็นการสื่อสารรูปแบบใด ๆ ที่มีนักการเมืองหรือองค์กรทางการเมืองเป็นผู้ส่งสาร และมีบุคคล กลุ่มบุคคลหรือองค์กรใด ๆ เช่น ประชาชน และสื่อมวลชน เป็นผู้รับสาร
- 2) เป็นการสื่อสารในรูปแบบใด ๆ ที่มีนักการเมืองหรือองค์กรทางการเมืองเป็นผู้รับสารโดยผู้ส่งสารได้แก่ บุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรใด ๆ เช่น ประชาชนหรือสื่อมวลชน
- 3) เป็นการสื่อสารใด ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับนักการเมือง หรือกิจกรรมทางการเมืองเช่น การรายงานข่าว บทความต่าง ๆ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมทางการเมืองทั้งหมด คือ การสื่อสารทางการเมือง ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงการพูด การเขียน แต่เป็นทุกอย่างที่ปรากฏสู่สายตา ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย ทรงผม ตราสัญลักษณ์ ล้วนเป็นองค์ประกอบของการสื่อสาร อันจะนำไปสู่สิ่งที่เป็นภาพลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ ซึ่ง McNair ได้นำเสนอแบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองไว้ดังนี้

ภาพที่ 2.2 แบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองของไบรอัน แมคแนร์ (Brian McNair)

ที่มา: นันทนา นันทวโรภาส, 2548, น. 14

แบบจำลองการสื่อสารทางการเมืองนี้ มีผู้เกี่ยวข้องกับทั้งหมด 3 กลุ่มดังนี้

- 1) กลุ่มองค์กรทางการเมือง ได้แก่ พรรคการเมือง รัฐบาล องค์กรสาธารณะ กลุ่มพลังทางการเมือง กลุ่มก่อการร้าย ฯลฯ ซึ่งในแบบจำลองนี้ จะเน้นที่การสื่อสารองค์กรหรือกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองโดยมีฐานคติที่ว่าพรรคการเมือง คือ กลุ่มคนที่ร่วมกันโดยมีอุดมการณ์

เหมือนกันตกลงที่จะนำองค์กรไปสู่เป้าหมายเดียวกัน โดยการนำเสนอแนวนโยบายประชาชนและหาวิธีการที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน เพื่อเป็นทางไปสู่การนำนโยบายไปปฏิบัติภายหลังได้รับเลือกตั้ง

2) กลุ่มสื่อมวลชน ทำหน้าที่ 2 อย่าง คือ เป็นตัวส่งผ่านข้อมูลจากพรรคการเมือง และส่งสารที่สร้างขึ้นเอง เช่น บทบรรณาธิการ บทวิเคราะห์ วิจัยต่าง ๆ ไปยังกลุ่มที่สามคือประชาชน

3) กลุ่มประชาชน ไม่ว่าจะธรรมชาติและจำนวนกลุ่มผู้รับสารจะเป็นอย่างไร การสื่อสารทางการเมืองทุกประเภทก็มุ่งที่จะบรรลุผลสำเร็จจากการส่งสารนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดี สมาชิกวุฒิสภา จนถึงสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองเหล่านี้พยายามที่จะสร้างภาพเชิงบวกให้เกิดขึ้นในใจและส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของผู้เลือกตั้ง

ไบรอัน แมคเนียร์ (Brian McNair, อ้างถึงใน บูฆอริ ยีหมะ, 2550: 183) อธิบายการไหลเวียนของข่าวสารตามแบบจำลองนี้ว่า กระบวนการเริ่มจากองค์กรทางการเมืองทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์แนวทางนโยบาย และกิจกรรมของตนผ่านทางสื่อมวลชน จากนั้นสื่อมวลชนจะเลือกมานำเสนอ ซึ่งเป็นไปตามกรอบแนวคิดการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda setting) ที่อธิบายเสนอหรือไม่เสนอข่าวสารเรื่องใดเรื่องหนึ่งของสื่อมวลชน มีผลให้สาธารณชนเกิดความคิดคล้อยตามว่าเรื่องนั้นเป็นหัวข้อหรือประเด็นที่มีความสำคัญ หรือไม่มีความสำคัญที่จะนำมาคิดพิจารณา ส่งผลให้องค์กรทางการเมืองทั้งหลายพยายามที่จะเป็นผู้ทรงอำนาจในการกำหนดวาระข่าวสารของสื่อ และต้องการโน้มน้าวทัศนคติของประชาชน โดยใช้วิธีการสื่อสารทางการเมือง การสื่อสารทางการเมืองจึงมีรูปแบบ 2 รูปแบบดังนี้ คือ

1) การสื่อสารระหว่างผู้สื่อสารกับผู้รับสารโดยตรง (Face-to-face communication) การสื่อสารทางการเมืองรูปแบบนี้นับเป็นการสื่อสารขั้นพื้นฐานที่สุด อีกทั้งยังเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการทำความเข้าใจกับผู้รับสาร เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือต่อยอดความคิดเห็นของผู้รับสารให้คล้อยตามผู้สื่อสาร เพราะสามารถโต้ตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้ทันที เช่น การสื่อสารภายในกลุ่มผู้ชุมนุมทางการเมือง ในรูปแบบการสื่อสารผ่านตัวกลางที่เรียกว่าผู้นำทางความคิดเห็น (Opinion leader) โดยอาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติ เช่น พระ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทั้งนี้ผู้นำทางความคิดมักเป็นผู้ที่มีความตื่นตัวทางการเมืองสูง และชอบเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ จากนั้นก็จะนำข่าวสารเหล่านั้นส่งผ่านไปยังบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

2) การสื่อสารผ่านสื่อมวลชน (Mass media) เป็นการสื่อสารที่สามารถส่งถึงผู้รับสารได้เป็นจำนวนมาก และมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของมติมหาชนเป็นจำนวนมากเช่นกัน ต่อมาเมื่อประชาชนให้ความสนใจการเมืองมากขึ้น เนื่องจากมีความรู้และมีการศึกษาสูงขึ้น เมื่อเกิดความไม่เป็น

ธรรมในการบริหารประเทศ จึงเป็นที่มาของการเกิดกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในทางการเมือง เพราะประชาชนมีความสำคัญของความเป็นพลเมืองมากขึ้น และพร้อมที่จะเข้าร่วมและต่อต้านในสิ่งที่รัฐกระทำตลอดเวลา ทำให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มที่หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งความสนใจสื่อมวลชนของประชาชนมากขึ้น จนเกิดเป็นรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้นของการสื่อสารทางการเมือง

นอกจากนี้เสถียร เขยประทับ (2551, น. 45-46) ได้กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมืองมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาระบบการเมือง โดยเฉพาะสื่อมวลชนมีส่วนในการพัฒนาระบบการประชาธิปไตยให้สมบูรณ์กล่าวคือองค์กรสื่อ (Media Organizations) ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดสารทางการเมืองที่มีจุดกำเนิดมาจากภายนอกองค์กรสื่อและผู้ส่งสารทางการเมืองที่มีจุดกำเนิดมาจากภายในองค์กรสื่อ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นผู้ส่งสารทางการเมือง ที่มีผู้สื่อข่าวภายในองค์กรสื่อเป็นผู้สร้างขึ้น บทบาทของสื่อมวลชนในสองด้านที่กล่าวมานี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในประการแรกและเห็นชัดที่สุด คือ ผู้ปฏิบัติการด้านการเมืองต้องใช้สื่อเพื่อถ่ายทอดสารของตนให้แก่ประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โครงการทางการเมือง แนวนโยบายการรณรงค์ของกลุ่มอิทธิพล การจูงใจให้ลงคะแนนเสียงแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค ดังนั้นผู้ส่งสารทางการเมืองทั้งหลายจึงต้องพยายามหาทางเข้าถึงสื่อมวลชนให้ได้สถาบันทางการเมืองในฐานะส่วนหนึ่งของระบบการเมืองมีหน้าที่ในการอบรมเรียนรู้ทางการเมือง ปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมือง หล่อหลอมให้คนในสังคมมีทัศนคติความเชื่อ ค่านิยมและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของระบบการเมือง รวมทั้งมีหน้าที่ในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาดำเนินกิจกรรมทางการเมืองทั้งในระดับชาติ ได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภา จนถึงระดับท้องถิ่น เพื่อให้กระบวนการทางการเมืองดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หน้าที่ตามกล่าวมาต้องใช้การติดต่อสื่อสารระหว่างสถาบันทางการเมืองกับองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบการเมืองซึ่งถือเป็นการสื่อสารทางการเมืองตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น การพิจารณาถึงการสื่อสารขององค์กรทางการเมืองจำเป็นต้องพิจารณาจากแนวคิดที่หลากหลายมุมมอง แนวคิดที่น่าสนใจและสามารถนำมาพิจารณาถึงลักษณะของการสื่อสารขององค์กรทางการเมือง ได้แก่

1) การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อบุคคล เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารในระดับบุคคลกับบุคคล ที่สามารถเกิดขึ้นได้ในการดำเนินงานทางการเมือง เช่น การแถลงนโยบายของรัฐบาล การปราศรัยหาเสียงของพรรคการเมือง การถ่ายทอดค่านิยมทางการเมืองเพื่อการอบรมเรียนรู้ทางการเมืองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งการสื่อสารระดับบุคคลทางการเมืองจะให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ

2) การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน เป็นการสื่อสารระหว่างองค์กรทางการเมืองไปยังประชาชนโดยผ่านสื่อมวลชน มีการดำเนินงานทางการเมืองในหลายลักษณะ เช่น การ

รณรงค์หาเสียงของพรรคการเมือง การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของหน่วยงานของรัฐ มีแนวคิดที่สำคัญ คือ การประชาสัมพันธ์ทางการเมืองและการโฆษณาทางการเมือง

3) การสื่อสารเชิงภาพลักษณ์ทางการเมือง เป็นการสื่อสารที่เน้นภาพลักษณ์ขององค์กรและบุคคลทางการเมือง เพื่อนำไปสู่ความนิยมศรัทธาของประชาชนต่อองค์กรทางการเมืองซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้องค์กรทางการเมืองดำเนินภารกิจของตนเองได้อย่างราบรื่นและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน มีแนวคิดที่สำคัญ คือ กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างภาพลักษณ์

4) การสื่อสารทางการเมืองเชิงการตลาด เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมือง เป็นกลยุทธ์การสื่อสารของพรรคการเมืองที่นำหลักการตลาดมาประยุกต์ใช้สร้างความนิยมในตัวผู้สมัครและพรรคการเมืองและประสบผลสำเร็จในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

สื่อบุคคล (Personal Media) เป็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงข่าวสารแบบตัวต่อตัว ระหว่างบุคคล 2 คน หรือ มากกว่า 2 คนขึ้นไป สื่อแบบนี้มีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อมวลชนในการโน้มน้าวใจ ผู้รับสารที่มีความนิ่งเฉย หรือ มีปฏิกิริยาต่อต้านผู้ส่งสาร สื่อที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลสามารถทำให้ปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้สื่อบุคคลเป็นวิธีการสื่อสารที่เก่าแก่ที่สุด ใช้กันตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ขึ้นในโลก เป็นสื่อที่ใช้กันมากในกลุ่มประชาชนทั่วไป เครื่องมือของสื่อบุคคลมีทั้งที่เป็นคำพูด กริยาท่าทาง การแสดงออกทางอากัปกิริยา วิธีการสื่อสารด้วยบุคคล จะเป็นการใช้คำพูดเป็นหลัก ด้วยวิธีการสนทนาอภิปราย บรรยาย สาธิต ประชุม เป็นต้น คำพูด (Spoken Word) เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ทุกคนคุ้นเคยกันดีอยู่แล้วและทุกคนต้องใช้คำพูดในชีวิตประจำวัน ในงานอาชีพในชีวิตส่วนตัว สื่อคำพูดจึงเป็นสื่อที่เก่าแก่ที่สุดชนิดหนึ่ง นอกจากนี้หากคำพูดนั้นเป็นคำพูดของบุคคลที่มีชื่อเสียงที่สังคมยกย่องนับถือก็จะยิ่งเพิ่มน้ำหนักในคำพูดนั้นมากขึ้นเป็นเงาตามตัวการพูดจึงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดชักนำความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ออกมาให้ผู้อื่นได้ทราบและเข้าใจ ดังนั้นคำพูดจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้มนุษย์เกิดความร่วมมือกัน สื่อบุคคลหรือการสื่อสารด้วยคำพูดนั้นมี 2 แบบ คือ

1) แบบที่เป็นทางการ (Formal Oral Communication) เช่นการอภิปราย การสาธิตการบรรยาย การประชุม การประกาศข่าวการให้สัมภาษณ์การสัมมนา เป็นต้น

2) แบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Oral Communication) คือ การพูดจาสนทนาปราศรัยต่าง ๆ ในการพูดที่ไม่เป็นทางการนั้น ผู้พูดจะต้องพูดให้ผู้ฟังสนใจ เข้าใจ ประทับใจ และเกิดศรัทธา

พอสรุปได้ว่า การสื่อสารทางการเมือง คือ กิจกรรมที่ทำเพื่อการรถ่ายทอดข่าวสารทางการเมืองที่เกี่ยวข้องต่อการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทักษะ และความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ทางการเมืองระหว่างบุคคล กล่าวคือ เป็นช่องทางในการเสนอข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับ

การตัดสินใจ และนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับรู้ ในขณะเดียวกันก็จะเป็นกระบวนการในการนำเอาข้อเรียกร้อง และความต้องการของประชาชนไปให้รัฐบาลได้รับรู้เช่นกัน โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือ

ดังนั้น จากกรอบแนวคิดเรื่องการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดและตัวแบบการสื่อสารพื้นฐาน SMCR ของ David K. Berlo ที่อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารว่ามีอยู่ 4 ประการ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์สัญญาณทางการเมือง ดังเช่น สัญญาณทางการเมืองผ่านพวงหรีดในงานศพ ดังนั้นภายใต้การวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารทางการเมือง กรอบแนวคิดนี้ จะเป็นส่วนที่ช่วยให้ผู้วิจัย ทราบถึงบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ และภายในกระบวนการสื่อสารนี้ตัวพวงหรีดจะถูกนำไปวิเคราะห์ร่วมกับองค์ประกอบอื่นๆ ในกระบวนการสื่อสารทางการเมือง เพื่อให้ได้ความหมายของสัญญาณทางการเมืองที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ

4. แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Relational Power)

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Relational Power) เป็นความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อให้ตนเองสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ ความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นชุดย่อยของการแลกเปลี่ยนทางสังคม ทำให้มีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง การแลกเปลี่ยนดังกล่าว จึงมีลักษณะของการได้เปรียบและเสียเปรียบควบคู่กันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่ามีอำนาจมากน้อยแค่ไหน หากบุคคลมีอำนาจมากกว่าย่อมกำหนด หรือส่งอิทธิพล ต่อความคิด พฤติกรรมของผู้ที่ตนเองมีอำนาจน้อยกว่าได้เสมอเพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงมีลักษณะไม่เสมอภาค หรือบางครั้งเรียกว่าความสัมพันธ์อสมมาตร เพราะความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวให้ความสำคัญกับอำนาจที่เหนือกว่า เพราะอำนาจ คือ ความสามารถของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ในการเข้าถึงครอบครอง และจัดการทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ได้อย่างถูกต้อง โดยชอบธรรมและมีอิสระ เพื่อให้ตนเองสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ตามที่ต้องการได้ตลอดเวลา

ในหนังสือ George (n.d.) ได้ ระบุให้เห็นว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอำนาจ อ้างถึงความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้กระทำการ การตระหนักหรือเน้นย้ำถึงพลวัตของอำนาจ ในความสัมพันธ์ของผู้กระทำการเหล่านั้น คำว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มาจากบทความที่นำเสนอในการสัมมนาปี 1962 ของ Richard ที่เสนอความสัมพันธ์ระหว่าง อำนาจ (Power) กับการ

พึ่งพา (Dependent/ ในความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยน ในฐานะเป็นองค์ประกอบหลักของการรับรู้ (Perspective) ในสังคมวิทยา เป็นที่ทราบกัน คือ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมและพื้นฐาน (Cornerstone) แนวคิดทั้งหมดต่อการศึกษาการแลกเปลี่ยนในเครือข่าย

เรื่องฤทธิ์ คงอยู่ (2562) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและการพึ่งพา ในความสัมพันธ์การแลกเปลี่ยน อาจเริ่มมาจากหลักการพึ่งพาแบบง่ายๆ ในกรณีความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยน ระหว่างผู้กระทำ 2 คน ผู้กระทำผู้ซึ่งพึ่งพาน้อยที่สุด มีอำนาจมากที่สุด คำว่า "อำนาจ" เป็นคำที่นักวิชาการหลายท่านให้คำนิยามและใช้แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามในสถานการณ์ของหลักการพึ่งพาอำนาจ อำนาจ หมายถึง อำนาจเหนือการแลกเปลี่ยนหุ้นส่วน (Partner) หรือความสามารถ ที่จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของหุ้นส่วน การพึ่งพา อ้างถึง ระดับ ที่ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนที่แลกเปลี่ยน โดยทั่วไปได้ควบคุมความต้องการขายต่อหุ้นส่วนว่า "ชอบและไม่ชอบ" ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ 2 คน ผู้กระทำกับผู้ที่มีผลประโยชน์อย่างน้อยที่สุด ในความสัมพันธ์มักมีอำนาจมากที่สุด ดังนั้น โดยหลักการ หาก A ต้องการสิ่งของจาก B A จะมีอำนาจน้อยกว่า B และ A จะพึ่งพา B มากกว่าเพราะฉะนั้น B จึงมีอำนาจมากกว่า A และ B พึ่งพา A น้อยกว่า

จุมพล หนิมพานิช (2547) กล่าวถึง คุณลักษณะที่สำคัญของอำนาจ ดังนี้ 1) มีความสัมพันธ์ หมายถึง อำนาจของบุคคลหนึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ บุคคลมีความสัมพันธ์กันทางสังคม 2) มีการพึ่งพากัน หมายถึง การที่บุคคลหนึ่ง มีอำนาจเหนือบุคคลหนึ่ง มาจากการที่บุคคลหนึ่งพึ่งพาอีกบุคคลหนึ่งนั่นเอง 3) มีลักษณะของความน่าจะเป็น หมายถึง ความเป็นไปได้หรือความน่าจะเป็นที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะปฏิบัติตามผู้ใช้อำนาจ 4) มีการขยายเขตอำนาจ หมายถึง อำนาจนั้นสามารถเพิ่มหรือขยายได้ เพราะยังมีอำนาจมาก ก็ยังมีแนวทาง ที่จะเลือกปฏิบัติได้มากขึ้น 5) มีระดับหรือชั้นของอำนาจ ซึ่งสามารถรับรู้ได้ด้วยบุคคลอื่น 6) มีการแลกเปลี่ยนหรือการปฏิสัมพันธ์กัน และ 7) มีความเฉพาะเจาะจงคือ อำนาจมักเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง สถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

Mitchell et al (1998) กล่าวว่า เมื่อคนเราได้รับอำนาจ และใช้อำนาจนั้น มักมองตนเองในทางที่ดี ในขณะที่เดียวกัน มักมองผู้ใต้บังคับบัญชาในทางที่ไม่ดี และอาจทำให้ผู้บังคับบัญชามีการตรวจสอบและควบคุมลูกน้องมากขึ้น ลดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและห่างเหิน หรือแปลกแยกทางสังคมมากขึ้น

Richard and Shannon (2012) กล่าวถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่า สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทกว้างๆ คือ 1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบแข็งแรงแรง (Hard Power Relationship) โดยที่ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าว เป็นความสามารถของบุคคลหรือองค์กร ที่สามารถทำให้บุคคลหรือองค์กร ทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนเองปรารถนาหรือไม่ปรารถนาก็ได้ และ 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบอ่อนโยน (Soft Power Relationship) สำหรับ Joseph (1990) กล่าวถึง ความสัมพันธ์

เชิงอำนาจแบบอ่อนโยน โดยอ้างถึงความสามารถของบุคคลที่จะได้สิ่งที่เขาต้องการ ผ่านความมีเสน่ห์ (Attraction) มากกว่าความขัดแย้ง การบีบบังคับ (Coercion) หรือค่าตอบแทน (Payment) อย่างไรก็ตาม Alan Dugan (2003) ได้แย้งว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ควรถูกนิยามว่า คนหนึ่งสามารถทำให้คนอื่นเปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนแปลงควรเป็นเรื่องภายในมากกว่าภายนอกและ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relationship) อาจจะประกอบด้วย องค์ประกอบทั้งสองอย่างถึงแม้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการแข่งขัน (Competitive Power Relationships) ความร่วมมือสามารถมีความเสมอภาค (Equal) กับคนที่ไม่ใช่กลุ่มเพื่อน (No Party) ซึ่งอาจจะมีความอำนาจน้อยกว่าหรือมากกว่า คนสามารถเป็นทั้งผู้ที่มีอิทธิพล (Influencer) และผู้รับอิทธิพล ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการบูรณาการถูกพิจารณาบนพื้นฐานของความรัก การชักชวนการบูรณาการ (Integration) ความร่วมมือหรือการสื่อสาร (Communication)

ในขณะที่ พรอัมรินทร์ พรหมเกิด (2556) กล่าวถึง อำนาจจากรความสัมพันธ์ (relational power) ว่าเป็น อำนาจที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเกิดขึ้นจากการมีความสัมพันธ์ของบุคคลกับบุคคลอื่น ผู้นำบางคน อาจมีอำนาจจากการดำรงตำแหน่งไม่มากนัก แต่ก็สามารถ ที่จะมีความอำนาจ นอกเหนือจากอำนาจจากตำแหน่งได้อีกมาก หากเขาสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้เป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้ พรอัมรินทร์ พรหมเกิด (2556) ยังกล่าวต่อไปอีกว่า อำนาจจากรความสัมพันธ์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการร่วมมือกันหรือการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งบางคนเรียกว่า "กฎของภาวะถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน" (Law of Reciprocity) การร่วมมือร่วมใจกันนี้ จะทำให้บุคคลแข็งแกร่งขึ้น และการร่วมมือเป็นสิ่งธรรมดาสามัญที่พบได้ทั่วไป ในความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ เช่น ผู้ใช้แรงงาน ในวงการเมือง การทูตระหว่างประเทศและในการสงคราม และมันยังมีประโยชน์อย่างมากในทางธุรกิจ

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือ การปฏิสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการของบุคคลกับบุคคลอื่น หรือบุคคลกับกลุ่มองค์กรอื่น หรือกลุ่มองค์กรกับกลุ่มองค์กรอื่น เพื่อเพิ่มความได้เปรียบให้กับตนเองและพวกพ้อง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจมักเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลหรือกลุ่มที่มีเป้าหมายอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างตอบแทน เอื้อผลประโยชน์ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคกัน

4.1 ลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มีลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน พรอัมรินทร์ พรหมเกิด (2556) ได้ชี้ให้เห็นว่าในภาพยนตร์แนวคลาสสิกเรื่อง "The Godfather" ที่นำเสนอเรื่องราวของ Don Vito Corleone ที่เป็นเจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง ได้สร้างอำนาจของตนจากการที่มีความเอื้อเพื่อแก่ผู้ที่อยู่ภายในชุมชน (เครือข่าย) ของตนเองความเอื้อเพื่อเหล่านั้นกลายเป็นพันธะผูกพันที่ทำให้ผู้ที่ได้รับ ต้องกระทำบางสิ่งบางอย่าง ตามที่ Don Vito Corleone ต้องการความช่วยเหลือและความเอื้อเพื่อ ที่ได้กระทำมาตลอดหลายปี ทั้งในวิถีทางที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย ซึ่งเป็นหนึ่ง

ในอำนาจในสังคม หรือชุมชนเครือข่ายของ Don Vito Corleone ในความเป็นจริง หนังสือเรื่องนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่า ผู้มีอิทธิพลทางการเมือง คือ ผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นการแสดง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอีกรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากว่าเจ้าพ่อ หรือ The Godfather คือ ผู้ให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ยากจน ไร้ที่อยู่อาศัย คนเหล่านี้ไม่ถูกกับเจ้าของที่ดินและตำรวจ ผู้มีอิทธิพลทางการเมือง จึงได้หาที่อยู่อาศัยให้ และยังให้พื้นที่ทำกินแก่ประชาชน ที่มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งให้ เนื่องจากประชาชนเหล่านี้ สามารถเป็นฐานเสียงให้กับเจ้าพ่อได้ ดังจะเห็นได้ว่า ในวันเลือกตั้งประชาชนเหล่านั้น ได้ถูกเรียกร้องให้ไปลงคะแนนเสียงให้คนเหล่านั้น จึงกลายเป็นหนี้บุญคุณที่ต้องเอื้อเพื่อคืนให้แก่ผู้มีอิทธิพล นอกนั้น เจ้าพ่อยังได้ขอให้ประชาชนเหล่านั้น ไปช่วยรณรงค์หาเสียงให้อีกด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวจึงเรียกได้ว่าเป็น "กฎของภาวะถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่อกัน" อำนาจจากความสัมพันธ์ เป็นอำนาจที่ไม่เป็นทางการซึ่งเกิดขึ้นจากการมีความสัมพันธ์ของบุคคลกับผู้อื่น ผู้นำบางคนอาจมีอำนาจจากตำแหน่งไม่มากนัก แต่ก็สามารถมีอำนาจเหนือจากตำแหน่งได้อีกมาก หากเขาสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นได้เป็นผลสำเร็จ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2556)

อีกรูปแบบหนึ่งของอำนาจจากความสัมพันธ์ อยู่บนพื้นฐานของการร่วมมือกัน หรือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อันเป็นสิ่งที่บางคนเรียกว่า การถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน การร่วมมือร่วมใจกันนี้ จะทำให้บุคคลแข็งแกร่งขึ้น และการร่วมมือเป็นสิ่งธรรมดาสามัญที่พบได้ทั่วไป ในความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ เช่น ผู้ใช้แรงงานในวงการเมือง การทูตระหว่างประเทศและในการสงครามและยังมีประโยชน์อย่างมากในทางธุรกิจอีกด้วย

โดยทั่วไป ในการสร้างความร่วมมือกัน สามารถจำแนกแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2556) คือ

1) การร่วมมือกันตามธรรมชาติ (Natural Coalition) ของบรรดาสมาชิกหรือพันธมิตรผู้ซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกัน การร่วมมือกันตามแบบนี้ มักดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะสมาชิกนั้นจะมีผลประโยชน์พื้นฐานอย่างกว้าง ๆ ร่วมกัน พวกเขาจะเห็นด้วย ในขอบเขตของสิ่งที่เป็นประเด็นร่วมกัน การร่วมมือกันตามธรรมชาติ ยังเป็นสิ่งที่ยากต่อการทำลาย เพราะมันมีรากฐานจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างกว้าง ๆ ของทุกฝ่าย

2) การร่วมมือกันแบบเฉพาะกิจ (Single Issue Coalition) เป็นการร่วมมือกันแต่ฝ่ายมีความแตกต่างกันแล้วมารวมตัวกัน เพื่อสนับสนุนหรือขัดขวาง ในสิ่งที่เป็นประเด็นเดียวกัน แต่อาจมีเหตุผลที่มาของความร่วมมือแตกต่างกัน การร่วมมือกันแบบนี้ นับเป็นความร่วมมือกันอีกอย่างหนึ่ง ที่แต่ละฝ่ายมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เหตุผลเพราะ (1) พื้นฐานของการร่วมมือกันนั้นมีจำกัดมากกว่า และ (2) รูปแบบของการร่วมมือกันนั้น เพื่อสิ่งที่เป็นประเด็นชั่วคราวชั่วคราว โดยสิ่งตามมา คือ การร่วมมือกับแบบเฉพาะกิจนั้น จะดำเนินไปอย่างไม่ยาวนานนักและง่ายต่อการทำลายได้

ดังนั้น จะเห็นว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนและตอบแทนกัน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่มีการเอื้อเพื่อต่อกันนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า การแลกเปลี่ยนทางสังคมได้เกิดขึ้นในความสัมพันธ์เหล่านั้น และเมื่อมีความเอื้อเพื่อเกิดขึ้น คนที่ได้รับความเอื้อเพื่อจะรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณ ซึ่งถ้าหากบุคคลนั้น รู้สึกว่าตัวเองเป็นหนี้บุญคุณอย่างแท้จริง บุคคลนั้น มักจะพยายามหาทางตอบแทนเสมอ การตอบแทนนี้ จึงเรียกว่า "กฎของภาวะถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน" ซึ่งเรียกร้องให้ทุกการเอื้อเพื่อนั้น ต้องได้รับการตอบแทนเสมอ นั้นหมายความว่า การเอื้อเพื่อต่อใครคนใดคนหนึ่ง การเอื้อเพื่อนั้น จะนำไปสู่พันธะสัญญาต่างตอบแทน ส่วนการเอื้อเพื่อเพื่อนั้น ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งในอนาคต แต่การเอื้อเพื่อนั้น จะได้รับการบันทึกไว้ในส่วนของ "ลูกหนี้" ซึ่งมักถูกมองว่า อยู่ในฐานะที่มีอำนาจน้อยกว่า ดังนั้น ลูกหนี้จึงอยู่ในฐานะที่บุคคลส่วนตัวที่น้อยกว่า ส่วนบุคคลที่เป็นเจ้าหนี้หรือมีลูกหนี้จำนวนมาก ก็เปรียบเสมือน การมีเงินในธนาคารที่อยู่ในธนาคาร ซึ่งสามารถสร้างอำนาจได้ในระดับหนึ่ง

4.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

แม้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะวางอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างการปฏิสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่มและเครือข่าย แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ หากความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น ไม่สามารถรักษาระดับความสัมพันธ์ไว้ได้เท่าเดิมหรือมากกว่า หมายถึงความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน การรักษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจไว้ได้ อาจมีปัจจัยหลายอย่าง ที่จะทำความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น ยังคงอยู่สืบต่อไป ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ต้องเป็นคุณสมบัติที่สามารถดึงดูดให้บุคคลอื่น เข้ามาหรือมีความในตัวเองมากขึ้น สนใจที่จะสร้างความร่วมมือ หรือแลกเปลี่ยน หรือผู้ที่จะมาปฏิสัมพันธ์ ต้องมีความเชื่อว่าเมื่อมีความสัมพันธ์กับบุคคลใดแล้ว จะต้องได้รับประโยชน์จากบุคคลนั้น ดังนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลที่ดึงดูดให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อาจพิจารณาได้จากคุณสมบัติที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ตามแนวคิดของ Kathleen K. Reardon ที่ได้เสนอไว้ 8 ประการ (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2556) ได้แก่

1) ความน่าเชื่อถือ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่น เนื่องจาก การที่บุคคลหนึ่งยอมรับได้ บุคคลนั้นต้องมีความน่าเชื่อถือ มีความรู้ มีความสามารถ มีความเชื่อมั่นในตนเองและเชื่อมั่นในเพื่อนร่วมงานมีความรับผิดชอบ ให้คำมั่นสัญญาแล้ว สามารถปฏิบัติตามได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้มีอำนาจน้อยกว่า หรือผู้ที่มาพึ่งพา ให้ความเคารพชื่นชม และร่วมงานได้อย่างภาคภูมิใจ ความน่าเชื่อถือเป็นเจตนาธรรมที่ดี ที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาให้เห็น โดยสะท้อนพฤติกรรม ที่ทำให้ผู้อื่นเห็นแล้วเกิดความไว้วางใจ มีความเชื่อมั่น หรือคาดหวังว่า หากสามารถมีความสัมพันธ์ที่ดีหรือมีกิจกรรมร่วม ย่อมได้รับผลประโยชน์อย่างแน่นอน เนื่องจาก ผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นผู้ที่มีความรู้ มีทักษะ มีความชำนาญและมีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งทำให้ผู้พบเห็นเชื่อมั่นว่า บุคคลนั้นจะสามารถปกป้องเขา และผลประโยชน์ของเขาได้อย่างเต็มที่ และยังทำ

ให้ผลประโยชน์ของเขางอกงามขึ้นได้อีก หรือมีกำไรเพิ่มขึ้น ดังนั้น ความเชื่อถือจึงมีความสัมพันธ์กับ จุดอ่อนของผู้พบเห็น คือ สามารถตอบสนอง หรือแก้ปัญหาของผู้พบเห็นได้

2) การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ถือเป็นคุณสมบัติที่คืออย่างหนึ่งของการมีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของการประสบความสำเร็จในการทำงาน การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น ถือว่าเป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐาน ในการสร้างความสัมพันธ์ เชิงอำนาจเพราะหากมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นแล้ว จะนำไปสู่ ความรัก ความเคารพ ความยำเกรง ของบุคคลอื่น บุคคลอื่นหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ย่อมจะสามารถไว้วางใจให้ทำงานได้อย่างเต็มกำลัง เต็มความสามารถบุคลิกภาพ มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมาก การสร้างความสัมพันธ์ เชิงบวก เช่น การทักทายก่อน การให้การสนับสนุน การอาสา การช่วยเหลือคนอื่น ในโอกาสต่าง ๆ ถือเป็น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น ซึ่งโดยปกติมนุษยสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์ กับบุคคลอื่นเป็นประจำ บางคนอาจมีความสัมพันธ์เชิงลบ บางคนอาจมีความสัมพันธ์เชิงบวก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ สถานการณ์หรือเป้าหมายของแต่ละคน แต่โดยปกติความสัมพันธ์ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการร่วมมือ เพื่อบรรลุผลประโยชน์ร่วมกัน ย่อมเกิดจากความสัมพันธ์ที่ดีหรือความสัมพันธ์ เชิงบวก

3) การเป็นผู้มีความชำนาญหรือมีความสามารถหรือมีสมรรถนะการเป็นผู้มีความชำนาญหรือมีความสามารถในด้านใดด้านหนึ่ง ที่มีคุณค่าต่อผู้อื่นเป็นอย่างมาก มีความรู้และความเชี่ยวชาญ คือ การนำความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานขององค์กร รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น แสวงหาโอกาสในการเรียนรู้ ทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพของตนเอง รวมถึงการเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่น ๆ เพื่อให้ทัน ต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ภายในกระแสโลก การสร้างให้เกิดกระบวนและบรรยากาศ ในการเรียนรู้ ตลอดจนการคาดการณ์ถึง แนวโน้มของการนำความรู้ที่จำเป็น ไปประยุกต์ใช้ ในการทำงานให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ย่อมสามารถทำงาน ให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้และ สามารถตรวจสอบได้ โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบต่องานที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

4) การมีความสามารถหรือทักษะในการสื่อสารการมีความสามารถ หรือทักษะในการสื่อสาร ความคิดหรือข้อคิดเห็น ที่สามารถดึงดูดใจผู้อื่น หรือมีความสามารถในการสร้างความ จงรักภักดี ได้มีทักษะในการสื่อสาร คือ ผู้ที่มีอำนาจมากกว่า ย่อมต้องมีทักษะในการสื่อสาร ทั้งการ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นหรืออธิบายให้ผู้ร่วมงานได้รับรู้และเข้าใจในเรื่องที่ ต้องการจะสื่อสาร ในขณะที่เดียวกันต้องเป็นทั้งผู้พูดและผู้ฟังที่ดี มีศิลปะในการจูงใจ เพื่อนร่วมงาน สามารถสั่งการและนำเสนอผลงานต่าง ๆ ได้อย่างกระชับและง่ายต่อการทำความเข้าใจ

5) ความน่าเคารพและศรัทธา คือ ผู้ที่มีอำนาจมากกว่าหรือผู้นำ ต้องเป็นคนที่มีความสงบเสงี่ยม ไม่ถือตัว นุ่มนวล ไม่หยิ่งโสม สุภาพ ไม่จองหอง ไม่พูดหยาบคาย ไม่วางอำนาจ ไม่พูดสอดเสียด เหยียดหยามคนอื่น ตลอดจนการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อยเหมาะสมแก่กาลเทศะ บุคลิก

ของผู้มีอำนาจหรือผู้บังคับบัญชาดังกล่าว ย่อมทำให้ผู้มีอำนาจน้อยกว่าหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา มีความเคารพนับถือและให้ความร่วมมือเสมอ เพราะการมีบุคลิกที่น่าเคารพและน่าศรัทธา ย่อมสามารถสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นได้ การมีความเคารพนับถือจัดว่าเป็นของมีค่า เป็นพันธสัญญาต่อตนเองและส่วนรวม ซึ่งจะทำให้ได้ด้วยการแสดงออกเป็นตัวอย่าง ไม่ใช่การสั่งสอนหรือให้บทเรียนทุก ๆ คนจะต้องมีทัศนคติและนิสัย ที่แสดงออกถึงการมีความเคารพนับถือ ไม่ว่าจะเราทำอะไร ในทุก ๆ วัน จะดีจะเลวอย่างไร ก็ล้วนแต่มีผลกระทบต่อผู้อื่น การมีความเคารพนับถือไม่ใช่แค่กับคนเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึง สิ่งแวดล้อม สัตว์ สมบัติสาธารณะ และสมบัติส่วนบุคคลตามกฎหมาย เป็นต้นการที่ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่มีความน่าเคารพนับถือ สามารถแสดงออกด้วยท่าทางง่าย ๆ เช่น การส่งสายตาที่เป็นมิตร การยิ้มแย้มแจ่มใส การกล่าวทักทาย ในลักษณะที่เป็นมิตรต่อผู้อื่น การกล่าวขอบคุณ

6) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสร้างนวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดที่ทรงพลังและสามารถดึงดูดความสนใจได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสร้างนวัตกรรมนั้นก็คือ การพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กรให้ดียิ่งขึ้น โดยการนำเสนอความคิดริเริ่มใหม่ๆ รวมถึง การประยุกต์และพัฒนาวิธีการทำงาน ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าและคิดค้นวิธีการใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย ขององค์กร พฤติกรรมของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ จึงเริ่มจากการเป็นคนกล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าทดลองสิ่งใหม่ๆ กล้าเสี่ยง เป็นคนไม่กลัวความล้มเหลว เพราะเป็นคนเชื่อมั่น ในความคิด ของตนเองอย่างมาก อยากริเริ่มความคิดของตนเอง และรู้สึกพอใจ และตื่นเต้นที่จะเผชิญ กับสิ่งเหล่านั้นบุคคลลักษณะดังกล่าว จัดว่าเป็นคนที่มีสุขภาพจิตที่ดี (สำนักงาน ก.พ., 2559, น. 37)

7) ความกระตือรือร้นและอุทิศตนในการทำงานหนัก คุณสมบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้นำหรือผู้มีอำนาจ คือ มีความกระตือรือร้น และอุทิศตนในการทำงานหนัก การแสดงออกซึ่งความสนใจอย่างจริงจัง มีความจดจ่อต่อ การปฏิบัติงานและมีความทุ่มเทกับงานอย่างเต็มกำลัง ความสามารถ การให้ความสำคัญของการมีค่านิยมร่วมกันในการทำงาน น่าจะหมายถึงความถึง การประพัตติตนการเลือกคบคนการตัดสินใจว่า อะไรถูกหรืออะไรผิดความเชื่อในสิ่งที่เหมือนกันหลักปฏิบัติที่ใช้ในการทำงาน การชอบความมีระบบ หรือระเบียบ ความสนใจในรายละเอียดปลีกย่อยก่อนตัดสินใจ ความคาดหวังที่ไม่เปิดเผยของผู้อื่น การมีมุมมองที่แตกต่างกัน เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีการนำมาพัฒนาให้เกิดเป็นค่านิยมในการทำงานโดยการเรียนรู้และปรับตัวเข้าหากัน ตั้งแต่ระดับเจ้านาย ไปจนถึงระดับลูกน้อง เพื่อให้เกิดสมดุล ในระหว่างบุคคลและสัมพันธ์ภาพที่ดีของคนในองค์กร อาจใช้วิธีการสร้างการมีส่วนร่วม ในการทำงาน ด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และการตกลงร่วมกัน ในหน้าที่ ความรับผิดชอบงานในส่วนที่ต้องทำแทนกันอย่างถูกต้อง ช่วยให้เกิด การรับรู้และเข้าใจ ถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรตรงกันอย่างชัดเจน การสร้างแรง

กระตุ้นให้คนสนุก และมีความสุขกับการทำงาน จากการวิจัยพบว่า ค่าตอบแทน ตำแหน่งงาน หรือ การได้เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ไม่ใช่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้คนรู้สึกอยากทำงานอยู่ที่เดิมและไม่อยากออกไปทำที่อื่น แต่กลับเป็นการสร้างบรรยากาศให้น่าทำงาน สภาพห้องที่ไม่แออัด การใช้ กฎเกณฑ์ที่ไม่ตึงเครียด มากเกินไปและมีการค้นหาว่าสิ่งใดที่จะดึงดูดใจพนักงานให้อยากมาทำงาน รัก ในงานที่เขาทำ เช่น การจัดอาหารกลางวันให้ฟรี การอนุญาตให้เล่นกีฬา ในสถานที่ทำงานโดย จัดสร้างสนามกีฬา ตลอดจนค้นหาให้เจอว่า อะไรเป็นสิ่งที่ทำให้พนักงานรู้สึกว่า ตัวเขาเองมีคุณค่า และแสดงการยอมรับในจุดนั้นแก่เขา เช่น ความคิดสร้างสรรค์ความถนัด ความสามารถพิเศษ ที่ แตกต่างกัน เป็นต้น นำมาสร้างเป็นวัฒนธรรมขององค์กรจะเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้คนทำงานอย่าง มีความสุขและสนุกกับงาน เมื่อได้มาอยู่ในบรรยากาศที่ผู้คนเป็นมิตรมีความใส่ใจซึ่งกันและกันจึงไม่ ต้องการย้ายไปทำงานที่อื่นกลายเป็นความรู้สึกผูกพันและรักองค์กรได้ในที่สุด

8) ความสามารถในการประสานความร่วมมือในระหว่างเพื่อนสมาชิกด้วยกัน การจัด ระเบียบวิธีการทำงาน เพื่อให้งานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ร่วมมือปฏิบัติงานเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวไม่ทำ ให้งานซ้อนกันขัดแย้งกันหรือเหลื่อมล้ำกัน ทั้งนี้เพื่อให้งานดำเนินไป อย่างราบรื่น สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์และนโยบายขององค์กรนั้น เพื่อเกิดความสมานฉันท์ และมีประสิทธิภาพการ ติดต่อสื่อสารให้เกิดความคิดความเข้าใจตรงกัน ในการร่วมมือปฏิบัติงาน ให้สอดคล้อง ทั้งเวลาและ กิจกรรม ที่จะต้องกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างสมานฉันท์ เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นไม่ เกิดการทำงานซ้ำซ้อน ขัดแย้งหรือเหลื่อมล้ำกัน การประสานงาน คือ การที่บุคคลหรือหน่วยงานใน องค์กร ทำงานร่วมกับบุคคลและหน่วยงานอื่น เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันมีลักษณะเป็น กระบวนการที่ต้องกระทำต่อเนื่องสอดคล้องกันไป เพื่อให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ (สมิต สัชฌุกร, 2550)

ดังที่ ได้กล่าวแล้วว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาคาย ซึ่ง กันและกัน ซึ่งการที่บุคคลหนึ่งจะสามารถให้การพึ่งพาคายบุคคลอื่น จนนำไปสู่ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ได้นั้น บุคคลนั้นต้องมีอำนาจที่เหนือกว่าอย่างแน่นอน ดังนั้น อำนาจที่จะสามารถทำให้เกิดการพึ่งพา ได้ย่อมเกิดจากอำนาจ ดังต่อไปนี้

1) อำนาจในการให้รางวัล เป็นความสามารถที่ผู้ให้การพึ่งพา หรือผู้ที่มีอำนาจ มากกว่าสามารถกำหนดให้สิ่งของต่าง ๆ หรือผลประโยชน์ที่ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า หรือผู้พึ่งพาต้องการ ได้รับ ซึ่งแสดงให้เห็นผู้ที่อยู่ใต้อำนาจหรือผู้พึ่งพาต้องการที่จะพึ่งพาต่อไป อย่างไรก็ตาม อำนาจการให้ รางวัลไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับการได้ควบคุมและการให้รางวัลเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องการรับรู้และการมี ความเข้าใจของบุคคลตามเป้าหมายด้วย ในแง่ที่ว่าตัวผู้กระทำการนั้น มีขีดความสามารถ และมีความ พร้อมที่จะปฏิบัติตามคำมั่นสัญญานั้นได้อีกด้วย ความพยายามที่จะใช้อำนาจ ที่มาจากกาให้รางวัล

จะไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้ ถ้าหากว่าตัวผู้กระทำการขาดความน่าเชื่อถือ และ ความไว้วางใจ (Credibility) อันถือได้ว่าเป็นแหล่งทรัพยากรและรางวัลด้วย (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2556)

2) อำนาจในการบังคับ ถึงแม้ผู้มีอำนาจมากกว่าไม่ได้ให้รางวัลอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการตอบแทน แต่ผู้มีอำนาจมากกว่า ย่อมมีอิทธิพลหรือความสามารถ ในการบังคับผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า ให้สามารถทำสิ่งที่ตนเองปรารถนาได้จนบรรลุเป้าหมาย ซึ่งผู้มีอำนาจน้อยกว่าหรือผู้ฟังพาอาจจะเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม แต่ผู้มีอำนาจน้อยกว่าหรือผู้ฟังพา ย่อมต้องทำตามเสมอ

3) อำนาจอ้างอิง เป็นอำนาจที่บุคคลอื่นให้ความเคารพยำเกรง ชื่นชม จงรักภักดี ยินยอมปฏิบัติตาม สามารถเป็นอำนาจที่ใช้คุ้มครองผู้มีอำนาจน้อยกว่า หรือผู้ที่มาอ้างอิงได้ เช่น หากบุคคลอยู่ในสภาวะการฟังพาที่มีอำนาจน้อยกว่า มีปัญหาอะไรเกิดขึ้นย่อมสามารถอ้างอิงบุคคลที่เรา รู้จักได้ว่าเป็นใคร ซึ่งถ้าบุคคลที่เราอ้างอิงมีอำนาจหรือมีอิทธิพลมากย่อมสามารถแก้ไขปัญหาหรือทำให้ความรุนแรงของปัญหาลดน้อยลง หรือลดความขัดแย้งได้

4) อำนาจความเชี่ยวชาญ เป็นความสามารถของผู้ให้การฟังพา ดังที่ Gary (2006) กล่าวว่า อำนาจประเภทนี้บุคคลตามเป้าหมาย (The Target Person) ยินยอมปฏิบัติตามเนื่องจาก เขาเชื่อว่า ผู้กระทำมีความรู้เป็นพิเศษเฉพาะเกี่ยวกับวิธีการที่ดีที่สุด ในการกระทำบางสิ่งบางอย่างได้ ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำเป็นที่มาหรือแหล่งสำคัญของอำนาจของบุคคลในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ ที่มีลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ วิธีการทำงานให้ดีที่สุด (The Best Way to Perform a Task) หรือวิธีการแก้ไขปัญหาที่สำคัญ จะก่อให้เกิดอำนาจเหนือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้อง รวมถึงตลอดถึงกลุ่มคนที่มีฐานะหรือตำแหน่งเท่าเทียมกัน หรือกลุ่มเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชาหรือผู้ที่อยู่เบื้องบน (พรอัมรินทร์ พรหมเกิด, 2556)

5) อำนาจในการปลุกระดมหรือกล่อมเกล่า เป็นความสามารถของผู้ที่มีอำนาจมากกว่า หรือผู้บังคับบัญชาที่มีทักษะ ในการพูดจา หวานล่อม จูงใจ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้มีอำนาจน้อยกว่ายอมปฏิบัติตามแต่โดยดี เพราะนอกจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจมากกว่า จะสามารถบังคับและให้รางวัล เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตาม ส่วนเรื่องของจิตวิทยาในการสื่อสารถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ผู้บังคับบัญชาต้องมีพร้อม ซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจน้อยกว่า มีกำลังใจอีกเต็มทำตามคำสั่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พอสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในบริบทที่มีการแบ่งแยกอำนาจหรือความคุ้มครองอำนาจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยอำนาจนั้นสามารถมีต้นทางมาจากตำแหน่งสังกัดหรือตำแหน่งอาชีพ การครอบครองทรัพย์สิน ความรู้หรือความสามารถ หรือแหล่งอื่น ๆ ที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มคนนั้นมีอิทธิพลและความสามารถในการควบคุมหรือมีอิทธิพลต่อผู้อื่นในบริบทที่เกี่ยวข้องกับอำนาจนั้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจเป็นไปในทางบวกหรือทางลบขึ้นอยู่กับว่าผู้ที่มีอำนาจมีการใช้อำนาจนั้นในทางที่ดีหรือไม่ดีต่อผู้อื่น

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจสามารถเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและมีผลกระทบต่อสังคมและการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคนได้

5. ทฤษฎีสัญศาสตร์ (Semiotics)

สัญวิทยา (Semiology) หรือสัญศาสตร์ (Semiotics) เป็นศาสตร์ที่เพิ่งได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีนักวิชาการหลายท่าน เช่น ชาร์ล เพียร์ส (C. Peirce) ปี 1839-1914 นักปรัชญาสังคมชาวอเมริกัน และ เฟอร์ ดินันด์ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ปี 1857-1913 นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ซึ่งปัจจุบันทฤษฎีดังกล่าวได้รับความนิยมในการใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

5.1 ความหมายของสัญญา

เฟอร์ดินอง เดอ โซซูร์ ให้ความหมายสัญญาว่า “อาจเป็นภาษา รหัส สัญญา เครื่องหมาย ฯลฯ ที่ถูกสร้างขึ้นมาให้มีความหมายแทนของจริงในตัวบท” ซิงเกอร์ ให้ความหมายสัญญาว่า สัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ครอบคลุมความรู้หลายแขนง เช่น โหราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ประเพณีวัฒนธรรม และเชื่อมโยงสัมพันธ์กับปรัชญา แนวความคิดทางศาสนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ยูดาห์ ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อความรู้สึกนึกคิดของตนให้คนอื่นได้รับรู้ ที่สุดแม้การสนทนากันระหว่างคน 2 คน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นสัญลักษณ์ อาจกล่าวได้ว่า ตัวมนุษย์นั้นแหละคือ สัญลักษณ์

สัญญาตามแนวคิดของ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) โดยระบุว่า สัญญาทุกอย่างจะมี 2 มิติ มิติที่หนึ่งคือมิติที่เป็นส่วนร่วมซึ่งเรียกว่า “Language” หรือหลักเกณฑ์ที่ใช้ และมิติที่สองเรียกว่า “Speech” หรือลีลาการใช้ โดยโซซูร์ยังเสนอว่า สัญญาย่อยตัวหนึ่งจะยังไม่มี ความหมายในตัวเอง จนกว่าจะไปเทียบเคียงกับสัญญาย่อยตัวอื่น ๆ ที่อาศัยการเปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้าม (BinaryOpposition) เฟอร์ ดินันด์ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ได้ทำการแยกแยะประเภทและระดับของความหมายที่บรรจุอยู่ในสัญญาออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) อันได้แก่ ความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษรซึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันโดยส่วนใหญ่ตัวอย่างเช่น ความหมายที่มีการระบุในพจนานุกรม เช่น แม่ คือสตรีผู้ให้กำเนิดลูกหมี่เป็นสัตว์สี่เท้า เป็นต้น ส่วนประเภทที่สองคือ ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) ได้แก่ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงหรือความเข้าใจเฉพาะกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะ

ของบุคคล เช่น เวลาพูดถึง “แม่” บางคนอาจนึกถึงความอบอุ่นบางคนอาจนึกถึงความเข้มงวด หรือบางคนอาจนึกไปถึงประสบการณ์อันขมขื่นเนื่องจากโดนแม่ทิ้งในวัยเด็ก

นอกจากนี้ธีรยุทธ บุญมี ยังได้กล่าวถึงสัญลักษณ์ตามแนวคิดของโซซูร์ไปในทิศทางเดียวกันว่า มีการจำแนกกระหว่างกระบวนการเกิดความหมาย (Signification) กับกระบวนการคุณค่า (value) โซซูร์มองว่าความหมายเกิดจากกระบวนการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวหมายซึ่งเป็นการมองความสัมพันธ์ในระบบชั้นที่ 1 แต่โซซูร์ยังบอกว่ามีกระบวนการเปรียบเทียบความสัมพันธ์กับระบบในชั้นที่ 2 นั่นคือการเข้าใจถึงตำแหน่งของสัญลักษณ์นั้น ๆ ในระบบ กระบวนการในชั้นที่ 2 นี้จะทำให้ความหมายของสัญลักษณ์หนึ่งมีค่าหรือคุณค่าต่างกันไป ตัวอย่างเช่น เรายินดีสละทุกสิ่งอย่างของเราได้ แต่จะไม่ยอมเสียแผ่นดินแม่เราไปแม้แต่ตารางนิ้วเดียว

ส่วนเพิร์ซ (Peirce) นั้น มีแนวคิดใกล้เคียงกันกับ โซซูร์ (Saussure) โดยอธิบายความหมายของ “สัญลักษณ์” ว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายบางอย่างสำหรับคน ๆ หนึ่ง ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง (Berger, 1991 อ้างถึงในอัจฉรา ปิ่นพรานนวงศ์, 2551, น. 8) ดังนั้น ในทัศนะของเพิร์ซ (Peirce) ทุกสิ่งทุกอย่างจึงเป็น “สัญลักษณ์” ครอบคลุมถึงการให้ความหมายกับสิ่งนั้น สัญลักษณ์จึงมีอยู่มากมายหลายลักษณะ เช่น สัญลักษณ์ประเภทข้อความหรือคำพูด (words) ภาพ (images) กลิ่น รสชาติการกระทำ หรือวัตถุ อย่างไรก็ตามเพิร์ซ (Peirce) แบ่งสัญลักษณ์ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) *รูปสัญลักษณ์ที่เป็นภาพจำลอง (Icon)* หมายถึง รูปสัญลักษณ์ที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหรือเหมือนกับวัตถุที่มีจริงอย่างมากที่สุด (Resemblance) เช่น ภาพของบุคคลรูปปั้นของบุคคลเมื่อเห็นก็ “ถอดรหัส” หรือเข้าใจความหมายได้ทันที เช่น ภาพถ่ายของผู้สมัครตำแหน่งทางการเมืองหรือแผนที่ก็ถือเป็นสัญลักษณ์ประเภทภาพจำลองเช่นกัน

2) *รูปสัญลักษณ์ที่เป็นดัชนี (Index)* หมายถึง สิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกัน โดยตรงหรือมีความเชื่อมโยงกันอยู่บ้างกับวัตถุที่มีอยู่จริง เช่น ควันไฟ เป็นรูปสัญลักษณ์แบบดัชนีของการจุดไฟ เทอร์โมมิเตอร์ เป็นรูปสัญลักษณ์ที่เป็นดัชนีของการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิเมื่อเราเห็นก็พอที่จะมองความหมายออกการถอดรหัสดัชนี จึงใช้การคิดหาเหตุผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างดัชนีกับวัตถุตัวอย่าง เช่น ภาพของห่อไอเฟล เป็นดัชนีที่เชื่อมโยงกับเมืองปารีส หรือประเทศฝรั่งเศส

3) *รูปสัญลักษณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbols)* หมายถึง สัญลักษณ์ที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันอันใด ระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุที่มีอยู่จริง หากแต่เป็นความเกี่ยวข้องกันที่เกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกัน (Convention) ระหว่างผู้ใช้เช่น ในคำ ในภาษา หรือตัวเลข เป็นสิ่งที่ไม่ได้มีรูปร่างหน้าตาคล้ายสิ่งที่มีอยู่จริงดังในกรณีของสัญลักษณ์ที่เป็นภาพจำลอง หรือมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ใด ๆ กับวัตถุหรือสิ่งที่มีอยู่จริงดังในกรณีของดัชนีแต่การที่จะเข้าใจหรือถอดรหัสความหมายของรูปสัญลักษณ์ประเภทสัญลักษณ์ได้จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ของผู้ใช้สัญลักษณ์ประเภทนี้เท่านั้น (กาญจนาแก้วเทพ, 2543:21)

ตัวอย่างเช่น ดาวเดวิด หมายถึง ชนชาติยิว หรือเครื่องหมายสวัสดิกะ หมายถึง พรรคนาซี หรือพวกสัญลักษณ์ป้ายจราจรต่าง ๆ ก็เป็นรูปสัญลักษณ์ประเภทนี้ด้วยเช่นกัน

ซึ่งจุดร่วมของโซซูร์ (Saussure) และเพิร์ซ (Peirce) นั้นอยู่ที่ทั้ง 2 ท่านต่างเสนอว่า หน่วยที่เล็กที่สุดของภาษาหรือการสื่อสารก็คือ “สัญลักษณ์” (signs) โดยโซซูร์ (Saussure) เสนอว่า สัญลักษณ์หนึ่ง ๆ นั้น ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ “รูปสัญลักษณ์” (signifier หรือ sound image) ซึ่งหมายถึง สิ่งที่แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งและ “ความหมายสัญลักษณ์” (signified หรือ concept) คือความคิดที่หมายถึงสิ่งนั้น ๆ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์ และความหมายสัญลักษณ์นั้นเป็นความหมายที่คนกำหนดขึ้น (arbitrary)

นักสัญวิทยาอย่างโรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) ได้สนใจศึกษาสัญลักษณ์ประเภท ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) เนื่องจากมองว่าเป็นความหมายที่มีความสำคัญอย่างแท้จริงในแง่ของการรับรู้ และความหมายโดยนัยยังสามารถอธิบายไปได้อีกหลายแนวคิด ซึ่งการ ความหมายในขั้นนี้จะเป็นการตีความหมายในระดับที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยซึ่ง ไม่ได้เกิดจากตัวของสัญลักษณ์เอง เป็นการอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญลักษณ์กระทบกับความรู้สึก หรืออารมณ์ของผู้ใช้และคุณค่าทางวัฒนธรรมของเขา ซึ่งสัญลักษณ์ในขั้นนี้จะทำหน้าที่ 2 ประการ คือ ถ่ายทอดความหมายโดยนัยแฝง และถ่ายทอดความหมายในลักษณะมายาคติ (Myths) ซึ่ง Barthes เรียกกระบวนการในการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิด บิดเบือนฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งใน สังคมให้กลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่มิพบาท "ความคุ้นชิน"

นอกจากนี้มีการกล่าวถึงเครื่องมือหรือสัญลักษณ์ในการสื่อสารของมนุษย์ว่ามีด้วยกันหลากหลายวิธี ซึ่งธีรยุทธ บุญมี (2551) ได้สรุปการจำแนกประเภทแบ่งชนิดหรือวิธีหน้าที (mode) กว้าง ๆ จากกันทฤษฎีสัญญาวิทยา หลายท่านดังนี้

1) วิธีหน้าที่แบบเสมือน (Iconic Mode) มีเครื่องมือสื่อสารที่อาศัยความเหมือน ความคล้ายคลึงกับสิ่งที่ถูกสื่อสาร เช่น รูปปั้น ภาพเหมือน รูปแกะสลัก เช่น อนุสาวรีย์ พระพุทธรูป พระเยซู ภาพถ่าย ภาพเขียน ลายเส้นการ์ตูน หน้าปัดรถยนต์ แต่เครื่องมือสื่อสารประเภทนี้ไม่จำกัด เฉพาะที่เป็นรูปวัตถุ อาจเป็นดนตรีหรือ sound effect ในภาพยนตร์ ละครวิทยุ เพลง ท่าทางที่เลียนแบบ เช่น การแสดงอาการเลียนแบบธรรมชาติ รสชาติ กลิ่น ก็ทำหน้าที่นี้ได้ แบบเสมือน (Iconic) Pierce มองว่าไดอะแกรม (Diagram) ก็ทำหน้าที่เสมือนได้

2) วิธีหน้าที่แบบดัชนี (Indexical Mode) หมายถึง เครื่องมือสื่อสารที่ทำหน้าที่บ่งชี้ สิ่งหรือปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น เข็มนาฬิกาเป็นดัชนีบ่งบอกเวลา เงาแดดก็บ่งชี้เวลา ดัชนีตลาดหุ้นก็บ่งชี้ราคาหุ้นของบริษัท Pierce มองว่า ดัชนีต่างไปจากไอคอนตรงที่ดัชนีเป็นเครื่องบ่งชี้สิ่งที่มีอยู่ เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นจริง โดยไม่ขึ้นอยู่กับการตีความวัตถุและสิ่งดังกล่าวก็มีอยู่จริง

3) วิธีหน้าที่แบบเครื่องหมายหรือป้าย (Signic Mode) sign ในที่นี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องบ่งบอก เครื่องหมาย หรือป้าย เช่น ป้ายหรือโลโก้ของสินค้าชนิดต่าง ๆ หรือร้านค้าทั้งร้าน เครื่องมือสื่อสารและป้ายเป็นข้อตกลงของสังคมหรือองค์กร หน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคล เพื่อความสะดวกในการทำงานทำหน้าที่ของตน และค่อย ๆ เป็นที่รับรู้ ยอมรับกันกว้างขวางไปเรื่อย ๆ แต่บางเรื่องก็อาจเป็นเรื่องเฉพาะสำหรับผู้ใช้ในในกลุ่มตน เช่น เครื่องหมายในคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต

4) วิธีหน้าที่แบบสัญญาณและรหัส (Signal and Code) ซึ่งเป็นการบ่งบอกสิ่งที่จะอาจเกิดหรือข้อมูล เพื่อให้ตนเคลื่อนไหวหรือเกิดความเข้าใจ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไปตามข้อตกลงที่มีมาก่อนหรือเข้าใจกันอยู่แล้วหรือบางครั้งจะต้องมีรหัสหรือ code กำกับ จึงจะเป็นที่เข้าใจกัน เช่นสัญญาณควันไฟของอินเดียนแดง สัญญาณไฟจราจร สัญญาณไฟเดินเรือ ฯลฯ ทั้งหมดต้องมีรหัสกำกับจึงจะเป็นที่เข้าใจของผู้รับสัญญาณ

5) วิธีหน้าที่แบบสัญญาณ (Sign) และสัญลักษณ์ (Symbol) ทั้งสัญญาณและสัญลักษณ์คือเครื่องมือสื่อสารที่มักใช้สื่อความหมายที่ปกติมักไม่เกี่ยวข้องกับตัวมันเอง เช่น สีดำเป็นสัญลักษณ์ของการไว้ทุกข์ โดยที่ตัวมันเองไม่มีจุดใดที่เชื่อมโยงถึงภาวะความทุกข์หรือความเศร้าโศกเลย Pierce มองว่า สัญลักษณ์เป็นข้อตกลงของคน ด้วยเหตุนี้เขาจึงรวมสัญญาณทางภาษาเป็นส่วนหนึ่งของสัญลักษณ์ด้วย แต่โซซูร์ไม่ยอมใช้คำว่าสัญลักษณ์ เพราะเขามองว่าสัญลักษณ์ไม่มีลักษณะเป็นข้อตกลงแท้ ๆ แบบสัญญาณทางภาษา แต่ก็มีลักษณะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มันอ้างอิงอยู่บ้างเช่น ตราซึ่งหมายถึงความยุติธรรม เพราะมันมีลักษณะสมดุลเท่าเทียมกันสองข้าง จึงเหมาะจะใช้แทนความยุติธรรม โดยทั่วไปในทางมานุษยวิทยามักจะแบ่งว่าสัญญาณ (Sign) หมายถึง เครื่องมือสื่อสารผ่านภาษา ที่มีจุดมุ่งหมายสื่อเนื้อหาการรับรู้โดยตรง แต่สัญลักษณ์หมายถึงเครื่องมือสื่อสารผ่านภาษาที่สร้างความรับรู้บางอย่าง และรวมถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อด้วย (ธีรยุทธ บุญมี, 2551 น. 56-60)

สมเกียรติ ตั้งนะโม (2546) แปลจาก Michael O'Shaughnessy and Jane Stadler ว่า ธรรมชาติของสัญญาณ สามารถทำความเข้าใจได้ 2 ทาง คือ 1. สัญญาณต่าง ๆ ทำงานบนพื้นฐานที่ว่าเป็นตัวแทน หรือยืนยันถึงบางสิ่งบางอย่าง เช่น ความหมาย (meaning) มโนภาพ (concept) หรือความคิด (Idea) ที่สารหรือระบบเครื่องหมาย นั้นอ้างอิง เช่น ตัวอักษร d-o-g นำมาเรียงกัน ได้คำว่า dog เป็นการบัญญัติเครื่องหมายชนิดหนึ่ง ขึ้นมา แทนมโนภาพสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง มีสี่ขา เพอร์ส (Charles Senders Peirce) เรียก มโนภาพดังกล่าวนี้ว่า สิ่งที่หมาย หรือสิ่งที่อ้างอิง (the referent) ขณะที่โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) เรียกว่า ความหมายสัญญาณ (signified) 2. ทุก ๆ สัญญาณจะประกอบด้วยรูปสัญญาณ (Signifier) และความหมายสัญญาณ (Signified) สำหรับรูปสัญญาณจะเป็นอะไรก็ได้ที่ถูกนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมาย เช่น ตัวหนังสือ, ภาพ, เสียง, และอื่น ๆ ส่วน

ความหมายสัญลักษณ์ คือ ความหมาย (meaning) มโนภาพ (concept) หรือความเห็น (idea) ที่ภาพ เสียง หรือตัวหนังสือสื่อออกมา

การใช้วิธีการที่สองในการทำความเข้าใจเครื่องหมายต่าง ๆ เราสามารถแสดงภาพที่แตกต่างกันระหว่าง Signifier และ Signified ได้โดยการคิดเรื่องของเครื่องหมาย "dog" กันอีกครั้ง Signifier คือตัวอักษร d-o-g จัดมาเรียงกันเป็นคำว่า dog (หรืออันนี้เรียกว่า signifier ซึ่งนอกจากจะเป็นตัวหนังสือแล้ว อาจจะเป็นภาพก็ได้เช่นเป็นภาพของสุนัขบางสายพันธุ์) สำหรับ Signified ก็คือ มโนภาพหรือ รวมไปถึงแนวความคิดเกี่ยวกับสุนัข

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) นักทฤษฎีสัญศาสตร์ได้ให้แสดงความคิดเห็นว่า สัญลักษณ์คืออะไรก็ได้ที่ก่อให้เกิดความหมายโดยการเทียบเคียงให้เห็นถึงความแตกต่างไปจากสิ่งอื่น และคนในสังคมยอมรับหรือเข้าใจ เช่น ตัวหนังสือของคนหัวทวนก สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับมารยาททางสังคมสัญญาณทางทหาร ภาพยนตร์การเดินทางของคนในเมือง การไม่สวมรองเท้าในสถานที่เคารพบูชา เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ได้ทั้งสิ้น กระทั่งที่สุดแม้ความว่าง เครื่องหมายอัญประกาศ การเรียงคำในประโยค ล้วนเป็นสัญลักษณ์ หากสามารถสื่อความหมายเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป เช่น ช่องว่างระหว่างประโยคหรือระหว่างคำในภาษา (เว้นวรรค) ต่างก็มีความหมาย เฉพาะแบบหนึ่งคือ ให้หยุดพักออกเสียง ผ่าใบสีขาวในงานศิลปะ หมายถึง การเตรียมความพร้อมสำหรับवाद ที่ว่างริมกระดานบน-ล่าง-ซ้าย-ขวา มีความหมายว่า ห้ามเขียน การจับมือกันเขย่าย หรือการยกมือไหว้เมื่อเจอกันก็เป็นสัญลักษณ์อีกแบบหนึ่งการกินของหวาน หรือการดื่มกาแฟ บ่งบอกถึงการสิ้นสุดมื้ออาหาร การแต่งกายด้วยชุดดำในสังคมไทย เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง เพราะบ่งบอกถึงการไว้ทุกข์

ธีรยุทธ บุญมี (2551) กล่าวว่า มนุษย์ไม่ได้สื่อสารโดยใช้ภาษาเพียงอย่างเดียว ตรงกันข้าม มนุษย์ใช้สิ่งต่าง ๆ มาสื่อความหมายแบบต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย เช่น ลักษณะสีหน้า ท่าทาง อารมณ์ ความรู้สึก ท่าทีร่างกาย การโกนผมเกล้าผม ทาสีร่างกาย การสัก เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ใช้ควัน แสง สีภาพ วัตถุตั้งแต่ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ ตั้งแต่ง่าย ๆ จนถึงซับซ้อนเป็นเครื่องมือสื่อสาร ใช้ตำนาน นิทาน เรื่องเล่า เป็นเครื่องมือในการสื่อคติธรรม คติสอนใจ นอกจากเครื่องมือสื่อสารที่สลับซับซ้อน และหลากหลายแล้ว สิ่งที่ถูกสื่อออกไปก็ยังมีหลายมิติด้วย นับตั้งแต่การสื่อสารความหมายเพื่อรับรู้โดยตรง ไปจนถึงการสื่อสารความสุนทรีย์ ความงาม ความโศก ความเกลียดชัง ความวิตกกังวล การส่งสัญญาณเตือนภัย สัญญาณบ่งชี้สิ่งที่จะเกิดขึ้น บ่งชี้บางอย่างที่เพิ่งเกิดขึ้นหรือผ่านไป สื่อความคิดทางคณิตศาสตร์ที่เป็นนามธรรมอย่างยิ่งสื่อสารความรู้ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์

จากที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า สัญญวิทยาที่มีการสื่อสาร 2 รูปแบบ คือ 1. ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) คือ การสื่อโดยตรงไม่เน้นการตีความที่ซับซ้อน 2.

ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) คือ การสื่อโดยอ้อมหรือความหมายโดยนัย ที่แต่ละคน แต่ละวัฒนธรรมก็อาจตีความสิ่งเดียวกันได้ออกมาแตกต่างกัน

5.2 แนวคิดพื้นฐานของแนวคิดสัญวิทยา

กาญจนา แก้วเทพ (2551, น. 408) ได้กล่าวถึง แนวคิดพื้นฐานของแนวคิดสัญวิทยา ว่าประกอบด้วย

1) *ตัวสัญญา (sign)* ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีความหมายมากกว่าตัวของมันเอง แต่จะต้องอยู่ในบริบทหรือสถานการณ์จำเพาะหนึ่ง ๆ โดยจะสนใจวิธีการที่สืบทอดความหมาย (Meaning) ของสัญญาเหล่านี้ รวมถึงวิธีการที่สัญญาเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวพันหรือเชื่อมโยงกับผู้ใช้สัญญา จากความหมายคุณสมบัติของสัญญาว่า ต้องมีดังนี้ 1 ต้องมีรูปธรรม ซึ่งอาจจะเป็น ภาพเสียง อักษร วัตถุ หรืออื่น 2 ต้องมีความหมายมากไปกว่าตัวเอง 3 ผู้ใช้สัญญาต้องตระหนักว่ารูปธรรมดังกล่าว เป็นสัญญา

ในการศึกษาทางสัญวิทยาโดยทั่วไป จะให้ความสนใจวิธีการสืบทอดความหมายของสัญญา ว่ามนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาเกี่ยวโยงและสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นความหมายและจะเข้าใจความหมายได้ก็ต่อเมื่อมีข้อตกลงร่วมกันบางอย่าง ซึ่งการตกลงนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจ

แฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ได้จำแนกองค์ประกอบของสัญญาออกเป็น 2 ส่วนย่อยคือ ส่วนที่เป็นรูปสัญญา/ตัวหมาย (Signifier) และส่วนที่เป็นความหมายสัญญา/ตัวหมายถึง (Signified) และเมื่อมีการนำสัญญานี้มาใช้ในกระบวนการสร้างความหมาย (Signification) จะให้ความหมายโยงไปถึงวัตถุที่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งคนเราจะรู้จักและเข้าใจสัญญาได้ก็ต้องผ่านการเรียนรู้ทางสังคมเท่านั้นยกตัวอย่างเช่น คำถามที่ว่า แหวนวงหนึ่งเป็นสัญญาหรือไม่ คำตอบที่ถูกต้องคือแหวนวงหนึ่งอาจเป็นหรือไม่เป็นสัญญาก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า แหวนวงดังกล่าวนี้มีคุณสมบัติครบ 3 ประการที่ได้กล่าวมาหรือไม่ กล่าวคือหากสถานภาพของแหวนวงดังกล่าวเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่วางขายรวมอยู่กับวัตถุอื่น ๆ ในตู้ร้านทองแหวนวงนั้นก็ยังไม่ถือเป็นสัญญาอะไรจนกระทั่ง แหวนวงดังกล่าวได้เดินทางเข้าสู่รูปแบบการปฏิบัติการทางสังคมบางประการ (Social Practice) เช่น ถู้นำไปสวมที่นิ้วของเจ้าสาวในวันแต่งงาน ซึ่งสำหรับตัวเจ้าสาวแล้วแหวนวงหนึ่งไม่ใช่เพียงวัตถุชิ้นหนึ่ง หากทว่ามีความหมายแทนความรักความผูกพันระหว่างเธอกับชายผู้เป็นเจ้าบ่าวจะเห็นได้ว่า จากแหวนวงเดิมจากที่ยังไม่ได้เป็น “สัญญา” ได้กลายมาเป็น “สัญญา” เมื่ออยู่ในนิ้วนางของเจ้าสาวทั้ง ๆ ที่เป็นแหวนวงเดิม หากทว่าแหวนวงนั้นได้เปลี่ยนสถานภาพเชิงสัญลักษณ์ไปแล้วโดยที่ลักษณะทางกายภาพยังคงเหมือนเดิม

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเรื่องของสัญญาไม่ใช่เรื่องที่จำกัดอยู่แค่ องค์ประกอบ (Elements/Materials) กล่าวคือวัตถุนั้นจะเป็นอะไรก็ได้แต่คุณสมบัติที่สำคัญคือ ความสำคัญระหว่างองค์ประกอบ (Relation) โดยเฉพาะตัวบุคคล (Subject) กับวัตถุ (Object) เช่น

แหวนนั้นมีความหมายมากไปกว่าตัวเองในสายตาของใคร (อย่างไรก็ตามสำหรับการศึกษาในเชิงวิชาการคำว่า“ใคร” ในที่นี้มักไม่ได้หมายถึงปัจเจกบุคคลแต่หมายถึงกลุ่ม สังคม วัฒนธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า“แหวนวงนี้” คือ ตัวหมาย (Signifier) ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนความผูกพัน หรือตัวหมายถึง (Signified) เมื่ออยู่บนนิ้วนางของเจ้าสาว ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้เราเรียกว่า “การสร้างความหมาย” (Signification) การศึกษาในเชิงสัญลักษณ์วิทยาให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง เพื่อดูว่าความหมายถูกสร้างขึ้นและถ่ายทอดออกมาอย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

โดยกระบวนการสร้างความหมาย (Process of Signification) ตามทัศนะของ โชซูร์นั้น มี หลากหลายวิธีไม่ว่า จะเป็น

- การเทียบเชิงโครงสร้าง ซึ่งเกิดเมื่อมีการเทียบเคียงสัญลักษณ์ดังกล่าวกับสัญลักษณ์ตัวอื่น ๆ
- การเปรียบเทียบความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม โดยการใช้ลักษณะแบบตรงกันข้ามมาจับคู่ความสัมพันธ์ของความหมาย ซึ่งอัลตูแซร์นักคิดทฤษฎีภาษวิทยาได้ขยายความคิดเพิ่มเติมว่าความสัมพันธ์นี้เป็นพื้นที่หลักที่ชุกช่อนการทำงานกรอบอุดมการณ์สังคม
- การจัดระบบสัญลักษณ์แบบ Paradigmatic หรือชุดสัญลักษณ์ที่มีตัวเลือกจากหมวดหมู่เดียวกันและ Syntagmatic หรือชุดสัญลักษณ์ที่เป็นการเชื่อมโยงผสมผสาน
- ความสัมพันธ์ของตัวบทกับบริบท โชซูร์ตั้งข้อสังเกตว่าความหมายจะถูก บรรจุอยู่ในพื้นที่ของภาษาที่เรียกว่า ตัวบท (Text) ซึ่งจะแปรเปลี่ยนได้ตามแต่เงื่อนไขที่เรียกว่า บริบท (Context) ของการสร้างความหมาย ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ความหมายที่หลงเหลืออยู่ดังกล่าวโชซูร์จะให้ความสำคัญกับการตอบคำถามว่า ใครมีอำนาจ (Power) ในการสร้างและเปลี่ยนแปลงความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น

2) รหัส/ระบบ (Code/System) สัญลักษณ์อธิบายว่ารหัสคือรูปแบบที่ซับซ้อนและซ้ำ ๆ กันในการประกอบขึ้นเป็นสัญลักษณ์ หรือเปรียบเสมือนพจนานุกรมร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารที่จะทำให้เข้าใจความหมายตรงกัน นั่นแปลว่า ถ้าผู้ส่งสารใช้รหัสเดียวกันกับผู้รับสารแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็มีแนวโน้มจะสื่อสารความหมายชุดเดียวกันได้ นอกจากนี้รหัสยังหมายถึงแบบแผนของการนำเอาสัญลักษณ์ย่อย ๆ มาสัมพันธ์กันเป็นโครงสร้างที่จะต้องนึกถึงเมื่อจะตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับรู้มา เมื่อเราพบเห็น สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันดังนั้นรหัสจึงมีอยู่มากมายหลายประเภท ดังนี้ (ชไมพร สุขสัมพันธ์, 2541 อ้าง ถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2553, น. 89) 1) *Product codes* เป็นรหัสที่เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของของเครื่องใช้ที่บ่งบอก ความหมายที่แตกต่างกัน เช่น เมื่อเรามองดูจานอาหารแต่ละบ้านใช้ใส่อาหารเราก็จะทราบความหมายของบ้านนั้น ๆ 2) *Social codes* เป็นรหัสที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น คนไทยไม่ถือว่าการที่ถูกจะตบหัว ตบไหล่ เป็นการแสดงความรัก 3) *Cultural codes* เป็นรหัสที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น การยิ้มของคนไทย หรือการไหว้

อาจหมายถึงการต้อนรับหรือขอโทษก็ได้ 4) *Personal code* เป็นรหัสเกี่ยวกับตัวบุคคล เช่น การเป็นนักการเมืองในสังคมนอเมริกันและสังคมไทยมีความหมายที่แตกต่างกัน การใช้รหัสเดียวกันจะทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นพวกเดียวกัน

3) *ความสัมพันธ์ (Relations)* เนื่องจากสัญวิทยาสนใจเรื่องการสร้างความหมาย นักทฤษฎีกลุ่มนี้จึงเชื่อว่าความหมายเกิดขึ้นได้ต้องประกอบขึ้นจากสองส่วนด้วยกันคือ ส่วนที่เป็นองค์ประกอบ (Elements) กับส่วนที่เป็น ความสัมพันธ์ (Relations) หรือถ้าเทียบกันก็เปรียบเหมือนเสา คือองค์ประกอบที่มีโซ่เป็นความสัมพันธ์ที่จะร้อยเรียงกันเข้าเป็นความหมาย ซึ่งถ้าความสัมพันธ์ของเสากับโซ่เปลี่ยน ความหมายก็จะเป็นไปด้วย เช่น คำว่า G-O-D กับ D-O-G ซึ่งการเปลี่ยนในระบอบองค์ประกอบค่อนข้างมองเห็นชัดเจน แต่การเปลี่ยนแปลงเชิงความสัมพันธ์เป็นรูปแบบที่ซับซ้อนกว่า ในแง่ของข้อเท็จจริงที่ว่าไม่มีอะไรมีความหมายในตัวเองและไม่ใช่ว่าเนื้อหาที่กำหนดความหมาย แต่ทว่าสิ่งสิ่งนั้นจะมีความหมายก็ต่อเมื่อนำไปสัมพันธ์กับอีกระบบหนึ่งต่างหาก คู่ของความสัมพันธ์ที่สัญวิทยาให้ความสนใจคือความสนใจระหว่าง “ตัวบท” (Text) กับ “บริบท” (Context) ซึ่งหมายถึง สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวบท นั้นหมายถึงตัวบทหนึ่ง ๆ จะมีความหมายเช่นไรขึ้นอยู่กับบริบทด้วย ดังนั้น หากบริบทเปลี่ยนไปแม้ตัวบทจะเป็นตัวเดิมแต่ความหมายก็อาจจะเปลี่ยนไปด้วย

4) *วัฒนธรรม (Culture)* เนื่องจากสัญวิทยาเป็นผลผลิตของมนุษย์ดังนั้นสัญวิทยาจึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ทั้งสัญวิทยา รหัส และความสัมพันธ์ต่างก็ถูกสร้างขึ้นและทำงานอยู่ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้น หากบริบทเปลี่ยน สัญวิทยาจะเปลี่ยนความหมาย และในทำนองเดียวกัน ถ้าสัญวิทยาเปลี่ยนแปลงความหมายเงื่อนไขต่าง ๆ ของวัฒนธรรมก็จะแปรเปลี่ยนตามไปด้วย

ในเวลาต่อมา โรลันด์ บาร์ตส์ (Roland barthes, 1915-1980 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ ,2551: 425) นักวิชาการที่ผลักดันให้แนวคิดสัญวิทยามีมุมมองเชิงวิพากษ์มากขึ้น จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความคิดของโซซูร์ในเรื่องสัญวิทยาได้อย่างทรงพลังโดยได้พัฒนาแนวคิดเรื่องสัญวิทยาและการสร้างความหมายของโซซูร์ออกไป และเน้นความสนใจไปที่การสร้าง ความหมาย ชั้นที่สอง (Secondary Signification) ซึ่งมักถูกแต่งเติมออกไปจากการสร้างความหมาย ชั้นต้นทั่วไป (Primary Signification) และ มักเป็นพื้นที่ที่ชุกชอนอุดมการณ์ทางสังคมเอาไว้โดย บาร์ตส์ได้จำแนกความหมายในการสื่อสารสองระดับดังนี้

1) *ความหมายในขั้นต้น (First order) หรือความหมายโดยอรรถ (Denotative meaning)* นักวิชาการบางท่านระบุศัพท์เป็นภาษาไทยว่า “ความหมายตรง” เป็นตัวหมายถึง (Signified) ที่ถูกประกอบสร้างมาอย่างภววิสัย (Objective) หรือเป็นความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษร เป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันเป็นส่วนใหญ่และมักเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด คือ ความหมายที่ระบุอยู่ในพจนานุกรม คือ แม่คือสตรีผู้ให้กำเนิดลูก หมี่เป็นสัตว์ 4 เท้า

(2 มือ 2 เท้า) ประเภทหนึ่ง โดยทั่วไปความหมายโดยอรรถนี้เป็นความหมายชั้นแรกที่สามารถถือได้ว่าเป็นสามัญโดยทั่วไปที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในกรณีของภาพถ่ายถนนในเมืองและมีข้อความเขียนว่า “ถนนในเมือง” ทั้งภาพและข้อความนั้นจะถูกอ่านความหมายโดยอรรถว่า “นี่เป็นถนนสายหนึ่งในเมือง”

2) ความหมายในระดับที่สอง (Second order) หรือความหมายโดยนัย (Connotative meaning) นักวิชาการบางท่านระบุคำศัพท์เป็นภาษาไทยว่า “ความหมายแฝง” คำว่า “ความหมายโดยนัย” นั้น เป็นตัวหมายถึงที่ประกอบสร้างอย่างตรงกันข้ามกับความหมายโดยอรรถกล่าวคือถูกประกอบสร้าง ขึ้นมาอย่างเป็นอัตวิสัย (Subjective) ไม่ว่าจะ เป็นอัตวิสัยในระดับบุคคล เช่น ประสบการณ์ส่วนตัวหรืออารมณ์ความรู้สึกของแต่ละคนที่มีต่อพ่อแม่ก็จะทำให้คิดถึงแม่ในแง่ “ความเจ็บปวดที่ทิ้งลูกไปตั้งแต่เล็ก ความดุเข้มงวด ความอ่อนโยน ความอบอุ่น ฯลฯ” หรือเป็นอัตวิสัยในระดับสังคม เช่น ในสังคมไทย สังคมจีน สังคมอินเดีย สังคมอเมริกัน จะให้ความหมายโดยนัยที่มีต่อ “แม่” อย่างแตกต่างกัน หรือที่เรียกว่า “ค่านิยมของแต่ละสังคม” ทั้งนี้อาจสรุปกระบวนการสร้างความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัยทั้ง 2 ระดับได้ดังนี้

ภาษา/ Language	(1) รูปสัญลักษณ์ / Signifier	(2) ความหมายสัญลักษณ์ / Signified	
	(3) สัญลักษณ์ / Denotative sign		(II) ความหมายสัญลักษณ์ / Connotative signified
มายาคติ/ Myth	(I) รูปสัญลักษณ์ / Connotative signifier		
	(III) สัญลักษณ์ / Connotative sign		

ภาพที่ 2.3 แผนภาพแสดงความหมายโดยตรง (ขั้นที่ 1) ในระดับของภาษาและความหมายโดยนัย (ขั้นที่2) ในระดับของมายาคติตามแนวคิดของ โรลิ่งค์ บาร์ธส์

ที่มา: กาญจนา แก้วเทพ (2551, น. 428)

จากแผนภาพสามารถอธิบายเป็นตัวอย่างได้ว่าคำว่า “พวงหรีด” เป็นสัญลักษณ์(3) ที่ประกอบขึ้นจากรูปสัญลักษณ์(1) ก็คือ ตัวอักษรว่า “พ-ว-ง-ห-รี-ด และความหมายสัญลักษณ์(2) หรือความคิดเกี่ยวกับรูปร่าง/คุณลักษณะของดอกกุหลาบที่เข้าใจได้ทั่ว ๆ ไป อันเป็นการสร้างความหมายโดยตรงในขั้นที่ 1 (First order/denotation) แต่อย่างไรก็ดี บาร์ธส์กล่าวว่า สังคมแต่ละสังคมไม่ได้หยุดการสร้าง ความหมายเพียงเพื่อการสื่อสารในลำดับแรกเท่านั้น สังคมส่วนใหญ่ล้วนสร้าง

ความหมายในชั้นที่ 2 (Second order) โดยการแปลง สัญลักษณ์(3) ในกลายเป็นรูปสัญลักษณ์(I) ในอีกลำดับหนึ่งที่มีความหมาย สัญลักษณ์(II) อันเป็นความหมายทางสังคมเพิ่มเข้าไปและกลายเป็นสัญลักษณ์ (III) ในระดับความหมายโดยนัยหรือมายาคติ (Connotation/myth) ไปอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือการสร้างความหมายในระดับ 2 นี้ พวงหรีดไม่ได้หมายถึงเพียงแค่พวงหรีด แต่มีความหมายแฝงถึงการแสดงความอาลัยต่อผู้เสียชีวิต และเป็นกำลังใจให้กับครอบครัว เป็นต้น

5.3 การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

มีแง่มุม และรูปลักษณะมากมายเกี่ยวกับการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์อย่างไรก็ตามในการสำรวจว่า สัญลักษณ์ต่าง ๆ สื่อสารกันอย่างไร จะต้องพิจารณาประเด็นดังต่อไปนี้

1) *ระดับของความหมาย* เครื่องหมายต่าง ๆ สื่อสารได้ 2 ระดับ คือความหมายตรง (denotation) และความหมายโดยนัย หรือความหมายโดยอ้อม (connotation) ความหมายตรง เป็นความหมายที่สัญลักษณ์ทุกชนิดจะต้องมีและเป็นที่ยึดกันโดยทั่วไป เช่น เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “พวงหรีด” ในภาษาไทย หรือ “wreath” ในภาษาอังกฤษ ทุกคนก็จะเข้าใจ และนึกถึงสิ่งที่ล้อมด้วยดอกไม้ ลักษณะวงกลม เมื่อเอ่ยคำว่า “แมว” ทุกคนก็จะนึกสัตว์ชนิดหนึ่ง มีหาง มีสีขา เป็นสัตว์เลี้ยง รูปร่างคล้ายเสือ เป็นศัตรูของหนู เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “งู” ทุกคนก็จะเข้าใจ และนึกสัตว์เลื้อยคลานชนิดหนึ่ง ลำตัวยาว ไม่มีขา เลื้อยไปด้วยอก มีหลายชนิด มีพิษบ้าง ไม่มีพิษบ้าง มีเขี้ยวคม รุ่ย เป็นต้น จะเห็นว่าความหมายตรงนี้เป็นความหมายที่ไม่ต้องตีความ หรือแปลความหมายเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากตัวมันเอง

ความหมายโดยนัย หรือความหมายโดยอ้อม เป็นความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อความหมายอื่นนอกเหนือจากตัวรูปสัญลักษณ์นั้น โดยที่ทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสารเองต้องมีส่วนร่วมในความหมายสัญลักษณ์ร่วมกัน หากไม่มีประสบการณ์ร่วมกันแล้ว ก็อาจจะเข้าใจความหมายไม่ตรงตามกับผู้ส่งสารต้องการสื่อ เช่น จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “พวงหรีด” ความหมายโดยนัย อาจหมายถึง ความอาลัย, อีกนัยหนึ่งอาจหมายถึง ความยินดี ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และวัฒนธรรมของผู้ส่งสาร และรับสารนั้น ๆ

2) *วัฒนธรรมกับความหมาย* เครื่องหมายต่าง ๆ สื่อสารโดยผ่านหลักเกณฑ์ (code) และขนบธรรมเนียม (convention) หลักเกณฑ์และขนบธรรมเนียมเป็นกุญแจสำคัญในการทำความเข้าใจสัญลักษณ์หรือระบบเครื่องหมายต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษวางอยู่บนพื้นฐานตัวอักษร 26 ตัว ซึ่งสามารถนำมารวมกันเป็นคำตามแบบแผนทางไวยากรณ์ และเราต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องของภาษาดังกล่าวด้วยเพื่อการสื่อสาร ตัวอย่างเช่น ตัวอักษร d-o-g คือ รหัสเพื่อใช้ในการอธิบายถึงสัตว์สี่ขาประเภทหนึ่ง เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีขน เลี้ยงลูกด้วยนม

หลักเกณฑ์และขนบธรรมเนียมเหล่านี้เป็นสิ่งที่เรามีส่วนร่วมกันในทางวัฒนธรรม – และขึ้นอยู่กับความรู้เชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะระบบเครื่องหมายต่าง ๆ จะ

ทำงานประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคนทั้งหลายต่างรู้และมีส่วนร่วมกันในความรู้เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของภาษาที่เกี่ยวข้องนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ภาษาญี่ปุ่น หรือภาษารัสเซีย เป็นระบบเครื่องหมาย หนึ่งที่มีรหัส หรือหลักเกณฑ์และขนบธรรมเนียมของตัวเอง แต่ถ้าวเราไม่รู้ภาษาญี่ปุ่น หรือภาษารัสเซีย มันก็ไม่มี ความหมาย

การเรียนรู้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับฟุตบอลของออสเตรเลีย, สมาพันธ์กีฬาอาชีพ, และกีฬา ฟุตบอลอังกฤษ ย่อมทำให้สามารถชมกีฬา หรือเล่นกีฬาดังกล่าวนี้ได้อย่างสนุกสนาน ในทำนองเดียวกับ กับจังหวะเต้นรำแบบแทงโก้, จังหวะวอลทซ์และชา-ชา (cha-cha) หากเราจะแสวงหาความบันเทิงกับ ระบายเหล่านี้ จำเป็นอยู่นั่นเองที่จะต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์กติกา และขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้อง

ภาษาที่ต่างออกไปคือตัวอย่างหนึ่งที่ตีเกี่ยวกับหลักเกณฑ์หรือขนบธรรมเนียมที่แตกต่าง ที่นำมาใช้เป็นตัวแทนหรือแสดงออกสำหรับโลกเรา ตัวอักษร d-o-g คือเครื่องหมายในรหัสภาษาอังกฤษ ขณะที่ภาษาไทยใช้ตัวอักษร ห-ม-า ทุก ๆ ภาษามีคำที่ต่างกันไป เพื่อที่จะเข้าใจ เครื่องหมายที่แตกต่างกันเหล่านี้เราจะต้องศึกษารหัสหรือภาษานั้น ๆ

5.4 รูปแบบของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้สื่อสาร

รูปแบบการสื่อสารของมนุษย์ไม่ได้สื่อสารด้วยภาษาอย่างเดียว แต่มนุษย์ใช้สิ่งต่าง ๆ มาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องสื่อสาร นอกจากจะหลากหลายแล้ว ยังมี ความซับซ้อน ทำให้แม้นักสัญศาสตร์เองก็จัดประเภท หรือรูปแบบของการสื่อสารแตกต่างกันออกไป 20 ตามชนิด (type) บ้างตามหน้าที่ (mode) บ้าง ในที่นี้จะแบ่งตามวิธีหน้าที่ 5 ประการดังนี้

1) *วิธีหน้าที่แบบเหมือน (Iconic mode)* เครื่องมือสื่อสารที่ใช้ความเหมือน ความคล้ายคลึงกับรูปที่ต้องการสื่อสาร เช่น รูปปั้น ภาพเหมือน รูปแกะสลัก เช่น อนุสาวรีย์ พระพุทธรูป พระเยซูพระเครื่อง ภาพถ่าย ภาพเขียน ลายเส้น เป็นต้น เครื่องมือสื่อสารประเภทนี้ ไม่จำกัดเฉพาะ รูปที่เป็นวัตถุอย่างเดียวนั้น แต่ยังหมายรวมถึงเสียง ทำนอง ท่วงทำ เสียง กลิ่น รส ซึ่งเลียนแบบของจริง การเลียนแบบของจริงนี้ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบจริงทั้งหมด อาจเป็นเพียงมิติ ใดมิติหนึ่ง และทุกคนยอมรับว่ามันได้ทำหน้าที่เสมือนจริง เช่น ภาพไดอะแกรมหน้าห้องน้ำทำให้เรารู้ว่าเป็นห้องน้ำหญิง หรือชาย ทันทีที่เห็น เราก็สามารถเข้าใจทันทีถึงความหมายที่ภาพนั้นต้องการสื่อ

อนึ่ง John Lyons ได้ให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า การเป็น Icon นั้น ขึ้นอยู่กับประเภทสื่อกลางที่ใช้ด้วย เช่น คำว่า เมี้ยว โส่ง ๆ เป็นต้น เป็นการสื่อสารแบบเสมือนโดยอาศัยสื่อกลางเป็นเสียง แต่ถ้าเป็นตัวเขียนจะไม่มีลักษณะเสมือนแต่อย่างใด ขณะที่อักษรจีน หรือ Hieroglyphic ของอียิปต์จะมีรูปลักษณะเสมือนโดยลักษณะเส้นขีด แต่เสียงไม่จำเป็นต้องเสมือนด้วย

2) *วิธีหน้าที่แบบดัชนี (Indexical mode)* เครื่องมือสื่อสารที่ทำหน้าที่ “บ่งชี้” สิ่งหรือปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น เชื้อมนานาฟิกา เกาแดด เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงเวลา ดัชนีตลาดหุ้นเป็นเครื่องบ่งชี้ราคาหุ้นของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์และบ่งชี้ถึงสถานะเศรษฐกิจโดยรวม

ในทัศนะของเพอร์ส (Charles Sanders Peirce) ดัชนี (Index) ต่างจากแบบเสมือน (Icon) ตรงที่ดัชนีบ่งชี้สิ่งที่มีอยู่ เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นจริงระหว่างดัชนีกับวัตถุที่บ่งชี้โดยไม่มีขึ้นอยู่กับความรู้สึก และวัตถุดังกล่าวก็มีอยู่จริง ขณะที่แบบเสมือนอาจจะไม่มีอยู่จริงก็ได้เช่น ภาพวาดมังกร มนุษย์ต่างดาว ดัชนีไม่จำเป็นต้องอาศัยความเหมือน แต่จะอาศัยความเกี่ยวเนื่องบางอย่าง เพอร์ส บอกว่า อะไรก็ได้ที่ตรงความสนใจหรือทำให้เราสนใจล้วนเป็นดัชนีทั้งสิ้น เช่น ใบไม้ไหว บ่งชี้ว่ามีนักบินมาเกาะ หรือมีลมกรรโชก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ดัชนีบางอย่างอาจต้องอาศัยการตีความ หรือความรู้ความเข้าใจเป็นการเฉพาะ เช่น การเต้นของชีพจร ความดัน อุณหภูมิร่างกาย เป็นต้น ดัชนีบ่งชี้อาการไข้หรือโรคภัยไข้เจ็บในร่างกาย ซึ่งต้องอาศัยการตีความของแพทย์

3) *วิธีหน้าที่แบบเครื่องหมายหรือป้าย (Signic mode)* เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องบอกเครื่องหมาย หรือป้ายที่ไม่ใช่เป็นถ้อยคำ หรือคำศัพท์ต่าง ๆ ในภาษา เช่น ป้ายหรือโลโก้ของสินค้า โลโก้ของพรรคการเมือง ตราหน่วยงาน บริษัทที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ เมฆตั้งเค้าทะมึนเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าฝนกำลังจะตก มีรอยเท้าบนทางเดินใหม่ ๆ แสดงว่าเพิ่งมีคนหรือสัตว์เดินผ่านไป มีควันแสดงว่ามี ไฟ เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีเครื่องหมายต่าง ๆ เช่น เครื่องหมายลูกเสือ-เนตรนารี เครื่องหมายเดินรถ เครื่องหมายแสดงวัตถุอันตราย เครื่องหมายให้ระมัดระวัง เครื่องหมายแผนกสินค้า ชั้นขายสินค้าตามห้างสรรพสินค้า เครื่องหมายห้ามสูบบุหรี่ เครื่องหมายบอกตำแหน่ง ยศ ชั้น หรือศักดิ์ที่เป็นข้อตกลงของคนในสังคม องค์กร หน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลเพื่อความสะดวกในการทำงานในหน้าที่ของตน เครื่องหมายเหล่านี้อาจเริ่มต้นจากการรับรู้ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่ม ต่อมาก็อาจขยายเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป แต่บางเรื่องก็ใช้ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่ม

4) *วิธีหน้าที่แบบสัญญาณและรหัส (Signal, Code)* เป็นเครื่องมือสื่อสาร อย่างหนึ่งที่มีมาแต่โบราณ เป็นการบ่งบอกสิ่งที่จะเกิด สัญญาณหรือรหัสในลักษณะนี้มักจะเป็นสิ่งที่ คนส่วนใหญ่ยอมรับหรือมีข้อตกลงร่วมกันแล้ว แต่บางครั้งก็มีรหัสกำกับเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เช่น สัญญาณไฟจราจร สัญญาณไฟเดินเรือ สัญญาณสำหรับเครื่องบิน สัญญาณธงสำหรับนักกีฬา หรือการ แข่งขันทั้งหมดต้องมีรหัสกำกับจึงจะเข้าใจได้เช่น แดง หมายถึงหยุด เหลือง หมายถึงเตรียมตัว เขียว หมายถึง อนุญาตให้ไปได้ยถง หมายถึง การทำผิดกติกา เสียงนกหวีด หมายถึง การดำเนินการ แข่งขันต่อไปได้นอกจากนั้น ยังมีสัญญาณที่มีรหัสอย่างเป็นระบบมาก เช่น รหัสโทรเลข รหัสสมอร์ส

5) *วิธีหน้าที่แบบสัญลักษณ์ และสัญลักษณ์ (Sign, Symbol)* เป็นเครื่องมือ สื่อสารที่มักใช้สื่อความหมายที่ปกติไม่เกี่ยวกับตัวมันเองเลย เช่น สีดำ เป็นสัญลักษณ์ของการไว้ทุกข์ โดยที่ตัวมัน

เองไม่มีจุดใดที่เชื่อมโยงถึงภาวะความทุกข์หรือความเศร้าโศกเลย สัญลักษณ์ทาง คณิตศาสตร์เป็น ตัวอย่างของเครื่องมือสื่อสารที่ตัวมันเองเป็นข้อตกลงของมนุษย์ล้วน เช่น $+ - \times \div$

เพอร์ส มองว่า สัญลักษณ์เป็นข้อตกลงร่วมกันของสังคม เหตุนี้เขาจึงรวมสัญลักษณ์ ทางภาษา เป็นส่วนหนึ่งของสัญลักษณ์ด้วย แต่โซซูร์ไม่ยอมใช้คำว่าสัญลักษณ์เพราะเขามองว่า สัญลักษณ์ไม่มี ลักษณะเป็นข้อตกลงแท้ ๆ แบบสัญลักษณ์ทางภาษา แต่มีลักษณะเกี่ยวเนื่องกันกับสิ่งที่ มันอ้างอิงอยู่บ้าง เช่น ตราช่าง หมายถึง ความยุติธรรม เพราะมันมีลักษณะสมดุลเท่าเทียมกันทั้งสอง ด้าน ดอกกุหลาบ อาจเหมาะสำหรับใช้แทนความรัก เพราะมีความสวยงาม สีแดงเหมาะแทนสงคราม ความกล้าหาญ เพราะมันเป็นสีแดงเดียวกับเลือด ธงแดง ไฟแดง จึงหมายถึงการเตรียมพร้อม ระวังตัว อันตราย สี ขาวเหมาะเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา เพราะมีความบริสุทธิ์ความเป็นกลาง สันติภาพ ขณะที่หญ้า แพรก ดอกเข็ม ในพิธีไหว้ครูใช้แทนสติปัญญา

ในความสัมพันธ์กับผู้อื่น มนุษย์เราสื่อความหมายอยู่เกือบตลอดเวลาและใช้ วิธีการอันหลากหลาย วิธีการที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ ภาษา (รวมไปถึงสีหน้าท่าทางที่เราใช้) แต่เรายังสื่อ ความหมายได้ด้วยเครื่องแต่งกาย (เช่น ชุดไปทำงาน ชุดไปเที่ยว ชุดไปงานศพ) เครื่องอุปโภคบริโภค (เช่น รถเบนซ์ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม) และสไตล์การใช้ชีวิต (เช่น เล่นกอล์ฟเข้าค่ายอาสา พัฒนา) ในโลกของสื่อและศิลปวัฒนธรรม ปฏิบัติการสื่อความหมายก็จะยิ่งซับซ้อนขึ้นไป เช่น ภาพยนตร์และวรรณกรรม ต่างก็มีขนบแบบแผนการสื่อความหมายตามแนวต่าง ๆ แยกย่อยลงไปอีก การเพิ่มขยายปริมาณของการสื่อสารในสังคมร่วมสมัย ส่งผลให้ชีวิตทางวัฒนธรรมกลายเป็นพื้นที่ ขนาดใหญ่ที่มีการแย่งชิงกันสร้างสื่อ และบริโภคความหมายอย่างเข้มข้นและสลับซับซ้อน

วิธีมองแบบสัญลักษณ์นั้นไม่จำกัดแค่เพียงประโยชน์ใช้สอย เนื้อหาสาระ หรือ ความหมายเบื้องต้นที่รับรู้ได้ด้วยสามัญสำนึกเท่านั้น แต่จะมุ่งเน้นต่อไปที่ความหมายทางวัฒนธรรมซึ่ง ทำหน้าที่คอยพุงค้ำจุนความหมายเบื้องต้นอีกทีหนึ่ง โดยพยายามสาธิตกระบวนการผลิตความหมาย ทั้งหมดนั้นออกมา

จากที่ได้กล่าวมานี้ จะพบว่าสัญลักษณ์ช่วยให้สามารถเข้าใจชัดเจนขึ้นว่า วัตถุ ใดๆ ในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค แฟชั่น ของสะสม หรือพวงหรีด มิได้มีเพียงมูลค่าใช้ สอย (Use Value) หรือมูลค่าแลกเปลี่ยน (Exchange Value) เท่านั้น หากยังมี “มูลค่าสื่อ ความหมาย” (Signifying Value) ด้วย และจากสภาพสังคมปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยค่านิยมในการเสพ วัตถุ ชื่อเสียง เกียรติยศ ความนิยมชมชอบ ทำให้เกิดมูลค่าสื่อความหมายโดยอ้อมด้านอื่น ๆ เช่น การ สื่อความหมายในบริบทเชิงอำนาจ การบ่งบอกสถานะทางสังคม ความสัมพันธ์ด้านมิติการเมืองการ ปกครอง

6. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ (Patronage System)

แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ที่มีนักวิชาการใช้อธิบายสังคมไทย อาทิเช่น ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์ ลูเซียนเอ็ม แฮงค์ (Lucian M.Hank) และนักวิชาการท่านอื่น ๆ โดยแนวคิดนี้ได้ชี้ให้เห็นความจริงข้อหนึ่งว่าสังคมไทย เป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่างระหว่างฐานะตำแหน่ง ซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะสูงกว่าและผู้รับอุปถัมภ์ที่มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งมีผู้ให้แนวคิด เกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ไว้หลายท่าน (อมร และปรีชา, 2539, น. 137, 185) ดังนี้

อศิน รพีพัฒน์ (2533, 79) กล่าวว่า เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ที่เหนือกว่า คือมีทรัพยากรมากกว่าหรือสูงศักดิ์มีอำนาจมากกว่ากับผู้ที่ด้อยกว่าคือผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่าหรือผู้มีอำนาจด้อยกว่าคือผู้ที่มีทรัพยากรน้อยกว่าหรือผู้ที่มีอำนาจด้อยกว่า โดยผู้ที่เหนือกว่าให้การอุปการะช่วยเหลือ ค้ำครองป้องกันให้แก่ ผู้ที่ด้อยกว่าและผู้ที่ยด้อยกว่าให้การสนับสนุน ทำงานให้โดยคอยรับใช้ และเชื่อฟัง เป็นการตอบแทน ถ้าพูดไปอย่างไทย ๆ เราก็คือว่า ผู้ที่เหนือกว่าสร้างบุญคุณช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าและผู้ ที่ด้อยกว่าย่อมต้องตอบแทนบุญคุณสาระสำคัญในความสัมพันธ์เช่นนี้ คือ กตัญญู กตเวที

สนิท สมัครการ (2533, น.25) ให้ความหมายว่า เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคม ประการหนึ่งซึ่งแต่ละฝ่าย บทบาท หน้าที่ และความคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้หรือยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม

Scott (ม.ป.ป อ้างถึงใน พิชาขัย, 2533, น. 79) ให้ความหมายว่าระบบอุปถัมภ์เป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน โดยมีฐานะทางสังคมต่างกันโดย คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งที่มีอยู่ค้ำครองให้ผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดี เป็นแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งรวมทั้งการอุทิศตนรับใช้แก่ผู้อุปถัมภ์

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539, น. 171-172) ได้อธิบายว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ของคน 2 ฝ่าย ซึ่งไม่เท่าเทียมกันในหลาย ๆ ด้าน ต่างฝ่ายต่างมาแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน แต่เป็นการ แลกเปลี่ยนที่ไม่เหมือนนักง ผู้ใหญ่อาจให้สินค้าแก่ผู้น้อย ในขณะที่ผู้น้อยให้บริการแก่ผู้ใหญ่ หรือ กลับกันก็ตามแต่กรณี ความสัมพันธ์ลักษณะนี้ดำรงอยู่ได้ไม่ใช่เพียงพอเพราะต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ เท่านั้นแต่ต้องมีอุดมการณ์ ที่ช่วยจรรโลงความสัมพันธ์อย่างนี้เอาไว้

ลิขิต ธีรเวคิน (2542, น. 6) กล่าวว่า ระบบอุปถัมภ์คือระบบความสัมพันธ์ในสังคมจารีต ค่านิยม โดยการจัดกลุ่มระหว่างผู้อุปถัมภ์หนึ่งคน และผู้ได้อุปถัมภ์จำนวนหนึ่ง โดยผู้อุปถัมภ์จะเป็น

คนซึ่งมีฐานะในสังคม หรืออำนาจทางการบริหาร มีเงินทองและเป็นที่นับหน้าถือตา สามารถให้คุณให้โทษ กับผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ในระดับหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป ระบบอุปถัมภ์ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งในสังคมที่มีส่วนประกอบ คือ มีผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ซึ่งจะเอื้อผลประโยชน์ให้แก่กันและกัน และผลประโยชน์นั้นจะไม่เท่าเทียมกัน อยู่บนพื้นฐานของความพอใจ

7. บริบทของวัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)

วัดมหิตตมังคลาราม เดิมชื่อวัดหาดใหญ่ใน วัดหาดใหญ่ในตั้งอยู่ใจกลางเมืองหาดใหญ่ ถนนเพชรเกษมใกล้สะพานคลองอู่ตะเภา จัดตั้งเป็นสำนักสงฆ์เมื่อปี 2488 ประกาศจัดตั้งเป็นวัดอย่างเป็นทางการเมื่อ 18 มิถุนายน 2490 ได้ขึ้นทะเบียนเลขที่ สข. 0251 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 ในหลวงรัชกาลที่ 10 สมัยยังทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงรับวัดนี้ไว้ในพระราชทานุเคราะห์ และพระราชทานนามวัดนี้ใหม่ว่า วัดมหิตตมังคลาราม พร้อมด้วยพระราชทานอนุญาตให้หล่อพระนามาภิไธยย่อว่า ม.ว.ภ. ติดซุ้มประตูวัดเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2520 วัดมหิตตมังคลารามมีเนื้อที่ทั้งหมด 22 ไร่ 1 งาน 86 ตร.ม.

โดยมีเจ้าอาวาสดังนี้

พระมงคลพัฒนาจารย์ (คลัง) 2488-2536

พระครูมงคลสถิตย์ (สถิตย์) 2536-2538

พระมหามงคล ธมมรุกโข (มงคล) 2538-2559

พระครูมงคลถาวรกิจต (กรวิทย์) 2559-ปัจจุบัน (2566)

นับตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมามีภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาไม่น้อยกว่า 60-70 รูป ทุกปีเป็นที่ประดิษฐานพระนอนขนาดใหญ่ยาว 35 เมตร สูง 15 เมตร กว้าง 10 เมตร ชื่อ พระพุทธหัตถมงคฺล พระนามนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระราชทาน เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2519 ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ดำเนินการก่อสร้างเมื่อ 29 สิงหาคม 2515 ดังภาพที่ 11 วัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)

ภาพที่ 2.4 วัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
ที่มา : masternamo photography, (2562)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ เสด็จมาประกอบพิธียกพระเกตุมาลา เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2519

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จเยี่ยม และทรงประกอบพิธีประดิษฐานแผ่นศิลาจารึกไว้ที่พระเขนย พระพุทธรูปหัตตมงคล เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2520

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และพระวรชายา เสด็จมาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ดำเนินการก่อสร้างวิหารพระพุทธรูปหัตตมงคลเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2520

พระวิสุทธิวงศาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ มาประกอบพิธียกช่อฟ้าพระพุทธรูปหัตตมงคล เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2529

เนื่องด้วยวัดมหิตตมังคลาราม เป็นชื่อที่ยาวและค่อนข้างออกเสียงยาก ประกอบกับวัดตั้งอยู่บริเวณใจกลาง “ชุมชนหาดใหญ่ใน” ชาวบ้านและผู้คนในหาดใหญ่จึงนิยมเรียกกันในชื่อ “วัดหาดใหญ่ใน” มากกว่า “วัดมหิตตมังคลาราม” ทำให้วัดมีทั้งชื่อทางการและชื่อเล่น เป็น “วัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)” นั่นเอง

วัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) ตั้งอยู่ใจกลางเมืองและมีผู้คนหนาแน่น ประกอบกับทางวัดมีพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดงาน ผู้คนจึงนิยมมาจัดบำเพ็ญกุศลศพภายในวัด ซึ่งปัจจุบัน (2565) มีถึงศาลาจำนวน 4 ศาลา สามารถจัดงานบำเพ็ญกุศลศพได้พร้อมกันจำนวน 7 งาน ทั้งยังมีเมรุคู่สามารถเผาศพได้ 4 ศพ/วัน เฉลี่ยจะมีงานบำเพ็ญกุศลศพที่จัดขึ้นในวัดแห่งนี้กว่า 300 ศพ ต่อปี

(สถิติ:บัญชีบันทึกเผาศพวัดหาดใหญ่ใน 2560-2565) ไม่นับรวมการเผาศพผู้เสียชีวิตจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ซึ่งไม่ได้มีการจัดงานศพให้ทำการเผาทันทีตามมาตรการของรัฐ

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รัตนะ ปัญญาภา, ประสิทธิ์ กุลบุญญา, สุชาติ บุษย์ชญาณนท์, ไพศาล พากเพียร, และ เรืองเดช เขจรศาสตร์ (2562) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดงานศพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการจัดงานศพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 4 ประการ คือ 1) การจัดงานพระบรมศพ ของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วย การตกแต่งพระบรมศพและการก่อสร้างจิตกาธาน การอัญเชิญพระบรมศพ โดยใช้เส้นทางด้านทิศเหนือของเมืองผ่านกลางเมืองแล้วออกสู่ประตูทิศตะวันออก การถวาย น้ำสรงพระบรมศพและเปลี่ยนพระภูษาใหม่ พระสงฆ์สาวกกระทำประทักษิณจิตกาธาน และอภิวาท พระบาท และพระเพลิงได้ลูกไหม้พระบรมศพโดยไม่มีใครจุด 2) การจัดงานพระบรมศพของ พระมหากษัตริย์ กรณีพระเจ้าสุทโธทนะ ประกอบด้วย การสดับธรรมเทศนาก่อนสวรรคต การใช้พื้นที่ ความตายสอนธรรมะโดยพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่พระญาติ การถวายน้ำสรงพระบรมศพด้วย น้ำหอม การบรรจุพระบรมศพในโลงแก้ว และ มีการบำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย 3) รูปแบบการจัดงานศพ ของอริยบุคคล ประกอบด้วย การทำความดีก่อนตายการเตรียมสถานที่รับรองแขกที่มาร่วมงาน การ สักการะศพด้วยดอกไม้และการพ้อนรำของเทวดา การละเล่นที่เรียกว่าสาธุกีฬาการทำเชิงตะกอนด้วย ของหอม การเผาศพด้วยหญ้าแฝก และ ก่อสถูปเจดีย์บรรจุกระดูก 4) รูปแบบการจัดงานศพของสามัญ ชนพบการใช้ศพเป็นสื่อธรรมะ ทดสอบจิตใจและความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ส่วนการจัดการกับ ศพใช้วิธีการเผา

ศิววัฒน์ ชัยวงศ์ (2560) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและ พิธีกรรมของชาวล้านนา ผลการวิจัยทั้งหมดพบว่า พัฒนาการของความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงาน ศพของชาวล้านนา คือ พิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนาเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ตลอดจนด้านไสยศาสตร์ พิธีกรรมการจัดงานศพของสามัญชนชาวล้านนา เมื่อมีคน เสียชีวิตขึ้นในบ้านจึงเป็นเรื่องญาติพี่น้อง ตลอดจนจนถึงคนในชุมชนที่จะแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่ ที่พึง กระทำต่อผู้ตายตามหลักทางพระพุทธศาสนาการจัดงานศพของชาวล้านนา พิธีกรรมการจัดงานศพมี การจัดที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของการตาย ซึ่งชาวล้านนาได้มีการจัดลักษณะการตาย ออกเป็น 2 ประเภท คือ ตายดี และตายร้าย พิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนามีขั้นตอนการทำ ศพอย่างละเอียดลออ เช่น การอาบน้ำศพ การหิ้มศพ การทำโลง และการเผาศพ เป็นต้นนอกจาก ชาวล้านนายังมีความเชื่อในพิธีกรรมการจัดงานศพที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น เช่นความเชื่อ

เรื่องนกะสติลิงค์ ความเชื่อเรื่องการทำปราสาทศพ และความเชื่อเรื่องการอยู่เฮือนเย็นเป็นต้น ทั้งนี้ในงานวิจัยฉบับนี้ยังได้พบถึงความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา กล่าวคือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา เช่น ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม คือ ลักษณะของความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนหรือหมู่บ้าน เกิดความเปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นซ้อชายและกลายมาเป็นเรื่องของธุรกิจงานศพ ขายปราสาท ขายพวงหรีดและธุรกิจ สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์และร้านบริการงานศพครบวงจร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งมีอิทธิพลต่อพิธีการจัดงานศพเนื่องด้วยงานศพเป็นสิ่งสะท้อนฐานะทางการเงินของผู้ตาย ฉะนั้นเมื่อคนมีฐานะดีเสียชีวิตลงการจัดพิธีกรรมศพก็ย่อมจะจัดดีตามฐานะดังนั้น เศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญในเรื่องของพิธีกรรมงานศพ และปัจจัยทางการ เมืองและการปกครอง เกิดจากการนำเข้าพิธีกรรมการจัดงานศพจากภายนอกและสำนักของตัวผู้นำที่ต้องการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการจัดงานศพของสังคมนานานอกจากนี้แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนามีอยู่ 3 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง พิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนาภายใต้ระบบทุนนิยม กล่าวคือ ปัจจุบันพิธีกรรมเรื่องงานศพได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยลักษณะของการทำพิธีนั้นไม่ได้มุ่งเพื่อการไว้อาลัยแก่ผู้ตายเพียงอย่างเดียว แต่มีเรื่องของธุรกิจมาเกี่ยวข้อง ประการที่สอง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพิธีกรรมการจัดงานศพจากอดีตสู่ปัจจุบันกล่าวคือ ปัจจุบันพิธีกรรมการจัดงานศพนี้ได้ถูกตีความหมายและมีวิถีปฏิบัติแตกต่างจากเดิมไปมากคือ แต่เดิมแบบชาวล้านนาได้มีการจัดพิธีกรรมเรื่องศพเรียบง่ายขั้นตอนการจัดพิธีศพมีน้อย แต่ปัจจุบันเน้นขั้นตอนพิธีการและมีค่าใช้จ่าย และประการที่สาม หนังสืออนุสรณ์งานศพลักษณะแนวคิดดังกล่าวไม่ได้ปรากฏขึ้นในสังคมชาวล้านนาซึ่งหากเปรียบเทียบกับหนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมจัดการงานศพก็ไม่ถือว่าหนังสืออนุสรณ์งานศพนั้นอยู่ในพิธีกรรมของการจัดพิธีศพของชาวล้านนา เนื่องจากชาวล้านนาไม่ได้มีวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมจัดการงานศพแบบนี้

สร้อยดี คงปิ่น และ มนต์ ขอเจริญ (2561) ศึกษาเรื่อง มายาคติความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธ :กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารความหมายเชิงมายาคติความตายในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อถูกประกอบสร้างความหมายจากความเชื่อเรื่องผี และสิ่งลึกลับเหนือ ธรรมชาติ ผสมผสานกับความเชื่อเกี่ยวกับความตายตามหลักการทางพุทธศาสนา โดยความเชื่อเหล่านี้ถูกสื่อสารออกมาทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองนำมาประกอบใช้ในพิธีกรรมงานศพ หากเปรียบเทียบกับต้นไม้ที่มีทั้งส่วนที่มองเห็นได้ (Visible part) ได้แก่ ดอก ใบ ผล และลำต้น กับส่วนที่มองไม่เห็น (Invisible part) คือส่วนรากของต้นไม้ในแต่ละยุคก็จะมีเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ

บางอย่างที่ใช้ในพิธีกรรมแต่ยังคง ความหมายของความตายตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองไว้ โดยมีหลักการทางพุทธศาสนาเป็นตัวกำกับความเชื่อดังกล่าว

ขวัญชีวา ไตรพิริยะ, สมสุข หินวิมาน และพีระ จิระโสภณ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์และการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยในโฆษณาเพื่อการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ความเป็นไทยถูกประกอบสร้างผ่านชุดสัญลักษณ์ทั้งหมด 4 ชุดได้แก่ ภาษา ตัวแสดง ฉาก สถานที่และกิจกรรม และอาหาร โดยมีวัตถุประสงค์เชิงนโยบายกำกับอยู่ 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านแรกเพื่อสร้างความแปลกใหม่และชุมชน มีความเข้มแข็ง ด้านที่สองเพื่อการสร้างภาพลักษณ์และการเฉลิมฉลอง ด้านที่สามเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและด้านสุดท้ายคือ เพื่อความยั่งยืน ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ความเป็นไทย ในบริบทของการโฆษณาเพื่อการท่องเที่ยวนั้น ถูกประกอบสร้างให้มีความหมายที่หลากหลายมีความเป็นลูกผสม (Hybrid) และมีความลื่นไหลไปตามบริบทของสังคม ที่เกิดการผสมผสานจากหลากหลายวัฒนธรรม แต่ยังคงมี “กลิ่นอายของความเป็นไทยแบบดั้งเดิม” ผลการวิจัยพบว่า ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ความเป็นไทยถูกประกอบสร้างผ่าน ชุดสัญลักษณ์ทั้งหมด 4 ชุดได้แก่ ภาษา ตัวแสดง ฉาก สถานที่และกิจกรรม และอาหาร โดยมีวัตถุประสงค์เชิงนโยบายกำกับอยู่ 4 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านแรกเพื่อสร้างความแปลกใหม่และชุมชน มีความเข้มแข็ง ด้านที่สองเพื่อการสร้างภาพลักษณ์และการเฉลิมฉลอง ด้านที่สามเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ และด้านสุดท้ายคือ เพื่อความยั่งยืน ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ความเป็นไทย ในบริบทของการโฆษณาเพื่อการท่องเที่ยวนั้น ถูกประกอบสร้างให้มีความหมายที่หลากหลายมีความเป็นลูกผสม (Hybrid) และมีความลื่นไหลไปตามบริบทของสังคม ที่เกิดการผสมผสานจากหลากหลายวัฒนธรรม แต่ยังคงมี “กลิ่นอายของความเป็นไทยแบบดั้งเดิม”

พนมสิทธิ สอนประจักษ์ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง กลวิธีการใช้ภาษาในป้ายหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 24 มีนาคม 2562 กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก เขตเลือกตั้งที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า กลวิธีการใช้ภาษาในป้ายหาเสียงเลือกตั้ง ประกอบด้วย 1) กลวิธีว่าด้วยการใช้ภาษาที่แอบแฝงแนวคิดเรื่องชนชั้นทางสังคม ซึ่งมี 2 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่ง ใช้ภาษา เพื่อสื่อความหมายถึงการ “ให้อำนาจแก่ประชาชน” ประชาชนคือผู้ยิ่งใหญ่ มีอำนาจเหนือพรรคการเมือง กลุ่มที่สอง ใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายถึงการเท่าเทียมกันระหว่างพรรคการเมืองที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง กับประชาชน 2) กลวิธีว่าด้วยการใช้ภาษาที่แอบแฝงอุดมการณ์ทางการเมืองชุดต่าง ๆ 4 กลุ่ม ได้แก่ อุดมการณ์แบบท้องถิ่นนิยม อุดมการณ์แบบชาตินิยม อุดมการณ์แบบผู้นำนิยม และอุดมการณ์แบบประชานิยม

นงลักษณ์ เกตุบุตร และ พรทิพย์ เย็นจะบก (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ภาพในการหาเสียงเลือกตั้ง ปี พ.ศ. 2554 ผ่านเว็บไซต์เฟซบุ๊ก ดอทคอม ผลการศึกษาพบว่าในช่วงหาเสียงเลือกตั้ง เว็บไซต์เฟซบุ๊กดอทคอมของ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มีการ

ใช้ภาพเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารทางการเมืองเพื่อจัดกิจกรรมรณรงค์ หาเสียงเลือกตั้งและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองและกลุ่มคนบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่มี อุดมการณ์ทางการเมืองเดียวกันได้อย่างทันต่อสถานการณ์และต่อเนื่อง มีการสร้างเนื้อหาในการหาเสียง เลือกตั้งที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านภาพที่เป็นความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยที่คล้ายคลึง และแตกต่างกัน โดยในเนื้อหาเชิงสัญลักษณ์ที่มีความหมายโดยตรง เน้นการรายงานภาพรวมของการทำกิจกรรมของนักการเมืองที่เกิดขึ้นในระยะเวลาหาเสียงเลือกตั้ง ส่วนเนื้อหาเชิงสัญลักษณ์ที่มีความหมายโดยนัย มีการการใช้สีเพื่อสร้างการจดจำต่อสัญลักษณ์ขององค์กรการเมือง กลุ่มคน รวมถึงการจัดวางองค์ประกอบ ของภาพเพื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นผู้นำของนักการเมืองด้วย

แพรวพรรณญ ปานนุช และอัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว (2554) ได้ศึกษาเรื่อง นัยยะของสัญลักษณ์นกหวีดในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทย ผลการศึกษาด้านความหมาย พบว่าสัญลักษณ์นกหวีดมีความหมายในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ระบอบทักษิณและรัฐบาลยิ่งลักษณ์, การนิรโทษกรรม, ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, สัญญาณสำหรับฝ่ายตรงข้าม, สัญญาณสำหรับผู้ที่มีแนวทางเดียวกัน, อารมณ์ความรู้สึกด้านลบ ,อารมณ์ความรู้สึกด้านบวก, การนิยามการออกมาเคลื่อนไหว, แนวทางและวิธีการเคลื่อนไหว , ความต้องการ/เป้าหมาย เป็นต้น จากความหมายดังกล่าวพบว่า มีกลไกในการควบคุม ความหมาย ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย, เวลาและสถานที่, วิธีการใช้สัญลักษณ์, ลักษณะของ รูปสัญลักษณ์, สิ่งที่ใช้คู่กับสัญลักษณ์, กิจกรรมและแนวทางการเคลื่อนไหว และสถานการณ์ทางการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะการสร้างความหมายของสัญลักษณ์นกหวีดที่นำมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทย มีทั้งการใช้ความหมายเดิมหรือการผลิตซ้ำความหมาย การปรับเปลี่ยนความหมายและการสร้างความหมายใหม่

ศุภิกานต์ วทาทิยาภรณ์ (2553) ศึกษา สีนค้ำสัญลักษณ์ในพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง พบว่า สีนค้ำเกิดขึ้นท่ามกลางการชุมนุมและนำไปสู่ตลาดสินค้ำที่มีระบบการจัดการเฉพาะพิเศษที่มีเงื่อนไขทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง นับเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทยที่มีสินค้ำเข้ามาเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มทางการเมือง โดยสะท้อนผ่านสินค้ำที่มีพลาสุภาพทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยมีมิติทางด้านอัตลักษณ์ สีนค้ำเป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยบ่งบอกให้คนภายนอก (กลุ่ม) รับทราบ และภายในกลุ่มก็ยอมรับการให้ภาพสะท้อนของกลุ่มคนข้างนอก โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่ต่างคนต่างรับรู้ซึ่งกันและกัน โดยทางกลุ่มใช้ "สินค้ำ" เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ และใช้การแสดงตน ส่วนในเรื่องของบริบทเงื่อนไขทางสังคมต่อการให้ความหมายของสินค้ำสัญลักษณ์ พบว่าบทบาท สถานภาพ สถานการณ์และความรู้สึกร่วมที่ต่างกันอาจมีการให้ความหมายและคุณค่าต่างกัน

สุภาพ ติณรัตน์ (2553) ที่ได้วิจัย เรื่อง การสื่อสารทางการเมือง : กรณีศึกษาบทบาทของหมอลำต่อการเลือกตั้งทางการเมือง ระหว่าง ปี 2544-2552 เขตเลือกตั้งที่ 1 จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า

กระบวนการการสื่อสารทางการเมือง เริ่มจากนักการเมืองเป็นผู้ว่าจ้างหมอลำทำหน้าที่สื่อสารไปยังประชาชน สารที่ส่งไปยังผู้รับสารเป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและผลงานของนักการเมืองและพรรคการเมืองที่สังกัด สาเหตุที่หมอลำเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง คือ แรงจูงใจส่วนบุคคล โดยต้องการส่งเสริม อนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ส่วนองค์ประกอบของการสื่อสารประกอบด้วยหมอลำ ที่มีชื่อเสียง โครงสร้างเนื้อหาสารไม่แตกต่างกัน ผู้รับสารมีความชื่นชอบหมอลำ กลอนลำที่ใช้มีทั้งที่แต่งขึ้นเอง และนำมาจากผู้อื่น พื้นที่สื่อสารอยู่ในขอบข่ายที่นักการเมืองต้องการมีการแข่งขันสูงและวิธีการหลากหลายประชาชนตื่นตัวทางการเมืองมาก ข้อค้นพบจากการวิจัยสถาบันทางการเมืองและนักการเมืองสามารถนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการรณรงค์หาเสียง ในเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงการเพิ่มเติมเนื้อหาของสารที่สื่อไปยังประชาชน ซึ่งเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกที่มีความสำคัญในสังคม

วิภาวดี พันธุ์ยางน้อย (2555) ได้ศึกษาหมู่บ้านเสื้อแดง : การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี พบว่า ผู้คนและหมู่บ้านในชนบทมีพลวัตและมีความร่วมสมัยตลอดมา ดังจะเห็นได้จากแนวทางการศึกษาหมู่บ้านชนบทไทยที่ได้รับการพัฒนาและปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย อาทิ การศึกษาภายใต้วาทกรรมหลักของรัฐในช่วงทศวรรษที่ 2550 การศึกษาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดสิทธิชุมชน และแนวคิดสองนคราประชาธิปไตยในทศวรรษ 2520 - 2540 และการปรากฏตัวของคนชนบทในขบวนการเสื้อแดงในทศวรรษ 2550 ได้กลายเป็นจุดหักเหสำคัญของแนวทางการศึกษาหมู่บ้านชนบทไทยซึ่งมีคุณูปการสำคัญต่อการถกเถียงวาทะในการทำความเข้าใจความปรารถนาทางเศรษฐกิจการเมืองของคนชนบทสมัยใหม่ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดสิทธิชุมชน และแนวคิดสองนคราประชาธิปไตย กระนั้นก็ตาม การศึกษาตามแนวทางข้างต้นล้วนมีลักษณะสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือเสนอภาพการแสดงออกทางการเมืองของคนชนบทว่ามีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งบดบังและลดทอนความซับซ้อนทางการเมืองของคนชนบทที่มีความขัดแย้ง-การต่อสู้-การต่อรองอำนาจทางการเมืองเกิดขึ้นผ่านหลากหลายช่องทางในวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน ขณะที่การศึกษาปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันกลับสามารถเผยให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่ดำรงอยู่อย่างลับซับซ้อนในวิถีชีวิตปกติของชาวบ้านได้ และแสดงให้เห็นว่าการเมืองแบบประชาชน การเมืองแบบเลือกตั้ง การเมืองคนเสื้อแดง รวมทั้งการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง เป็นเพียงหนึ่งในหลากหลายช่องทางที่ชาวบ้านเลือกใช้เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรระดับชาติและระดับท้องถิ่น

เรืองฤทธิ์ คงอยู่ (2562) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน วัดดูประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีส่วนเอื้อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน (2) รูปแบบความสัมพันธ์เชิง

อำนาจระหว่างผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นกับประชาชนเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับปัจเจกบุคคลกับผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 84 คน ได้แก่ กลุ่มผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นและประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์และมหาสารคาม โดยสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม (Focus Group) พบว่า (1) สภาวะเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีส่วนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นกับประชาชนสามารถแบ่งออกเป็นประเภท คือ ประกอบด้วย (1.1) ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน (1.2) ความสามัคคีกลมเกลียวกัน(1.3) ความเป็นญาติพี่น้องหรือเครือญาติ และ (1.4) การเคารพผู้อาวุโสหรือผู้มีบารมี (2) รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นกับประชาชนสามารถจำแนกได้ 4 รูปแบบ คือ (2.1) ความสัมพันธ์ในลักษณะต่างตอบแทน (2.2) ความสัมพันธ์เชิงต่อรอง (2.3) ความสัมพันธ์เชิงการขัดแย้ง และ (2.4) ความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาค

อรวรรณ พรหมศร (2564) ได้ศึกษา พฤติกรรมการซื้อพวงหรีดดอกไม้ ในพื้นที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการซื้อพวงหรีดดอกไม้ในพื้นที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์สำหรับปรับปรุงร้านขายพวงหรีด ให้พวงหรีดที่ทางร้านจัดจำหน่าย ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น และในการจัดหาพวงหรีดจะต้องคำนึงถึงวัสดุที่นำมาประกอบเป็นพวงหรีดว่า วัสดุแต่ละชิ้นใช้ระยะเวลาในการย่อยสลายเท่าไร เนื่องจากในปัจจุบันมีโครงการรณรงค์ลดโลกร้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นทางร้านขายพวงหรีดเองก็ต้องตระหนักถึงจุดนี้ให้มากกว่าเดิม โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 400 ราย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ T-Testในการทดสอบในด้านเพศ เพื่ออธิบายความแตกต่าง และใช้สถิติ One-way Anova ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว เพื่ออธิบายความแตกต่างในด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้รวมต่อเดือน ด้านพฤติกรรมการซื้อพวงหรีด และปัจจัยการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อพวงหรีด ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ68.75) มีอายุระหว่าง31-40 ปี (ร้อยละ35.25) มีระดับการศึกษาปริญญาตรี (ร้อยละ 57.50) มีอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 45.50) และส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน 20,001 30,000 บาท (ร้อยละ 36.00)และผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเคยซื้อพวงหรีดดอกไม้ (ร้อยละ 100) ซึ่งซื้อพวงหรีดประเภทดอกไม้สด (ร้อยละ87.00) จำนวนครั้งโดยเฉลี่ยในการซื้อมากกว่า 3 เดือน/ครั้ง (ร้อยละ 75.25) ค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อพวงหรีดต่อครั้งจำนวน 1,001 1,500 บาท (ร้อยละ 49.75) ผู้ซื้อจัดซื้อพวงหรีดในนามส่วนตัว (ร้อยละ59) ไปซื้อที่ร้านด้วยตนเอง (ร้อยละ 48.75) เลือกซื้อร้านที่อยู่ใกล้สถานที่ทำงาน/ที่อยู่อาศัย (ร้อยละ79)ค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อพวงหรีด

ในระดับมากในทุกปัจจัย ทั้งในด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด

พระบุญธรรม สุทธิกุล (2550) ได้ศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยพิธีกรรมงานศพ ภายใต้ระบบทุนนิยม กรณีศึกษาชุมชนวัดพระธาตุหนองบัว 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมงานศพระบบทุนนิยมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงผลกระทบจากพิธีกรรมงานศพในรูปแบบทุนนิยมที่ต่อชีวิตความเชื่อ และการปฏิสัมพันธ์กันของสมาชิกในชุมชน และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบพิธีกรรมงานศพที่เหมาะสมภายใต้หลักความพอเพียงแห่งเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดพระธาตุหนองบัว 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 901 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดพระธาตุหนองบัว 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมงานศพหรือผ่านการจัดพิธีกรรมงานศพ และท่านผู้รู้ทางพิธีกรรมงานศพ จำนวน 270 คน จำแนกตาม เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ สถานภาพในครอบครัว อาชีพ รายได้ ศาสนาที่นับถือ ระยะเวลาที่เข้าอาศัยในชุมชนและบทบาทหน้าที่ในชุมชน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย (Simple random sampling) ซึ่งขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้กำหนดตามเกณฑ์ Krejcie and Morgan เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบของ Likert จำนวน 36 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .82 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าการแจกแจง ความถี่ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1. ในด้านการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมงานศพระบบทุนนิยมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พบว่า ในอดีตการจัดพิธีกรรมงานศพและปฏิบัติตามขั้นตอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเชื่อว่าพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และการจัดพิธีกรรมงานศพได้อาศัยคนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย แต่ปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า การจัดพิธีกรรมงานศพแต่ละงานมีการใช้เงินจำนวนมาก โดยเชื่อว่าการจัดพิธีกรรมงานศพที่ใช้จ่ายเงินจำนวนมากพิธีกรรมจะมีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ความเข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพตามหลักพระพุทธศาสนาลดน้อยลงไป 2. ในด้านการศึกษาถึงผลกระทบจากรูปแบบพิธีกรรมงานศพระบบทุนนิยมที่มีต่อชีวิตความเชื่อและการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน พบว่า ค่านิยมใหม่ในการจัดพิธีกรรมงานศพคงจัดให้ใหญ่โตและเชิญแขกมาร่วมงานศพจะทำให้เจ้าภาพมีความอึดใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม (เกียรติยศ ชื่อเสียง) ของผู้ตาย ผลของค่านิยมที่มีต่อการจัดงานศพที่ใหญ่โตทำให้ตั้งใช้เงินมาก โดยเงินที่ได้จัดพิธีกรรมงานศพจะได้มาจากผู้มาร่วมงานและจากการกู้ยืม สำหรับการเข้าร่วมพิธีกรรมงานศพถือว่าเป็นการแสดงออกถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเป็นการให้ความเคารพและให้เกียรติแก่ผู้ตาย อีกทั้งยังมีความเชื่อว่าการให้เข้าร่วมพิธีกรรมงานศพจะทำให้ได้บุญกุศลเกิดขึ้นแก่ตัวเองด้วย 3. ในด้านการศึกษาถึง แนวทางการ

พัฒนารูปแบบการจัดพิธีกรรมงานศพที่เหมาะสมภายใต้หลักแห่งเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (ความพอเพียง ความถูกต้องเหมาะสมและความประหยัด) พบว่า ด้านความพอเพียง ในการจัดพิธีกรรมงานศพ เจ้าภาพจะต้องมีการวางแผนที่ดี และต้องคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจเป็นหลัก สิ่งสำคัญควรปฏิบัติ ขั้นตอนและพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ด้านความถูกต้องเหมาะสม ในการจัดพิธีกรรมงานศพควรคำนึงถึงความถูกต้อง (ศักดิ์สิทธิ์) ทางศาสนา และควรได้รับคำแนะนำจากผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี การจัดงานควรละเว้นสิ่งอบายมุขต่าง ๆ และขั้นตอนพิธีกรรมที่ไม่จำเป็นออกไป และด้านความประหยัด ในการจัดพิธีกรรมงานศพควรได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลมีความคิดว่าการช่วยเหลือเงินทุนแทนการวางพวงหรีดเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติในปัจจุบัน และการจัดพิธีกรรมงานศพไม่ควรจัดเกินฐานะทางเศรษฐกิจของตน อาทิ ไม่ควรแจกซองชำร่วยและการบริจาคสิ่งของต่าง ๆ ในงานศพ เพื่อเป็นการประหยัดและเกิดความเหมาะสมทางฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้เนื่องจากการจัดมอบพวงหรีดงานศพเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนจำนวนมากที่มีความสลับซับซ้อน มีความสัมพันธ์หลายมิติ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลในด้านบริบทประชาชน และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการจัดมอบพวงหรีดงานศพ ที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกลุ่มศึกษา เพื่อนำผลการวิจัยมาประกอบ เชื่อมโยงให้เห็นถึงบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยตามหัวข้อดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้เก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้เป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้คือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานบำเพ็ญกุศลศพ ในวัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 รูป/คนประกอบด้วย

- 1.1 พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป ได้แก่
- 1.2 ร้านจำหน่ายพวงหรีด จำนวน 2 คน
- 1.3 พิธีกรทางศาสนาประจำวัด จำนวน 1 คน
- 1.4 เจ้าภาพผู้จัดงานศพ จำนวน 5 คน
- 1.5 นักการเมืองและข้าราชการที่มอบพวงหรีด จำนวน 5 คน
- 1.6 แยกทั่วไปที่มาร่วมงานศพ จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแกนนำและสมาชิกกลุ่มที่เลือกมาศึกษา เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด แบ่งเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ เพศ ช่วงอายุ อาชีพ ตำแหน่ง ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งการวิเคราะห์การเชื่อมโยงความสัมพันธ์เบื้องต้นระหว่าง กลุ่มประชาสังคมต่าง ๆ ในพื้นที่

ตอนที่ 2 ข้อมูล ความคิดเห็น และแนวคิดเกี่ยวกับพวงหรีดงานศพในสังคมไทย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมนครเมืองผ่านสัญญาณทางการเมืองที่ปรากฏบนพวงหรีด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ประกอบด้วย

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ เจ้าภาพงานศพ นักการเมือง ประชาชนทั่วไป พระสงฆ์ เจ้าของกิจการร้านขายพวงหรีด และพิธีกรทางศาสนา คือ จำนวน 20 คน

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ได้แก่ ข้อมูลจากหนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร งานวิจัย สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลจึงแยกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลสนับสนุนในประเด็นต่าง ๆ โดยผู้ศึกษาเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง ใช้วิธีการจำแนกข้อมูลต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมมาได้จากการสัมภาษณ์การพูดคุย และการสังเกต เพื่อพิจารณาเชื่อมโยงประเด็นในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมนครเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพภายในวัดมหัตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความสมบูรณ์ขึ้นจึงอาศัยแนวคิดทฤษฎีมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ในรูปแบบข้อมูลเชิงพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัย เรื่อง พวงหรีดงานศพ บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับงานศพที่จัดบำเพ็ญกุศลภายในวัดมิ่งมงคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป ร้านจำหน่ายพวงหรีด จำนวน 2 คน พิธีกรทางศาสนาประจำวัด จำนวน 1 คน เจ้าภาพผู้จัดงานศพ จำนวน 5 คน นักการเมืองที่มอบพวงหรีด จำนวน 5 คน แยกทั่วไปที่มาร่วมงานศพ จำนวน 5 คน จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์พฤติกรรมของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการมอบพวงหรีดในงานศพ และข้อมูลทางด้านเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาถึงที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย และเพื่อศึกษาบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ โดยมีผลวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและบทสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพวงหรีดงานศพในสังคมไทย และบริบทของวัดมิ่งมงคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ส่วนที่ 2 เป็นการนำเสนอข้อมูลบทสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ ดังนี้

1. พวงหรีดงานศพในสังคมไทย

1.1 ความหมายของพวงหรีด

คำว่า “พวงหรีด” เป็นการเรียกทับศัพท์คำนี้จากคำว่า “Wreath” ในภาษาอังกฤษ ตามพจนานุกรมไทย-ไทย ออนไลน์ (2542) พวงหรีด หมายถึง ดอกไม้ที่จัดแต่งขึ้นตามโครงรูปต่าง ๆ เช่น วงกลม วงรี สำหรับใช้เคารพศพ

พวงหรีด หรือที่คำศัพท์ทางราชการเรียกว่า พวงมาลา หมายถึง การจัดดอกไม้ประเภทหนึ่งให้เป็นพวง ซึ่งในปัจจุบันมีทั้งลักษณะวงกลม วงรี วงสี่เหลี่ยม หรือสามเหลี่ยมก็ได้ โดยนำดอกไม้แห้งหรือดอกไม้สดมาใช้ประดับตกแต่งนำมาใช้สำหรับพิธีศพ

1.2 ความเป็นมาของพวงหรีด

พวงหรีดเป็นแบบที่ใช้ในสมัยโบราณทางตอนใต้ของยุโรป ที่รู้จักกันดีที่สุดคือเครื่องประดับของอารยธรรมอีทรัสคัน ที่ทำจากทองคำหรือโลหะมีค่าอื่น ๆ สัญลักษณ์จากตำนานกรีกมักจะปรากฏอยู่ในการออกแบบ โดยหนูด้วยโลหะมีค่าที่ปลายพวงหรีด นักเขียนชาวโรมันโบราณเรียกว่า Etruscan corona sutilis ซึ่งเป็นพวงมาลาที่มีใบไม้เย็บเป็นพื้นหลัง พวงมาลาเหล่านี้มีลักษณะคล้ายมงกุฎโดยมีใบโลหะบาง ๆ ติดอยู่ที่วงดนตรีประดับ พวงหรีดยังปรากฏอยู่ในเหรียญตราของชาวอิทรัสกัน พิธีที่แสดงการทำพวงมาลาในเครื่องประดับอีทรัสคัน ได้แก่ ไม้เลื้อย ต้นโอ๊ก ใบมะกอก ต้นไมร์เทิล ลอเรล ข้าวสาลี และเถาองุ่น (เสถียร โกเศศ, 2551, น. 194)

พวงหรีดถูกสวมเป็นมงกุฎโดยผู้ปกครองชาวอิทรัสกัน สัญลักษณ์อิทรัสกันยังคงใช้อยู่ในกรีกโบราณและโรม ผู้พิพากษาชาวโรมันยังสวมพวงหรีดสีทองเป็นมงกุฎ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ยืนยันถึงเชื้อสายของพวกเขาที่ย้อนกลับไปยังผู้ปกครองชาวอิทรัสคันในยุคแรก ๆ ของกรุงโรม ผู้พิพากษาชาวโรมันยังใช้สัญลักษณ์อิทรัสกันที่โดดเด่นอื่น ๆ อีกหลายอย่างนอกเหนือจากมงกุฎพวงหรีดสีทอง แก้วอั้งโค้งโค้งสีคลุ้ม สีม่วง และแท่งงาช้าง (เสถียร โกเศศ, 2551)

การใช้พวงหรีดในงานฌาปนกิจของประเทศไทยมีที่มาจากอารยธรรมตะวันตกโดยเข้ามาในราวสมัยรัชกาลที่ 4 คำว่า "พวงหรีด" ในสมัยนั้นพวงหรีดเป็นเพียงการนำกิ่งไม้มาสานขัดกันเป็นวงกลม แล้วนำดอกไม้สดมาเสียบประดับใช้สำหรับไว้อาลัยในงานศพเพื่อแสดงความระลึกถึงผู้จากไป จึงเป็นที่มาของประเพณีการวางพวงหรีดที่ศพการวางพวงหรีดในงานศพของต่างประเทศนั้นมาจากประเพณีการใช้พวงหรีดในพิธีการเคารพของสูงมาก่อน โดยมีแนวคิดพวงหรีดเป็นของสูงสำหรับเป็นเครื่องประดับรัศมีของเทพ ภายหลังจากตะวันตกได้เปลี่ยนมาเป็นการใช้มงกุฎแทนพวงหรีด เนื่องจากพวงหรีดกับมงกุฎมีความคล้ายคลึงกันและมงกุฎใช้ได้สะดวกกว่า ไม่อ่อนปวกเปียกเหมือนพวงหรีดที่ใช้สวมศีรษะ ชาวกรีกและโรมันมีธรรมเนียมอยู่ว่า ถ้าผู้ใดไปรบทัพจับศึกได้ชัยชนะมาประชาชนก็จะมอบพวงหรีดให้เป็นเกียรติยศ ส่วนผู้ที่ตายเขาก็สวมมงกุฎหรือพวงหรีดให้เหมือนกัน ถือว่าให้เกียรติยศแก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย เพราะฉะนั้นชาวอินเดียจึงสวมพวงมาลัยให้แก่ผู้ตาย ส่วนกรีกและโรมัน นอกจากสวมมงกุฎหรือพวงหรีดให้ศพแล้ว เมื่อมีจำนวนมากจึงนำไปวางไว้บนหลุมศพเสียบ้าง ชาวอียิปต์ครั้งโบราณก็มีธรรมเนียมวางพวงหรีดด้วยดอกไม้บนศีรษะศพ พิธีของพราหมณ์ก็มีดอกไม้และพวงหรีดประดับศพและยังนำมาบูชาด้วย แต่ประเพณีชาวตะวันตกการวางพวงหรีดที่ศพในปัจจุบันไม่ได้ถือเป็นการบูชาให้เกียรติยศแก่ศพ ถือแต่ว่าเป็นเครื่องหมายแสดงความเศร้าโศกเท่านั้น เนื่องจากชาวตะวันตกที่นับถือศาสนาคริสต์ ในสมัยแรกมีการนำเอาริบบิ้นและกระดาษมาตัด

เป็นดอกไม้ใบไม้ทำเป็นพวงหรีด เพื่อเป็นที่ระลึกอุทิศให้แก่ผู้ตายโดยนำไปแขวนในที่โบสถ์ ประเพณีนี้ ปัจจุบันชาวชนบทยังคงทำกันอยู่หลายแห่ง จนเกาคำคร่ำคร่าแล้วก็นำออกไปทิ้งแล้วนำของใหม่แขวนแทนที่ พวงหรีดแห่งนี้ต่อมากลายเป็นพวงหรีดสด ที่ญาติมิตรของผู้ตายนำไปวางไว้บนปากหลุมศพ (เสถียร โกเศศ, 2551)

ปัจจุบันพวงหรีดดอกไม้สดเป็นที่นิยมของคนไทยโดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในเมือง เมื่อผู้รู้จักหรือผู้ที่รักและเคารพได้เสียชีวิตลง เพื่อร่วมแสดงความเสียใจกับญาติของผู้ตายสิ่งแรกที่ส่งไปร่วมงานคือพวงหรีดดอกไม้สด ถ้าหากผู้ตายหรือญาติผู้ตายเป็นคนดีและเป็นที่ยกย่องมาก ๆ หรือเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง ก็จะมีคนนำพวงหรีดดอกไม้สดมาแสดงถึงความเสียใจเป็นจำนวนมาก

โดยเฉพาะวัดใหญ่ ๆ ในกรุงเทพมหานคร พวงหรีดดอกไม้สดเหล่านี้เมื่อเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้วจะกลายเป็นขยะจำนวนมากและก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมแก่วัดหรือชุมชนใกล้เคียงถ้าหากมีการจัดการขยะที่ไม่ถูกต้อง ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีแนวคิดที่จะนำหลักการประเมินวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์มาใช้กับพวงหรีดดอกไม้สดเหล่านี้ เพื่อหาวิธีการจัดการขยะพวงหรีดดอกไม้สดได้ถูกต้องไม่เป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนใกล้เคียง

1.3 การรับพวงหรีดเข้ามาใช้ในสังคมไทย

พวงหรีดมีต้นกำเนิดจากชาวตะวันตก ซึ่งใช้พวงหรีดทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล เช่น การแขวนพวงหรีดในช่วงเทศกาลคริสต์มาส เพื่อสื่อความหมายถึงความเชื่อทางศาสนาว่าวงโค้งหรือวงกลม หมายถึง การเริ่มต้นที่ไม่มีวันสิ้นสุด และพระเจ้าที่เป็นนิรันดร์ ใบไม้สีเขียว และของตกแต่งอื่น เช่น ถั่ว ลูกสน เป็นสัญลักษณ์การฟื้นคืนชีวิต และความยั่งยืนของชีวิต หากเป็นงานศพจะวาง พวงหรีดที่หลุมฝังศพหรือที่หีบศพ เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงความเศร้าโศก เดิมทีตกแต่งพวงหรีดด้วยริบบิ้นและกระดาษตัดเป็นรูปดอกไม้ใบไม้เป็นพวงหรีดแห้ง แล้วนำไปถวายวัดเป็นที่ระลึกอุทิศให้ผู้ตาย ต่อมาได้พัฒนาพวงหรีดแห้งเป็นพวงหรีดสดด้วยการใช้ดอกไม้ใบไม้จริงมาตกแต่ง (เสถียร โกเศศ, 2482, น. 163)

พวงหรีดในสังคมไทย เดิมทีคือการเยี่ยมศพของคนในสังคมที่มักมีดอกไม้สดหรือดอกไม้ปลอมไปคำนับศพด้วย ต่อมาเป็นกระเช้าดอกไม้ก็มี ช่อดอกไม้ก็มี ประเพณีการวางพวงหรีดนั้น ในช่วงแรกของการรับเข้ามานั้น คนในสังคมบางส่วนยังไม่เข้าใจถึงสิ่งนี้ มองว่าไม่ใช่ประเพณีของไทย ใช้เป็นพวงมาลัยก็มี แต่ก็ไม่พ้นความมุ่งหมายเดิมของการวางพวงหรีด เป็นการรับเข้ามาใช้แทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยในการไปเคารพศพและแสดงความไว้อาลัย แก่ผู้วายชนม์ด้วยการนำดอกไม้รูปเทียนไปไหว้ศพ ส่วนมากใช้ดอกช่อนกลิ่นเพราะมีสีขาวและมีกลิ่นหอมอบอวลทั้งงานทั้งหาได้ง่าย เพราะมีปลูกตามบ้านเรือน ดอกช่อนกลิ่นจึงเป็นเสมือนดอกไม้ประจำงานศพ

เมื่อรับพวงหรีดเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของธรรมเนียม คนไทยมิได้ใช้ในสองวาระเช่นชาวตะวันตก แต่นำมาใช้เฉพาะในงานอวมงคลเพื่อแสดงความไว้อาลัยและหรือนำไปสักการะรูปปั้นผู้

ล่องลับ คงเนื่องจากคนไทยนับถือศาสนาพุทธย่อมไม่มีเทศกาลเฉลิมฉลองตามแบบแผนของศาสนาคริสต์ จึงเลือกใช้ในพิธีกรรมที่ไม่ขัดกับศรัทธาทางศาสนาช่วงเวลาที่รับพวงหรีดเข้ามาใช้ไม่อาจระบุแน่ชัด มักเชื่อว่าอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คนไทยเริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา นายเอนก นาวิกมูล นักเขียนและนักวิชาการอิสระ มีความเห็นว่ารัชกาลที่ 4 ทรงรับวัฒนธรรมตะวันตกเกี่ยวกับพิธีศพมาปฏิบัติอยู่มาก เช่น การใช้การ์ดขอคำแจ้งข่าวการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดีพระอัครมเหสี (พ.ศ.2397) จึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่จะทรงรับ พวงหรีดมาใช้ด้วยในคราวเดียวกัน (เอนก นาวิกมูล, 2559, สัมภาษณ์ อ่างถึงใน รุจิราภา งามสระคู, 2560, น. 9)

ส่วนหลักฐานภาพถ่ายที่มีการนำดอกไม้มากมายหลากหลายชนิดมาประดับตกแต่งเป็นพวงดอกไม้ครั้งแรกในพระเมรุของสมเด็จพระปิยมมาวดีศรีพัชรินทรมาตา หรือ เจ้าจอมมารดาเปี่ยม พระสนมเอกในรัชกาลที่ 4 ใน พ.ศ. 2447 ด้วยความที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพวงหรีดจึงทำให้มีการคาดการณ์ได้ว่าความเป็นมาของพวงหรีดนั้นได้ถูกเริ่มนำเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยนั้น ดังที่ปรากฏในภาพที่ 6

ภาพที่ 4.1 การทำดอกไม้เป็นพวงกลม ๆ ปรากฏที่งานพระเมรุสมเด็จพระปิยมมาวดีศรีพัชรินทรมาตา พ.ศ. 2447

ช่วงแรกของกรรับพวงหรีดเข้ามาใช้พวงหรีดเป็นที่รู้จักในวงแคบเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงและผู้มีฐานะทางการเงินเท่านั้น ภาพงานศพที่เก็บรักษาไว้ ณ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ พบว่างานศพของชนชั้นสูงจะมีพวงหรีดวางหรือแขวนในลักษณะเป็นเครื่องตกแต่งในงานศพดูหรูและมีสง่าสมฐานะเจ้าภาพและผู้วายชนม์ จำนวนพวงหรีดมากหรือน้อยบ่งบอกความสำคัญของงานด้วยในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2453) มีพวงหรีดจำนวนมากหลายสิบพวงวางเรียงรายเต็มขอบกำแพง งานศพชนชั้นสูงย่อมมีจำนวนมากกว่างาน

ศพของสามัญ ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ มีการตกแต่งเหมือนกันทุกดวง จึงน่าจะมาจากแหล่งเดียวกันดังภาพที่ 7 (รุจิราภา งามสระคู, 2560, น. 10)

ภาพที่ 4.2 พวงหรีดในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร พ.ศ. 2474

ที่มา: ภาพหมายเลข 56 M 00048 สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

เมื่อพิจารณาจากภาพงานศพหลายภาพพบว่ามีความเป็นไปได้ที่เจ้าภาพจะจัดหามาเองเพื่อประดับให้สวยงาม ข้อสังเกตเช่น พวงหรีดส่วนใหญ่เหมือนกันทั้งดอกไม้และจันทะการจัดวาง งานพระศพเจ้านายส่วนใหญ่จะมีพวงหรีดจำนวนมาก เช่น งานพระศพเจ้านาย (ไม่ทราบพระนาม) จัดพิธีที่วังบูรพาภิรมย์ มีพวงหรีดมากกว่า 20 พวง แฉวงบนผนัง 4 พวง ที่เหลือวางบนพื้นหน้าพระโกศ ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 4.3 พวงหรีดในงานศพของเจ้านายที่วังบูรพาภิรมย์

ที่มา: ภาพหมายเลข 56M 00013 สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

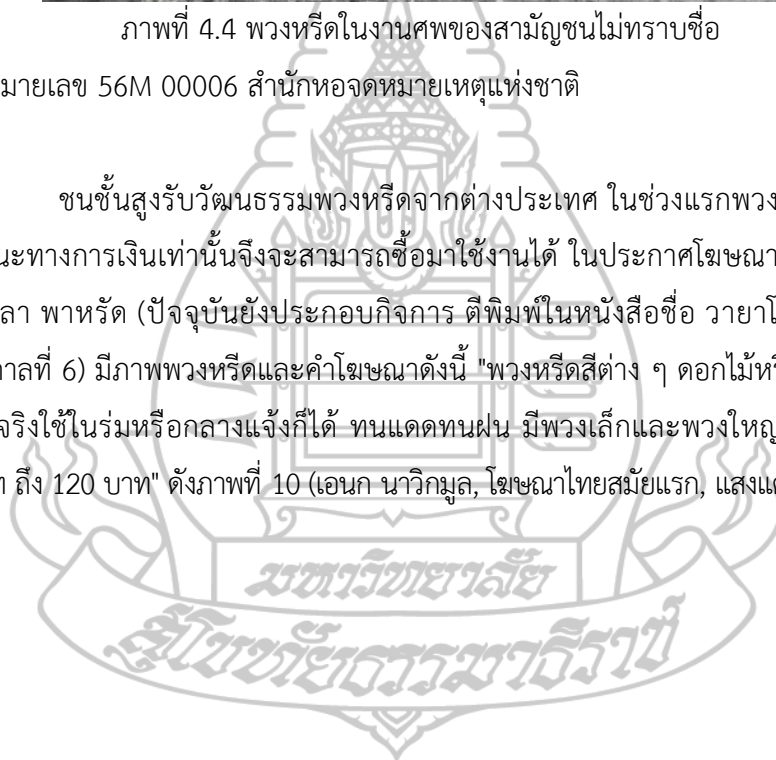
ในขณะที่งานศพของสามัญชน (ไม่ทราบชื่อ) ซึ่งพิจารณาจากการจัดงานน่าจะเป็นผู้มีฐานะ ทางการเงิน มีพวงหรีดประดับบนหีบศพ 3 พวง ดังภาพที่ 9

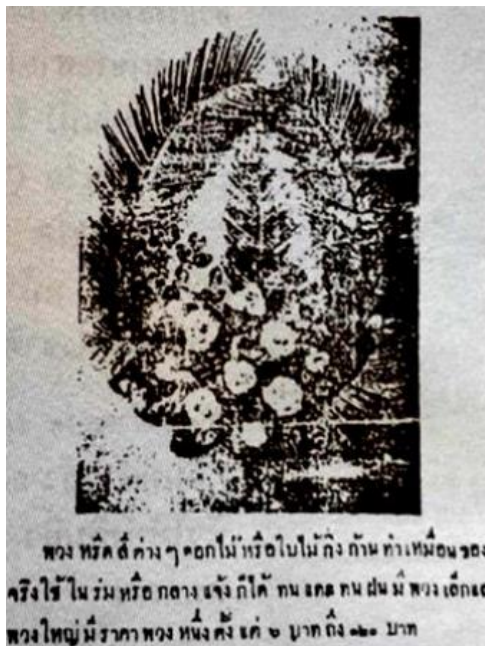

ภาพที่ 4.4 พวงหรีดในงานศพของสามัญชนไม่ทราบชื่อ

ที่มา: ภาพหมายเลข 56M 00006 สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ชนชั้นสูงรับวัฒนธรรมพวงหรีดจากต่างประเทศ ในช่วงแรกพวงหรีดจึงดูเป็นของนอก ผู้มีฐานะทางการเงินเท่านั้นจึงจะสามารถซื้อมาใช้งานได้ ในประกาศโฆษณาขายพวงหรีดของห้างรัตนมาลา พาหรีด (ปัจจุบันยังประกอบกิจการ ตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ วายาโม เมื่อพ.ศ.2465 (รัชสมัยรัชกาลที่ 6) มีภาพพวงหรีดและคำโฆษณาดังนี้ "พวงหรีดสีต่าง ๆ ดอกไม้หรือใบไม้กิ่งก้านทำเหมือนของจริงใช้ในร่มหรือกลางแจ้งก็ได้ ทนแดดทนฝน มีพวงเล็กและพวงใหญ่ มีราคาพวงหนึ่งตั้งแต่ 6 บาท ถึง 120 บาท" ดังภาพที่ 10 (เอนก นาวิกมูล, โฆษณาไทยสมัยแรก, แสงแดด, 2531, น. 153)

ภาพที่ 4.5 การประกาศโฆษณาขายพวงหรีดของห้างรัตนมาลา พาหุรัด

ที่มา : เอนก นาวิกมูล (2531) จากหนังสือโฆษณาไทยสมัยแรก

นายสมบัติ พลายน้อย ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ (พ.ศ. 2553) ให้ความสำคัญเรื่องการรับพวงหรีดเข้ามาใช้ว่า เป็นการรับเข้ามาใช้แทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยในการไปเคารพศพและแสดงความไว้อาลัยแก่ผู้วายชนม์ ด้วยการนำดอกไม้รูปเทียนไปไหว้ศพ ส่วนมากใช้ดอกช่อนกลี้นเพราะมี สีขาวและมีกลิ่นหอมอบอวลทั่วงานทั้งหาได้ง่ายเพราะมีปลูกตามบ้านเรือน ดอกช่อนกลี้นจึงเป็นเสมือนดอกไม้ประจำวันศพ (สมบัติ พลายน้อย, 2559, สัมภาษณ์ อ้างถึงใน รุจิราภางามสระคู, 2560, น. 9)

การถวายสักการะพระบรมรูปซึ่งปัจจุบันใช้พวงหรีด ในอดีตใช้ดอกไม้รูปเทียนเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ในหมายกำหนดการพระราชพิธีเชิญพระบรมรูปจากพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทไปประดิษฐานยังปราสาทพระเทพบิดรในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2461 (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6) ความตอนหนึ่งว่า “พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ตลอดถึงผู้ซึ่งจะกราบถวายบังคมพระบรมรูป ให้มีดอกไม้รูปเทียนมาจูดบูชาด้วย” (สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2517, น. 639) เมื่อเปลี่ยนมาใช้พวงหรีดในการสักการะพระบรมรูป การใช้ดอกไม้รูปเทียนค่อยเลือนหายไป (รุจิราภางามสระคู, 2560)

นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม นักจัดการงานในพระองค์ มีความเห็นเรื่องนี้ว่า พวงหรีดได้เข้ามาเสริมในส่วนเครื่องสักการะศพที่มีมาแต่อดีต ด้วยในพิธีศพของไทยจะมีเครื่องสักการะตามลำดับขั้นของผู้วายชนม์ ตัวอย่างเช่นในจดหมายเหตุการพระบรมศพพระเจ้าปราสาททอง สมัย

อยุธยากำหนดให้มีพุ่มดอกไม้ทอง พุ่มดอกไม้เงิน พุ่มดอกไม้สด เพื่อถวายสักการะพระบรมศพทุกวัน หากเป็นเจ้านายที่มีพระยศต่ำลงมาจะจัดเครื่องสักการะลดหลั่นกันตามลำดับ สมัยรัตนโกสินทร์ เครื่องสักการะเปลี่ยนแปลงจากเดิมบ้าง เช่น ในงานศพหม่อมเล็ก (พ.ศ.2461) พระชายาในกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (ภาพที่ 11 หมายเลข 56M 00050) มีเครื่องยศคือเป็นฉัตรอยู่ข้างหีบศพ เจ้าภาพได้นำพวงหรีดมาประดับบนหีบศพและบริเวณด้านหน้าเพื่อเพิ่มความสวยงามและเป็นการสักการะบูชาผู้วายชนม์ด้วย (บุญชัย ทองเจริญบัวงาม, 2559, สัมภาษณ์อ้างอิงถึงใน รุจิราภา งามสระคู, 2560)

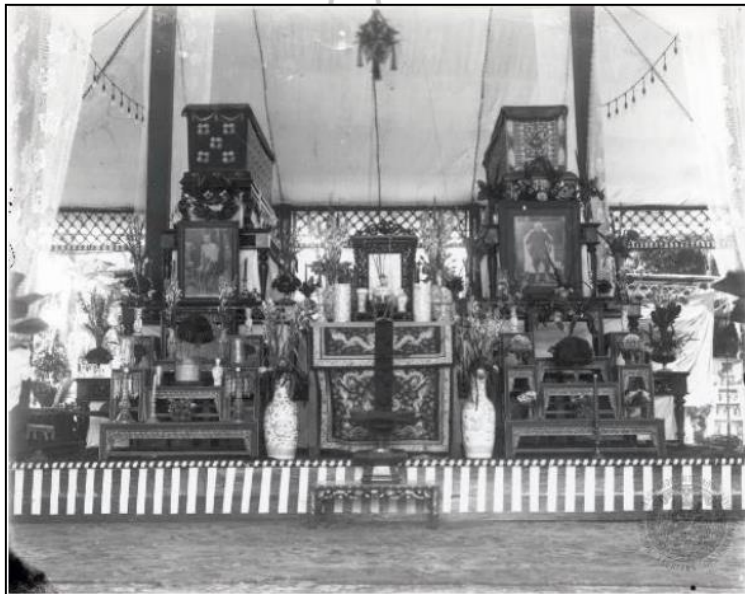
ภาพที่ 4.6 งานศพหม่อมเล็ก พระชายาในกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พ.ศ.2461

หมายเลข 56M 00050

หลังจากที่พวงหรีดได้รับความนิยมทำให้ธรรมเนียมการไหว้ศพและการแสดงความไว้อาลัยต่อศพด้วยดอกไม้รูปเทียนถูกลดความนิยมจนแทบไม่ปรากฏให้เห็นอาจเพราะดอกไม้รูปเทียนที่ต่างคนต่างนำมาวางหน้าศพมีลักษณะเป็นช่อเป็นกำย่อมไม่เข้ากันทั้งขนาดและชนิดของดอกไม้ ต่างจากพวงหรีดที่ตกแต่งอย่างสวยงาม มีรูปแบบชัดเจนและมีความคงทน ไม่เหี่ยวเฉาง่าย นอกจากนี้ยังเป็นวัฒนธรรมตะวันตกที่ถือเป็น "ของนอก" ย่อมดูดี มีรสนิยมนมากกว่าของเดิม และยังเป็นเสมือนเครื่องนมัสการหรือเครื่องสักการะศพด้วย พวงหรีดจึงเข้ามาแทนที่และเข้ามาเสริมธรรมเนียมปฏิบัติในงานศพอย่างลงตัว ความนิยมใช้พวงหรีดจึงได้ แพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูง ก่อนจากนั้นจึงแพร่หลายสู่สามัญชนคนทั่วไป (รุจิราภา งามสระคู, 2560)

1.4 วิธีการนำพวงหรีดมาใช้

นอกจากนำมาเคารพศพแทนดอกไม้รูปเทียนแล้ว พวงหรีดได้ใช้เป็นเครื่องตกแต่งหน้าศพหรือบริเวณงานศพ เนื่องจากพวงหรีดเป็นของนอก การมีพวงหรีดในงานศพจึงสร้างความภูมิใจแก่เจ้าภาพช่วงที่พวงหรีดเป็นที่รู้จักในวงแคบ คงมีผู้นำมาแสดงความไว้อาลัยไม่มาก เจ้าภาพต้องจัดหาเองเพิ่มเติมหรือบางงานอาจหาเองทั้งหมด โดยพิจารณาจากพวงหรีดที่มีการตกแต่งเหมือนกัน หรือการจัดวางพวงหรีดที่ลงตัวพอดี ตัวอย่างเช่น ในภาพที่ 12 งานศพชายและหญิงสูงอายุไม่ทราบชื่อ พิจารณาจากการจัดสถานที่น่าจะมีฐานะร่ำรวย เจ้าภาพแขวนพวงหรีดไว้ที่หีบศพหีบละ 1 พวง (รุจิราภา งามสระคู, 2560)

ภาพที่ 4.7 งานศพชายและหญิงสูงอายุไม่ทราบชื่อ หมายเลข 56M 00010

จำนวนพวงหรีดในงานศพย่อมแสดงถึงฐานะของครอบครัวผู้วายชนม์ด้วย งานศพของชนชั้นสูงจะมีจำนวนมากกว่างานศพของสามัญชน ตัวอย่างเช่น งานพระศพเจ้านาย (ไม่ทราบพระนาม) จัดพิธีที่วังบูรพาภิรมย์ มีพวงหรีดมากกว่า 20 พวง จัดแขวนที่ฝาผนัง 4 พวง ที่เหลือวางบนพื้นหน้าพระโกศ (ภาพที่ 13 หมายเลข 56M 00013) ขณะที่พวงหรีดในงานศพสามัญชน (ไม่ทราบชื่อ) มีพวงหรีดประดับบนหีบศพ 3 พวงเท่านั้น (ภาพที่ 13 หมายเลข 56M 00006) และจากภาพงานศพหลายงานพบว่าพวงหรีดจะถูกย้ายไปประดับบริเวณเมรุในเวลาอุปนิกิจศพ พวงหรีดจึงช่วยสร้างสีสันแก่งานศพนับแต่เริ่มจนจบงาน (รุจิราภา งามสระคู, 2560)

ภาพที่ 4.8 หมายเลข 56M 00013 และหมายเลข 56M 00006

ตามธรรมเนียมของชาวตะวันตกที่เป็นต้นตำรับพวงหรีด เมื่อส่งพวงหรีดไปแสดงความไว้อาลัยจะมีกระดาษแผ่นเล็ก ๆ หรืออาจเป็นนามบัตรระบุชื่อผู้ส่งติดไปด้วย เพื่อเจ้าภาพจะได้รู้ชื่อผู้ส่งและตอบขอบคุณได้สำหรับพวงหรีดที่ปรากฏในภาพถ่ายงานศพของคนไทยในอดีต หากเป็นงานศพของชนชั้นสูงจะมีนามบัตรติดมาบ้างไม่ติดมาบ้าง แต่พวงหรีดในงานศพของสามัญชนไม่พบว่ามีนามบัตรติดมาเลย การไม่ติดนามบัตรอาจเป็นเพราะเจ้าภาพจัดหาพวงหรีดมาเอง และหรือผู้ส่งพวงหรีดเป็นผู้คุ้นเคยกันจนไม่จำเป็นต้องระบุชื่อก็มีความเป็นไปได้ทั้งสองเหตุผล (รุจิราภา งามสระคู, 2560)

ส่วนการเขียนชื่อผู้ส่งลงบนกระดาษแผ่นใหญ่สีขาวหรือสีดำแทนนามบัตรคาดทับบนพวงหรีด พึ่งเกิดในช่วงหลัง ไม่รู้ที่มาของธรรมเนียมนี้ แต่ใกล้เคียงกับวิธีปฏิบัติของชาติอื่น เช่น เกาหลีใต้ที่รับวัฒนธรรมพวงหรีดมาใช้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ความต่างของสองงานอยู่ที่กระดาษคาดทับแผ่นใหญ่ หากเป็นงานมงคลใช้กระดาษสีสดใส เช่น สีแดง สีชมพู หากเป็นงานอวมงคลใช้กระดาษสีขาวหรือสีดำ (รุจิราภา งามสระคู, 2560)

ถ้อยคำแสดงความไว้อาลัยที่ส่งมาพร้อมพวงหรีดคงเป็นธรรมเนียมที่มาจากความรู้สึกรู้สึกผูกพันและยังพบได้จนทุกวันนี้ พวงหรีดเก่าสุดที่พบว่ามีคำไว้อาลัยติดมาด้วย อยู่ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (โต) ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม รศ.128 (พ.ศ. 2452) ต่อมาเมื่อมีการทำบุญเนื่องในวันครบรอบปีการถึงแก่อสัญกรรม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพวงมาลา มีคำจารึกว่า "ทรงรฤกถึงความจงรักภักดีและที่ได้เคยอยู่ด้วยกัน เป็นนิจช้านาน" ให้สมุหราชองครักษ์ อัญเชิญมาวางที่โกศโดยทรงพระกรุณาไม่จีตจาง (Phlainoi, S., 2016, p. 65)

ไม้รองรับพวงหรีดหรือ "ขาห้อย" เป็นอุปกรณ์ที่เสริมเข้ามาภายหลัง ก่อนมีขาห้อย เจ้าภาพจะแขวนพวงหรีดที่ข้างฝาหรือวางไว้กับพื้น นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม ให้ความเห็นว่า การ

มีขาหยั่งคงมาจากเหตุผลสองประการ ประการแรก เพื่อช่วยให้พวงหรีดสง่างามขึ้น เพราะการวางบนพื้นทำให้เสียรูปทรงและดูรกไม่เป็นระเบียบ ประการต่อมา เพื่อยกยอดเทิดทูนพวงมาลาพระราชทาน หรือเพื่อให้เกียรติต่อพวงหรีดที่ผู้สูงศักดิ์ส่งมาแสดงความไว้อาลัย โดยเฉพาะพวงมาลาพระราชทาน ต้องอยู่ในที่สูงมิใช่บนพื้น ต้องอยู่ในจุดที่ผู้มาร่วมงานได้ชื่นชมในพระมหากรุณาธิคุณ ขาหยั่งจึงเหมาะมากสำหรับกรณีนี้ และยังช่วยให้การจัดแต่งบริเวณหน้าศพมีความลงตัว มีระเบียบสวยงาม (Tongcharoenbaungam, B., 2016)

พวงหรีดนั้นไม่ได้มีเพียงความสวยงามเท่านั้น แต่ยังแฝงไปด้วยสัญลักษณ์ของชีวิตจากการใช้ดอกไม้ประดับพวงหรีด นั่นคือ ดอกไม้ย่อมเหี่ยวเฉาตามกาลเวลาเปรียบเสมือนกับชีวิตมนุษย์ที่ย่อมประสบกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่ยั่งยืนนั่นเอง นอกจากนี้ดอกไม้ยังสามารถสื่อถึงความหมาย อารมณ์และความรู้สึกได้มาก ทำให้พวงหรีดกลายเป็นสัญลักษณ์ของงานศพ กล่าวได้ว่าหากมีงานศพจะต้องมีพวงหรีดไว้แทนความอาลัยของผู้ที่ล่วงลับอยู่เสมอ

ภาพที่ 4.9 พวงหรีดแทนความอาลัยของครอบครัว ลูกและหลาน

ที่มา : ผู้วิจัย, (2565) งานบำเพ็ญกุศลศพคุณพ่อณรงค์ เลชะกุล ถ่ายเมื่อ 8 กรกฎาคม 2565

การมอบพวงหรีดไม่ได้จำกัดเฉพาะในนามส่วนตัวเท่านั้น ยังสามารถมอบพวงหรีดในนามกลุ่มบุคคล อาทิ บริษัทที่ทำงานของผู้ตายหรือของทายาทผู้ตาย กลุ่มเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากธรรมเนียมตะวันตกซึ่งคนสำคัญในชีวิตของผู้ตายเท่านั้นที่จะนำพวงหรีดมาวางตั้งบนที่ศพ เช่น คู่สมรส ทายาท เป็นต้น

ทั้งนี้ ในวัฒนธรรมไทยการประดับพวงหรีดได้กลายเป็นตัวชี้วัดหนึ่งแสดงถึงบารมีของผู้ตาย หรือผู้ตายเป็นที่รักของบุคคลมากน้อยแค่ไหน จึงนิยมแขวนประดับพวงหรีดบนผนัง เพดาน หรือประตูหน้าต่างของศาลาสวดอภิธรรมศพ หรือวางไว้บนขาตั้ง

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ที่มาของการมอบพวงหรีดในงานศพในสังคมไทยนั้น เป็นการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยช่วงสมัยรัชการที่ 4 -5 เดิมทีพวงหรีดเป็นงานประดิษฐ์ที่ชาวตะวันตกทำขึ้นเพื่อใช้ในงานมงคลและงานอวมงคล แต่ชาวไทยนั้นนำมาใช้เพียงงานอวมงคลเท่านั้น มีหลักฐานเป็นภาพถ่ายครั้งแรกในงานพระเมรุสมเด็จพระปิยมมาวดีศรีพัชรินทรมาตา พ.ศ. 2447 และเริ่มแพร่หลายจากชนชั้นสูง มาชนชั้นกลาง และชนชั้นล่างตั้งแต่นั้นมา ในยุคแรกพวงหรีดในงานศพไทยยังเป็นแค่ดอกไม้กิ่งไม้ที่สานขัดกันให้ดูสวยงามแล้วนำมาประดับในงานศพ ต่างจากในปัจจุบันที่พวงหรีดมีความสวยงามมากขึ้น ประณีตยิ่งขึ้น ทั้งยังมีการสลักชื่อ ตำแหน่ง หน้าที่หน่วยงานอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการยกย่องให้เกียรติแก่เจ้าของพวงหรีด รวมถึงผู้เสียชีวิตและเจ้าภาพตลอดจนผู้ที่มีร่วมงานศพนั้นด้วย

1.5 บริบททางการเมืองเกี่ยวกับพวงหรีด

ในปัจจุบันพวงหรีดกลับถูกแปรผันสถานภาพให้เป็นการแสดงถึงอำนาจและสถานะ (power and status) ของผู้ที้นำไปมอบ พวงหรีดจะถูกจัดวางไว้ในที่ที่คนเห็นได้ง่ายและสะดวกสำหรับผู้ที่มีอำนาจ มีสถานะทางสังคม ไม่น่าเชื่อว่าในสถานการณ์ที่โลกร้อน เต็มไปด้วยสงครามทางด้านจิตใจและสงครามทางด้านวัตถุ ความร้อนระอุแห่งความอยากมี อยากเป็น (aspiration) ของคนที่มีความแตกต่างทางด้านฐานคติ วิธีคิด หรือแม้แต่ความขัดแย้งในอุดมการณ์ทำให้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่ทับซ้อนแห่งอำนาจและสถานะ พวงหรีดที่นำไปมอบให้ผู้วายชนนั้นเขาไม่อาจรู้ล่วงหน้าเลยว่า พวงหรีดที่นำมาเคารพตนเองจะมีความสวยงามเพียงใด ความสวยงามของพวงหรีดจะมีคุณค่าอัน สะท้อนได้อย่างหนึ่งว่า สักวันหากเราตายไปจากโลกนี้ อยากให้ผู้ที่มีสติระลึกได้ในแต่ละวันว่า เรามีคุณค่าพอที่จะได้รับพวงหรีดหรือไม่ ก็คงจะเหมาะสม เพราะหากเรามองว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นเรื่องปกติแล้วก็จะเข้าใจว่า เหตุใดประเทศที่กำลังพัฒนาหรือสังคมที่กำลังพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างจึง “ถูกสังเวยให้กับการเมือง” ไม่เว้นแม้กระทั่งการมอบพวงหรีดในงานศพ (ธงชัย สมบูรณ์, 2559)

ภาพที่ 4.10 พวงหรีดในงานศพนายปรีชา พานิชพงศ์ ที่มอบโดยนักการเมือง

"พวงหรีด" สัญลักษณ์แสดงความอาลัยแต่ผู้ที่จากไป ขณะในปัจจุบันไม่ได้มีแค่ดอกไม้สดเพียงอย่างเดียว ของใช้ประจำวันต่าง ๆ ถูกนำมาใช้แทนมากขึ้น เพราะคนเริ่มมองถึงประโยชน์มากกว่า โดยจะเห็นได้ชัดจากการที่ วันที่ 27 ก.ย.2565 คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ประชุมร่วมกับ ผู้อำนวยการสำนักงาน กกต. ประจำจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อชี้แจงถึงแนวทางการในช่วงหาเสียง 180 วันก่อนเลือกตั้งหนึ่งในข้อปฏิบัติที่ กกต. ห้ามผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมืองทำในช่วง 180 วัน ก่อนการเลือกตั้งทั่วไปในเดือน พ.ค.2566 คือ “เมื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือพรรคการเมือง ต้องไปร่วมงานศพ การให้พวงหรีดต้องเป็นพวงหรีดดอกไม้สดเท่านั้น” หากผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือพรรคการเมืองให้พวงหรีด เป็นพัดลม ผ้าห่ม หรือพวงหรีดที่ผลิตขึ้นจากสิ่งของที่มียุทธค่า ราคาสินค้า จะถือว่าทำผิดตามข้อกำหนดของ กกต.

กกต.ให้เหตุผลว่า ถ้าต้องการจะแสดงความเคารพหรือไว้อาลัยต่อผู้เสียชีวิต "พวงหรีดดอกไม้สด" ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพอาลัยต่อผู้ที่จากไป และทำให้ผู้ให้ได้บุญมากกว่า การให้พวงหรีดแบบอื่นมา ดูกันว่าพวงหรีด มีที่มาที่ไปอย่างไร ทำไมจากสิ่งของที่แสดงความอาลัยต่อผู้เสียชีวิต กลายมาเป็นของที่มีมูลค่า จนถูกตีความกับการเมืองได้

1.6 ประเพณีการมอบพวงหรีดงานศพในวัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)

วัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) เป็นวัดที่ไม่ได้เก่าแก่มากนัก อายุไม่ถึง 100 ปี ตั้งเป็นสำนักสงฆ์ครั้งแรก เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ในสมัยนั้น ได้รับอนุญาตจากนายอำเภอหาดใหญ่ ให้สร้างเป็นวัด และได้ตั้งชื่อเป็นทางการว่า “วัดหาดใหญ่” เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อหมู่บ้านที่อยู่ในละแวกที่ตั้งวัด แต่เวลาผ่านไปเมื่อตัวเมืองเริ่มขยายหาดใหญ่กว้างขึ้นจึงเรียกบริเวณนี้ว่า หาดใหญ่ใน

วัดมหิตตมังคลาราม (หาดใหญ่ใน) ไม่ได้มีกฎเกณฑ์ในเรื่องของการรับพวงหรีด หรือกำหนดอย่างใด เหตุเพราะว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสบายใจของญาติโยมที่มาจัดงานศพภายในวัด โดยทางวัดคอยช่วยเหลือสนับสนุนในเรื่องที่ช่วยได้ เช่น เรื่องของพื้นที่การวางพวงหรีด หรือ โต๊ะเก้าอี้

สำหรับการรองรับจำนวนแขก อันเป็นเรื่องพื้นฐานที่ทางวัดสามารถช่วยเหลือได้ สำหรับงานศพที่มีผู้ร่วมงานเป็นจำนวนมาก ต้องใช้พื้นที่ในการจัดงานมากกว่าปกติ ทางวัดก็ยินดีจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับการจัดงาน พระครูมงคลถาวรกิจ เจ้าอาวาสวัดมัทมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) กล่าวว่า ที่วัดเราจะมีเจ้าหน้าที่เมรุทั้งที่เป็นพระและโยมคอยดูแลอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าภาพ โดยเบื้องต้นก็จะสอบถามเจ้าภาพก่อนว่าแขกที่มานงานจะมีเยอะมั๊ย ถ้าเยอะก็จะจัดศาลาใหญ่ให้ ถ้าไม่เยอะก็จะจัดศาลาลงเล็ก เพื่อให้เหมาะสมกับแขกที่มา แต่ถ้าศาลาไม่ว่างเลยเต็มหมดทุกศาลา ก็อาจจะมีการปิดศพ (ฝากศพไว้ที่โรงพยาบาล) ไว้ก่อน รอศาลาว่างก็จะนำศพมาจัดบำเพ็ญกุศล ถ้าเจ้าภาพไหนมีเงินบางที่เขาก็จะขอใช้พื้นที่ลานวัดตั้งเต็นท์โดมหลังใหญ่และจัดงานก็มี ไม่พึ่งศาลาวัดเราก็อนุญาตแล้วแต่ความเหมาะสมและความพอใจของเจ้าภาพ (พระครูมงคลถาวรกิจ, สัมภาษณ์เมื่อ 15 พฤษภาคม 2565)

การทำงานบำเพ็ญกุศลศพงานหนึ่งจะมีผู้คนมาร่วมงานมาร่วมแสดงความเสียใจ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความจริงใจที่มีต่อกันของคนในสังคม และสิ่งที่เพิ่มมานั้นก็คือพวงหรีดที่เข้ามาประดับประดาหน้าหีบศพ ทำให้การแสดงควมไว้อาลัยเกิดเป็นรูปธรรม รวมทั้งทำให้หน้าหีบศพมีความสวยงามมากขึ้น ทางวัดมีความยินดีที่จะรับพวงหรีดเข้ามาเป็นสิ่งแทนการแสดงควมไว้อาลัยในงานศพ เนื่องด้วยเป็นธรรมเนียมการปฏิบัติของสังคม และเป็นการให้เกียรติผู้วายชนม์ ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพในทุกงาน

พระกวีวงศ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมัทมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) กล่าวว่า ผมอยู่ที่นี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2497 สมัยก่อนผมได้ทำหน้าที่เป็นโฆษกตลอด ตอนนั้นไม่มีใคร ผมเป็นพระและรับหน้าที่เป็นโฆษกดำเนินรายการเอง ก็เห็นว่ามีการมอบพวงหรีดงานศพมาก่อนแล้วนะ แต่ไม่ได้ครึกครื้นขนาดนี้ เมื่อมีงานศพ ก็มีแค่ญาติพี่น้อง เพื่อน ๆ ที่นำพวงหรีดมามอบเพื่อใช้ในการไว้อาลัยต่อผู้ตาย เป็นกำลังใจให้กับคณะเจ้าภาพ ใช้ประโยชน์ในการประดับประดาหน้าโลงศพให้มีความสวยงาม ต่างกับปัจจุบันนี้ที่เรียกว่าสังคมนิยมหรือเกียรตินิยม กระแสนิยม งานศพงานหนึ่ง ๆ มีพวงหรีดเยอะมาก ๆ กว่าความจำเป็นในเรื่องของการตกแต่งหน้าหีบศพ (พระกวีวงศ์ ปธ.9, สัมภาษณ์เมื่อ 16 พฤษภาคม 2565)

การส่งพวงหรีด มักนิยมส่งกัน เพื่อแสดงความเสียใจ ในวันแรก หรือ วันถัดๆ มา หลังจากพิธีรดน้ำศพแล้ว พวงหรีดชนิดต่าง ๆ จะถูกนำมามอบให้เพื่อแสดงความเสียใจกับครอบครัว ผู้เสียชีวิตอย่างต่อเนื่อง เรียกว่าเจ้าภาพวันแรกต้องจัดเตรียมพื้นที่สำหรับพวงหรีดในศาลา ย่างงานศพที่เป็นที่คนรู้จักเยอะแยะมากมาย หรือ มีหน้าตาในสังคม หรือลูกหลายผู้ตายเป็นนักการเมืองหรือข้าราชการแล้ว จะเห็น พวงหรีด ที่หลากหลายแบบ หลากหลายชนิดส่งมาให้อย่างต่อเนื่อง

2. บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมาการเมือง ผ่านพงศาวดารงานศพ

2.1 การมอบพงศาวดารในงานศพ กับการเมืองในสังคมไทย

เมื่อกล่าวถึงการมอบพงศาวดาร ย่อมต้องกล่าวถึงประเพณีงานศพ ซึ่งเป็นประเพณีสุดท้ายของช่วงชีวิตมนุษย์ ที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เมื่อสิ้นลมหายใจจะต้องมีพิธีบำเพ็ญกุศลศพ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ความสำคัญของการจัดพิธีกรรมงานศพนั้น เพื่อได้รับรู้ถึงพิธีกรรม และเข้าใจปรัชญาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นประเพณีงานศพเป็นประเพณีที่ทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เพราะต่างคนต่างร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้เจ้าภาพที่เศร้าโศกเสียใจได้อุ่นใจเมื่อมีคนมาร่วมงาน ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคม นอกจากนั้นแล้ว ยังแสดงออกในด้านฐานะของคนตาย อันเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าจะสร้างชื่อเสียงและเกียรติยศให้แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล พิธีงานศพจึงมีความแตกต่างกันตามสถานะของเจ้าภาพ และผู้คนที่มาร่วมงานที่มีทั้งบุคคลทั่วไป คนที่มีชื่อเสียงในสังคม บุคคลสาธารณะ ข้าราชการ และนักการเมือง นำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่หลากหลายในพิธีนั้น ๆ ทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความเกี่ยวเนื่องทางการเมืองต่อประเด็นคำถามที่ว่า

“มีความคิดเห็นอย่างไร ในการนำพงศาวดารมามอบในงานศพ”

พระกวีวงศ์ ปธ.9, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมิ่งมงคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) กล่าวว่า การนำพงศาวดารมามอบในงานศพเป็นวัฒนธรรมประการหนึ่งของสังคมในไทยปัจจุบัน และยังคงมีความจำเป็น ทั้งในส่วนรูปธรรม นามธรรม กล่าวคือ เป็นเครื่องหมาย เป็นสัญลักษณ์ให้วงศ์ญาติ คณะเจ้าภาพรู้ถึงการมาของผู้ที่มาร่วมงานในพิธี แม้บางครั้งอาจจะไม่ได้ด้วยตนเองเพราะภาระหน้าที่การงาน แต่ก็ทราบข่าวการเสียชีวิตและแสดงออกถึงความเสียใจ ความมีน้ำใจด้วยการส่งมอบพงศาวดารแทนความหมายนั้นๆ แทนตนเองพร้อมคณะ ในทางนามธรรม ก็เป็นธรรมะเป็นคติสอนใจให้คนที่ยังอยู่เห็นถึงความจริงที่อยู่คู่กับโลกนี้ ที่ทุกสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด แม้ถึงที่สุดแล้ว จะรักใคร่สามัคคีกันเพียงใดก็ส่งกันได้สุดท้ายทางแคว้นศพหรือเชิงตะกอนนั่นเอง (พระกวีวงศ์ ปธ.9, ดร., สัมภาษณ์เมื่อ 16 พฤษภาคม 2565)

นายมนตรี ยี่สุน์ พิธีกรทางศาสนา วัดมิ่งมงคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) กล่าวว่า พงศาวดารในงานศพมันเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนในสังคม งานศพกับพงศาวดารนี้ไม่สามารถแยกกันได้ มีบางงานที่เขาไม่เอา ไม่รับพงศาวดารที่เป็นดอกไม้เพราะมองว่ามันไม่มีประโยชน์ก็มีเช่นกัน ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพเพราะคนที่ไปงานศพส่วนมากให้เกียรติเจ้าภาพ แล้วก็ทำตามเจ้าภาพ ซึ่งผู้ที่มีมาร่วมงานเขาก็เปลี่ยนเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ที่เป็นประโยชน์มาทำเป็นพงศาวดาร เช่น พัดลม นำมาตกแต่ง

ติดป้ายชื่อ ตำแหน่ง ว่าเป็นใคร แล้วก็นำมามอบ มันขึ้นอยู่กับคณะเจ้าภาพ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ได้เป็นบันทึกฐานทางสังคมว่าทุกคนที่ไปร่วมงานต้องมอบพวงหรีด (นายมนตรี ยี่สุน สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565)

นางเสาวลักษณ์ รัตนวิโรจน์ เจ้าภาพผู้จัดงานศพ กล่าวว่า การนำพวงหรีดมามอบในงานศพ เป็นเรื่องที่เห็นสมควร เพราะเป็นการให้เกียรติกัน แสดงความเสียใจต่อผู้เป็นเจ้าภาพอย่างเรา ๆ ที่ต้องสูญเสียคนที่รัก ซึ่งพวงหรีดในปัจจุบันก็มีให้เลือกมากขึ้น พัฒนาตามยุคตามสมัย สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็สามารถนำมาทำเป็นพวงหรีดได้มีประโยชน์ในการใช้สอย ทางเจ้าภาพยังใช้ทำบุญให้กับทางวัดได้อีกด้วย (นางเสาวลักษณ์ รัตนวิโรจน์ สัมภาษณ์เมื่อ 7 เมษายน 2565)

ดร.ไพโร พัฒโน กรรมการบริหารพรรคเศรษฐกิจไทย อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัด กล่าวว่า การมอบพวงหรีดในงานศพเป็นการแสดงความเคารพและแสดงความเสียใจต่อเจ้าภาพ อีกทั้งแสดงถึงเกียรติยศที่ผู้ตายที่สมควรจะได้รับในทางสังคม นักการเมืองก็สามารถมอบพวงหรีดในงานศพได้ เพื่อแสดงออกถึงไมตรีจิตที่มีต่อกัน และหลาย ๆ งานเจ้าภาพต้องการพวงหรีดเพื่อแสดงถึงการได้รับการยกย่องยอมรับในสังคมด้วย (ดร.ไพโร พัฒโน, สัมภาษณ์เมื่อ 9 เมษายน 2565)

นำไปสู่ประเด็นคำถามถัดไปที่ว่า

“การมอบพวงหรีดในงานศพ กับการเมืองในสังคมไทย

เกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร ?”

นายสุริยา เดชเกิด เจ้าภาพผู้จัดงานศพ กล่าวว่า การมอบพวงหรีดในงานศพ กับการเมืองในสังคมไทย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน สังคมไทยโดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การจัดงานศพครั้งหนึ่งนับเป็นเรื่องใหญ่ที่ทุกคนต้องช่วยกันจัด เพื่อทำบุญตามความเชื่อ รวมถึงนักการเมืองในฐานะผู้นำ ตัวแทนของประชาชนย่อมต้องมาร่วมงาน เช่น มามอบพวงหรีด มาเป็นประธาน อันที่จริงก็แทบจะทุกงาน ไม่ได้เกี่ยวข้องกับจะจัดแบบไหนนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ หรืออิสลาม เพราะการเมืองในแบบฉบับสังคมไทย คือการทำงานที่ต้องอยู่ร่วมกับคนในชุมชน (นายสุริยา เดชเกิด, สัมภาษณ์เมื่อ 1 พฤษภาคม 2565)

นางสุลาไล บุญช่วย แยกผู้ที่มีมาร่วมในงานศพ กล่าวว่า การมอบพวงในงานศพกับการเมืองในสังคมไทย เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไป นั่นเพราะว่า นักการเมืองเป็นตัวแทนของประชาชน เป็นตัวแทนของชาวบ้าน และงานศพก็เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวบ้าน นักการเมืองส่วนใหญ่จึงต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานศพ อย่างน้อยก็เป็นการสร้างกำลังใจให้กับคณะเจ้าภาพ ประชาชนที่มีมาร่วมงาน เป็นการแสดงน้ำใจให้สมกับที่เป็นตัวแทนของชาวบ้าน เช่น การมอบพวงหรีด การมาร่วมพิธีบำเพ็ญกุศล การมาเป็นตัวแทนประธานในพิธี (นางสุลาไล บุญช่วย, สัมภาษณ์เมื่อ 19 เมษายน 2565)

นายเริงชัย ณะแก้ว แยกผู้ที่มีร่วมในงานศพ กล่าวว่า การเมืองในสังคมไทยกับการมางานศพ หรือการมอบพวงหรีดแทนความอาลัยนั้น อาจมีความเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้ เพราะเดิมทีการมอบพวงหรีดในงานศพทุกคนที่ทำงานก็สามารถมอบได้ ไม่ใช่จะต้องเป็นคนในงานการเมืองเท่านั้น เพราะมันเป็นวัฒนธรรมในการมางานศพอย่างหนึ่ง หากมองว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองนั้นก็มองได้เช่นกัน เนื่องจากงานศพเป็นงานที่มีผู้คนมากมาย ไม่แปลกหากจะมีนักการเมืองท้องถิ่น ผู้สมัครต่าง ๆ จะแวะเวียนมาพบปะผู้คน ในขณะที่เดียวกันก็มาแสดงความมีน้ำใจต่อเจ้าภาพงานศพ แสดงความอาลัยต่อผู้ตาย แสดงออกให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในฐานะที่ตนเองทำงานการเมือง ทำให้ประชาชนเห็นถึงความมีน้ำใจต่อประชาชน การเข้าถึงคนในชุมชนนั้นๆ (นายเริงชัย ณะแก้ว, สัมภาษณ์เมื่อ 1 พฤษภาคม 2565)

นายบัลลังค์ มาจ้งหรีด เจ้าของร้านพวงหรีดและร้านดอกไม้ดริมฟลาวเวอร์ กล่าวว่า การมอบพวงหรีดในงานศพ ก็กับการเมืองในสังคมไทย มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติ เพราะตั้งแต่ที่ดำเนินธุรกิจนี้มาพวงหรีดส่วนหนึ่งก็มาจากลูกค้าที่เป็นบุคคลสำคัญทางการเมืองด้วยกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะนักการเมืองท้องถิ่น ว่าที่ผู้ลงสมัคร อดีตบุคคลทางการเมืองที่คนในสังคมรู้จักข้าราชการ หน่วยงานต่าง ๆ มีการขอให้สลักชื่อ ตำแหน่ง พรรค หน่วยงาน ตามแต่ที่ลูกค้าจะสั่ง บางงานจะเป็นงานประจำจากลูกค้าประจำที่จะโทรมาสั่ง โดยพวงหรีดก็จะเป็นลักษณะเดิม สีเดิม ป้ายชื่อตำแหน่งแบบเดิม เพราะเป็นชิ้นงานเฉพาะของลูกค้า ปัจจุบันพวงหรีดก็มีหลากหลายแบบ และที่เริ่มเป็นที่นิยมคือพวงหรีดที่อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ แม้จะมีราคาที่สูงกว่าการใช้พวงหรีดดอกไม้ปลอม แต่ลูกค้าส่วนหนึ่งก็นิยม เพราะใช้ประโยชน์ได้ แต่ยังคงตกแต่งความสวยงามมีป้ายชื่อสลักเหมือนเดิม อีกแบบคือพวงหรีดดอกไม้สด ก็จะมีราคาสูงเช่นกันแต่เป็นที่นิยมต่อลูกค้าที่ค่อนข้างมีฐานะ มีหน้ามีตาทางสังคม (นายบัลลังค์ มาจ้งหรีด, สัมภาษณ์เมื่อ 20 พฤษภาคม 2565)

จากการสังเกตการณ์โดยผู้วิจัย ซึ่งได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานบำเพ็ญกุศลศพต่างๆ หลายงานในวัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) เห็นได้ชัดว่าแต่ละงานนั้นมีความแตกต่างกัน ที่ชัดเจนที่สุดคือจำนวนของพวงหรีดที่ประดับหน้าหีบศพ และบริเวณโดยรอบ บางงานนั้นมีเพียงไม่กี่ชิ้นจากบุคคลใกล้ชิดสนิทสนม เช่น ครอบครัว เครือญาติ แต่บางงานกลับเต็มไปด้วยพวงหรีดที่ประดับประดาเต็มพื้นที่หน้าหีบศพและผนังศาลามากกว่า 200 พวง เป็นการสื่อให้เห็นถึงความแตกต่างทางชนชั้นสถานะทางสังคม เป็นดังวลีที่ว่า “ตายแล้วยังมีชนชั้นวรรณะ” ดังภาพที่ 16 พวงหรีดจำนวนมาก

ภาพที่ 4.11 พวงหรีดจำนวนมาก

ที่มา: ผู้วิจัย, งานบำเพ็ญกุศลศพ นางฉ้าย รอดคล้าย ถ่ายเมื่อ 28 มกราคม 2566

สอดคล้องกับ นายวิจิต พรธรราย รองนายกเทศมนตรีนครหาดใหญ่ ในฐานะ นักการเมือง ที่มีมุมมองต่อพวงหรีดว่า การจัดงานศพมีจำนวนพวงหรีดแตกต่างกัน บางงานมีมาก บางงานมีน้อย บางงานมีมากหลายร้อย บางงานมีน้อยหรือไม่มีเลย เป็นเพราะผู้ตายและครอบครัวบางคน มีญาติเยอะ มีนามสกุลดัง หน้าทีการงานดี บางงานเป็นงานพระราชทานเพลิง งานใหญ่ ทำให้มีผู้มาไว้อาลัยจำนวนมาก มีพวงหรีดจำนวนมากตามไปด้วย ส่วนบางงานมีพวงหรีดน้อย อาจเป็นเพราะ ไม่ค่อยมีหน้ามีตาทางสังคม บางคนย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่นมาทำงานอยู่หาดใหญ่จึงไม่ค่อยมีญาติ ทำให้แขกที่มางานมีจำนวนไม่เยอะ พวงหรีดจึงมีจำนวนน้อยไปด้วย (นายวิจิต พรธรราย สัมภาษณ์เมื่อ 21 เมษายน 2565) ดังภาพที่ 17 พวงหรีดจำนวนน้อย

ภาพที่ 4.12 พวงหรีดจำนวนน้อย

ที่มา: ผู้วิจัย, งานบำเพ็ญกุศลศพงานหนึ่งในวัดมเหยงค์มิ่งคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)

ถ่ายเมื่อ 25 มีนาคม 2564

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า ปัจจุบันพวงหรีด ยังคงทำหน้าที่สื่อสาร เป็นสัญลักษณ์ แทนความเสียใจและความอาลัยอยู่ ในบางความหมายทำหน้าที่แทนตัวตนของผู้ที่มามอบด้วยผ่านป้ายชื่อต่าง ๆ บนพวงหรีด เห็นได้จากการนำพวงหรีดมาอบของบรรดานักการเมืองหรือผู้เกี่ยวข้องทางการเมือง ข้าราชการต่าง ๆ หรือผู้มีฐานะทางสังคม เกือบทุกงานจะมีพวงหรีดของบุคคลสำคัญเสมอ แม้บางครั้งอาจไม่ได้มาด้วยตนเองก็จะมีตัวแทนมาอบ กล่าวได้ว่าการมอบพวงหรีดในงานศพกับการเมืองในสังคมไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างมาก พวงหรีดเองก็ทำหน้าที่นอกจากแสดงถึงความมีน้ำใจ ความเสียใจ ความอาลัยแล้ว ยังแสดงถึงตัวตนทางการเมือง สถานะของเจ้าภาพและผู้มอบ และฐานะทางสังคมของผู้ตายหรือลูกหลานคนละเจ้าภาพ กล่าวได้ว่า “ตายแล้วยังมีชนชั้น”

2.2 สัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การสื่อสารเป็นกระบวนการ เริ่มต้นจากผู้ส่งสาร ซึ่งอาจเป็นบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายในการสื่อสาร ทำการส่งเนื้อหาข่าวสาร ซึ่งอาจเป็นคำพูด การเขียน สัญลักษณ์ โดยการเข้ารหัสสารผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งผู้รับสารจะทำการถอดรหัส เพื่อรับสารนั้น และด้วยเหตุนี้จึงได้นำกระบวนการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล และสัญลักษณ์ตามแนวคิดของเพอร์ดินอง เดอ โชซู มาศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ เพื่อทำความเข้าใจ สัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่บนตัว “สาร” ในกระบวนการสื่อสาร คือ “พวงหรีดงานศพ” กับทบสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ประเด็นคำถามที่ว่า

“คิดเห็นอย่างไรกับการสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ บนพวงหรีดที่มามอบในงานศพ ?”

นายสวัสดิ์ สุวรรณชนะ เจ้าภาพผู้จัดงานศพ กล่าวว่า นักการเมืองที่มามอบพวงหรีดในงานศพ มาเพื่อทำหน้าที่ของตัวแทนประชาชน มาแสดงความให้เกียรติประชาชน และมาทำหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ หน้าที่ของความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ซึ่งก็มีทั้งงานที่รู้จักและงานที่ถูกเชิญไปร่วมโดยที่ไม่ได้สนิทสนม แต่ก็เป็นโอกาสในการใช้พื้นที่ในการสื่อสาร เป็นช่องทางแนะนำตัวเอง แนะนำพรรค ซึ่งเป็นการหาเสียงทางอ้อมผ่านพวงหรีด การบันทึกภาพ การสลักข้อความชื่อ ตำแหน่งหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงตนเอง ให้ผู้ที่มาร่วมงานในพิธีศพได้รับรู้และรู้จักตน นับเป็นการสื่อสารทางการเมืองผ่านวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้าน อันมีพิธีการทำบุญงานศพและการมอบพวงหรีดไว้อาลัยเป็นเครื่องมือเป็นสัญลักษณ์แทนตนเอง (นายสวัสดิ์ สุวรรณชนะ, สัมภาษณ์เมื่อ 19 เมษายน 2565) ดังภาพที่ 18 ภาพพวงหรีดที่มีชื่อและสัญลักษณ์ปรากฏอย่างชัดเจน

ภาพที่ 4.13 ภาพพวงหรีดนายนิพนธ์ อุดมอักษร พรรคประชาธิปัตย์
ที่มา : ผู้วิจัย, งานบำเพ็ญกุศลศพนายเกษณวัฒน์ โพชะเรือง ถ่ายเมื่อ 30 ธันวาคม 2564

นางมานี อรน้อย แยกผู้มาร่วมในงานศพ กล่าวว่า การที่นักการเมืองมีส่วนร่วมในการนำพวงหรีดไปมอบในงานศพ เป็นสิ่งที่ควรทำ และเห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะเป็นการโฆษณาหาเสียง และเป็นเวทีในการประชาสัมพันธ์แนะนำตัวกับประชาชน เป็นการแสดงตัวตนและบ่งบอกถึงความรู้สึกของผู้มอบ เป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงความอาลัย ผ่านสิ่งของคือพวงหรีด โดยการใส่ชื่อตำแหน่งการงานของผู้มอบหรือคณะผู้มอบ และอื่นๆ เพื่อบ่งบอกความเป็นตัวตน เช่น นักการเมือง พรรคการเมือง ตลอดจนองค์กรต่าง ๆ โดยมองว่าการมอบพวงหรีดนั้นเป็นความสัมพันธ์ทางด้านวิถีชุมชน และเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่เป็นช่องทางให้นักการเมืองแสดงออก ไม่ได้เป็นการทำเสียหายหรือเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง (นางมานี อรน้อย, สัมภาษณ์เมื่อ 23 พฤษภาคม 2565)

นายหนึ่ง พรหมจักร ร้านดอกไม้พรหมจักร กล่าวว่า การจัดทำพวงหรีดเพื่อนำไปมอบในงานศพนั้น เป็นเรื่องปกติที่จะมีการใส่ชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ บนพวงหรีด จะได้ว่ามาจากไหน พวงหรีดนี้เป็นของใคร เพราะในงานศพบางงานก็มีพวงหรีดจำนวนมาก ถ้าไม่มีการระบุชื่อหรือสัญลักษณ์ใด ๆ เลยก็เป็นการยากที่จะจดจำว่าบุคคลใดนำมามอบ เจ้าภาพจะได้รับรู้ และรู้สึกขอบคุณถึงความมีน้ำใจจากผู้มอบที่แสดงออกถึงความอาลัยและให้เกียรติกัน บรรดาลูกค้าที่สั่งให้ทางร้านจัดทำพวงหรีดงานศพแทบทุกครั้งที่บอกให้ทางร้านสลักชื่อสัญลักษณ์ของตัวเองลงไปบนพวงหรีดด้วยทุกครั้ง บางชิ้นขอเลือกสีเอง เลือกแบบเอง รวมถึงลูกค้าบางท่านมีแบบที่เป็นเฉพาะของตัวเองที่จะสั่งประจำกับทางร้าน และให้ทางร้านนำไปมอบก็มี หรือให้ทางร้านเตรียมไว้แล้วลูกค้ามารับไปมอบ

ด้วยตนเองก็มี เมื่อผู้คนที่มาร่วมพิธีศพทุกคนเห็น จะรู้เลยทันทีว่าพวงหรีดนี้เป็นของท่านนี้ นำมามอบ แสดงว่าท่านมาร่วมงานศพนี้แล้ว (นายหนึ่ง พรหมจักร, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2565)

นางบุปผา ไชยสงค์ แยกผู้มาร่วมในงานศพ มองว่าเป็นเรื่องทั่วไป เพราะทุกคน ที่ไปร่วมงานศพและนำพวงหรีดไปมอบต่างก็สลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ หน่วยงาน ตำแหน่งแห่งที่ รูปภาพ ขึ้นอยู่กับว่าต้องการจะให้เจ้าภาพเห็นและสื่อความหมายถึงอะไร เป็นคนนั้นเป็นคนนี้ ส่วนถ้า เป็นนักร้องเมือง ข้าราชการหรือบุคคลที่มีชื่อเสียง มีฐานะทางสังคมก็ยิ่งต้องสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ เอาไว้จะได้รู้ว่าเป็นใคร สิ่งเหล่านี้มันแสดงถึงความเป็นหน้าเป็นตาต่อเจ้าภาพ เป็นการเกียรติต่อ เจ้าภาพผู้จัดงานศพ และผู้ตายเพราะฉะนั้นการที่จะให้คนเห็นว่าเรามาร่วมงานศพนี้แล้ว เรามาแสดงความอาลัย น้ำใจแล้ว เราก็ต้องสลักชื่อ สัญลักษณ์ สิ่งที่เราให้ชัดเจนที่สุดบนพวงหรีดที่ นำไปมอบ (นางบุปผา ไชยสงค์, สัมภาษณ์เมื่อ 15 พฤษภาคม 2565)

สรุปได้ว่า สัญลักษณ์ที่ปรากฏบนพวงหรีด โดยการสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ นั้นเป็นการบอกตัวตนของผู้มอบว่าเป็นใคร เป็นสัญลักษณ์แทนตนเอง และคณะ เพื่อที่ผู้รับหรือเจ้าภาพ ตลอดถึงแขกที่มาร่วมภายในงานได้รับรู้ รับทราบ ในการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความอาลัยต่อ ผู้ตาย และการให้เกียรติให้กำลังใจซึ่งกัน เป็นความหมาโดยตรงตามแนวคิดสัญลักษณ์ที่ผู้คนส่วนใหญ่ สามารถรับรู้เข้าใจได้เหมือนกัน และการสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ บนพวงหรีด ทำให้ตัวสาร คือ พวงหรีดได้ทำหน้าที่หน้าที่ในการสื่อสารทางการเมืองด้วยเช่นกัน ทั้งสิ่งที่เลือก สัญลักษณ์พรรคที่ใช้ ภาษา และองค์ประกอบโดยรวมที่อยู่บนพวงหรีด อันบ่งบอกถึงสถานะทางการเมือง ตำแหน่งทางการเมือง รวมถึงเป้าหมายทางการเมือง พลังอำนาจและสถานะทางสังคม อย่างไรก็ตามพวงหรีดก็ได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องครบถ้วน ทั้งการสื่อสารโดยตรง และการสื่อสารโดยอ้อม ผ่านการการสลักชื่อหรือ สัญลักษณ์ต่าง ๆ บนพวงหรีดที่นำมามอบในงานศพทุก ๆ งาน

ประเด็นคำถามสุดท้ายที่ว่า “เห็นด้วยหรือไม่ ? ในการใช้พวงหรีดเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางการเมือง เช่น

การวางรากฐานของพรรคการเมือง การหาเสียง หรือการโฆษณา”

นายวิจิต พรหมฉาย อดีตรองนายกเทศมนตรีนครหาดใหญ่ ในฐานะนักร้องเมือง กล่าวว่า มันเป็นเรื่องจำเป็นในการมอบพวงหรีด การมอบบางครั้งเป็นเรื่องของหวัชวะแนบที่จะโทรมา ขออนุญาตและนำไปมอบให้เอง เพื่อฐานเสียงในอนาคต (นายวิจิต พรหมฉาย สัมภาษณ์เมื่อ 21 เมษายน 2565)

นายวิจิตร สารานพกุล อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล 1 ว่าที่ผู้สมัคร กล่าวว่า ตนเองอยู่มาตั้งแต่ปีแรกได้มีการไปเข้าร่วมงานศพเป็นประจำ มองว่าการใช้พวงหรีดเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางการเมือง นั้นเป็นเรื่องปกติวิสัย เพราะการมอบพวงหรีดถือว่าเป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่มางานศพ นักร้องเมืองคือคนที่เข้ามาทำงานเพื่อบ้านเมือง เพื่อประชาชน การที่จะมางานศพโดยไม่นำอะไร มาเพื่อแสดงความเสียบบ้างก็เป็นการไม่เหมาะสมนัก ส่วนการใช้พวงหรีดเป็นสื่อสัญลักษณ์ทาง

การเมือง เช่น การวางรากฐานของพรรคการเมือง การหาเสียง หรือการโฆษณาชวนเชื่อ มองว่าเป็นผลพลอยได้ เป็นประเด็นรองของการมอบพวงหรีดในงานศพ ประเด็นหลักคือการแสดงน้ำใจต่อประชาชนที่ตนในฐานะนักการเมืองในอนาคตที่จะต้องเข้าไปทำหน้าที่ดูแลประชาชน การจะไปร่วมพิธีต่าง ๆ ให้ประชาชนรู้จักก็เป็นเรื่องปกติ ถ้าทราบใดที่ไม่ทำผิดกฎหมายการเลือกตั้ง หรืออยู่ในช่วงหาเสียงที่เป็นช่วงเวลาต้องห้าม (นายวิจิตร สารานพกุล สัมภาษณ์เมื่อ 5 พฤษภาคม 2565) ดังภาพที่ 19 ภาพบรรดาพวงหรีดนักการเมืองและข้าราชการระดับสูง

ภาพที่ 4.14 ภาพบรรดาพวงหรีดนักการเมืองและข้าราชการระดับสูง

ที่มา : ผู้วิจัย, งานบำเพ็ญกุศลศพวัดมหิตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) ถ่ายเมื่อ 2565

นายวันชัย สุขมี สมาชิกสภาเทศบาลเขต 1 กล่าวว่า รากฐานของพรรคการเมือง คือประชาชน ๆ อยู่ที่ไหนนักการเมืองย่อมต้องอยู่ที่นั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่สำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เรื่องสำคัญที่คนส่วนใหญ่ให้ความหมาย เราในฐานะผู้แทนต้องเข้าร่วม ตัวอย่าง เช่น การจัดงานศพ การไปร่วมในงานศพของนักการเมือง คนทำงาน สามารถเห็นได้ทั่วไป ทั้งการมอบพวงหรีด มอบความช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ ร่วมทำบุญ เป็นตัวแทนประธานในพิธีสำคัญให้ นับเป็นการทำหน้าที่ทางการเมืองอย่างหนึ่ง ส่วนการสื่อสารสัญลักษณ์ทางการเมือง การวางรากฐานของพรรค การหาเสียง หรือการโฆษณาชวนเชื่อก็เป็นเรื่องจริง ไม่เช่นนั้นจะชนะการเลือกตั้งได้อย่างไรหากประชาชนไม่รู้จัก ผู้สมัคร ไม่รู้จักพรรคการเมือง ประชาชนไม่ได้รัก ไม่เลือกเราเข้าไปเป็นตัวแทนของเขาในการบริหารงานบ้านเมือง (นายวันชัย สุขมี สัมภาษณ์เมื่อ 19 พฤษภาคม 2565)

นายวีระพล รันนุรักษ์ แขกผู้มาร่วมในงานศพ กล่าวว่า ผู้สมัคร หรือผู้ที่อยู่ในงานด้านการเมืองเขาารู้อยู่แล้วว่าที่ไหนเป็นเขตฐานเสียงที่ตนต้องเอาชนะใจประชาชนให้ได้ถ้าต้องการชนะ

การเลือกตั้งในอนาคต ส่วนตัวมองว่าต้องทำ ได้ไม่ได้ ไม่เป็นไร คือต้องทำไว้ก่อน อาจจะทำตาม ต่อ ๆ กันมาอย่าง เช่น นายกคนที่ผ่านมาปฏิบัติแบบนี้ เมื่อขึ้นมาเป็นนายกก็ต้องปฏิบัติแบบนี้เช่นกัน ไม่รู้ว่าหวังผลอะไรสักเท่าไร แต่อดีตนายกทุกคนเหมือนกัน ตอนนี้อยู่ไม่ได้เป็นนายกก็หายไปบ้าง นายคนใหม่มาก็ทำคล้าย ๆ กันซึ่งอาจจะเป็นที่นโยบายของเขาวางจะต้องปฏิบัติอย่างไร (นายวิระพล รันนุรักษ์ สัมภาษณ์เมื่อ 7 เมษายน 2565)

สรุปได้ว่า สัญญะกับการสื่อสารทางการเมืองในการมอบพวงหรีดงานศพ ที่นำมาใช้ในการศึกษา กล่าวได้ว่า สัญญะนั้นแยกตามประเภท และระดับของความหมายได้ 2 ประเภท คือ ความหมายโดยอรรถ ความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษรซึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันโดยส่วนใหญ่ ว่าพวงหรีดคือเครื่องหมายแสดงความไว้อาลัยที่ใช้มอบให้กันในงานศพ และความหมายโดยนัย ได้แก่ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงหรือความเข้าใจเฉพาะกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล ในที่นี้หมายถึงสัญลักษณ์ทางการเมือง ตราพรรค ชื่อบุคคลผู้ลงสมัคร ตลอดจนคนที่มิชื่อเสียงฐานะทางสังคมนั้น ๆ

การสื่อสารเป็นกระบวนการเริ่มต้นจากผู้ส่งสารในที่นี้คือผู้ที่มาร่วมงานศพ ซึ่งอาจเป็นบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนอาจเป็นบุคคลทั่วไปหรือบุคคลทางการเมืองก็ได้ ที่มีจุดมุ่งหมายในการสื่อสาร ทำการส่งเนื้อหาข่าวสารคือความอาลัยกับผู้ตาย ความเสียใจ ความมีน้ำใจ และให้เกียรติรวมไปถึงความหมายอื่น ๆ โดยอ้อมที่อาจจะมีหรือไม่มีผ่านตัวสารคือพวงหรีดที่นำไปมอบเป็นสัญลักษณ์แทน โดยทำการสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ เอาไว้ สื่อไปยังผู้รับสารคือเจ้าภาพผู้จัดการงานศพ ตลอดจนทุกคนที่มาร่วมภายในงานศพนั้น และรับรู้ได้ถึงตัวสารคือพวงหรีด ซึ่งผู้รับสารจะทำการถอดรหัส เพื่อรับสารนั้นได้อย่างง่าย ๆ ผ่านประสบการณ์เฉพาะของบุคคลหรือกลุ่ม เมื่อพบเห็นว่ามันถูกจัดวางไว้อย่างเด่นชัด และสวยงามเพื่อตกแต่งหน้าหีบศพ อีกทั้งการสื่อสารโดยนัยหรือโดยอ้อมแสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้มอบและผู้รับพวงหรีด และความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ค้ำชู ความสนิทสนมของกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจ เพื่อเป้าหมายในการสื่อสารที่นอกเหนือจากความหมายโดยตรงของพวงหรีด ด้วยเหตุนี้จึงนำกระบวนการสื่อสารของ เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) มาศึกษาและวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดสัญศาสตร์ของ เฟอร์ดินอง เดอ โซซู เพื่อทำให้เราเข้าใจความหมายของพวงหรีดงานศพ ทั้งในทางความหมายโดยทั่วไป และความหมายโดยอ้อมที่เป็นบทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญะที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพมากยิ่งขึ้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษา เรื่อง “พวงหรีดงานศพ : บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย” เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบริบทความเป็นไปของความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองในสังคมไทย ผ่านช่องทางการสื่อสาร ผู้ส่งสาร คือ นักการเมืองที่มามอบพวงหรีด ตัวสาร คือ พวงหรีด ช่องทางการสื่อสาร คือ งานบำเพ็ญกุศลศพในวัดมหัตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และผู้รับสาร คือ แยกที่มงาน เพื่อให้สามารถรับรู้และเข้าใจสาระสำคัญของการมอบพวงหรีดในงานศพที่เป็นไปอย่างปกติในสังคมชาวหาดใหญ่ในปัจจุบัน ว่าแท้ที่จริงแล้วมีทั้งการสื่อความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) อันได้แก่ ความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษรหรือสื่อแบบตรงไปตรงมาของพวงหรีดซึ่งความหมายที่เข้าใจตรงกันโดยส่วนใหญ่คือการแสดงความอาลัยต่อผู้ตาย และการแสดงความเสียใจ และความมีน้ำใจต่อเจ้าภาพผู้จัดงานศพ ส่วนความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) ได้แก่ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงหรือความเข้าใจเฉพาะกลุ่มหรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล

ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกแบบเจาะจง รวมจำนวน 20 รูป/คน โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก นำไปวิเคราะห์ข้อมูลประกอบคำบรรยาย สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสาร

และสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้เป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 รูป/คนประกอบด้วย

1. พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป ได้แก่
2. ร้านจำหน่ายพวงหรีด จำนวน 2 คน
3. พิธีกรทางศาสนาประจำวัด จำนวน 1 คน
4. เจ้าภาพผู้จัดงานศพ จำนวน 5 คน

5. นักการเมืองและข้าราชการที่มอบพวงหรีด จำนวน 5 คน

6. แยกทั่วไปที่มาร่วมงานศพ จำนวน 5 คน

1. สรุปผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 20 รูป/คน การสังเกต การพูดคุยสนทนา ได้ข้อมูลที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกันเป็นส่วนใหญ่ มีความเห็นในลักษณะเดียวกันในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนี้

1.1 ที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย สรุปได้ว่า

เริ่มจากการนำวัฒนธรรมของชาวตะวันตกซึ่งแผ่อิทธิพลเข้ามาในสังคมไทย มักเชื่อว่าอยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงรับวัฒนธรรมตะวันตกเกี่ยวกับพิธีศพมาปฏิบัติ

ช่วงแรกของการรับพวงหรีดเข้ามาใช้เป็นที่รู้จัก ในวงแคบเฉพาะหมู่ชนชั้นสูงและผู้มีฐานะทางการเงินเท่านั้นเพื่อเป็นเครื่องตกแต่งให้งานศพดูหรูและมีสง่าสมฐานะเจ้าภาพและผู้วายชนม์จำนวนมากหรือน้อยบ่งบอกถึงความสำคัญของงานด้วยศพ คนชั้นสูงย่อมมีมากกว่างานศพของสามัญชน และพบว่ามีความเป็นไปได้ที่เจ้าภาพจะหามาเองเพื่อประดับให้สวยงาม

หลังจากที่พวงหรีดได้รับความนิยมแทนการไหว้ศพด้วยดอกไม้ธูปเทียน ที่ต่างคนต่างนำมาวางหน้าศพ มีลักษณะเป็นช่อเป็นกำย่อม ไม่เท่ากันทั้งขนาดและชนิดของดอกไม้ต่างจากพวงหรีดที่ตกแต่งอย่างสวยงามมีรูปแบบชัดเจนและมีความคงทนไม่เหี่ยวเฉาง่าย จึงเป็นสิ่งที่ดีมีรสนิยม และเป็นเสมือนเครื่องสักการะศพด้วย พวงหรีดจึงเข้ามาแทนที่และเข้ามาเสริมธรรมเนียมปฏิบัติในงานศพอย่างลงตัว ความนิยมใช้พวงหรีดจึงได้แพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูงก่อน จากนั้นจึงแพร่หลายสู่สามัญชนคนทั่วไป

การส่งพวงหรีด มักนิยมส่งกันเพื่อแสดงความเสียใจในวันแรก หรือวันถัดมาหลังจากพิธีรดน้ำศพแล้ว พวงหรีดจะถูกนำมาให้ เพื่อแสดงความเสียใจกับครอบครัวผู้เสียชีวิต เจ้าภาพต้องจัดเตรียมพื้นที่สำหรับวางพวงหรีด งานศพที่มีคนรู้จักเยอะ หรือมีหน้ามีตาในสังคมหรือลูกหลานผู้ตาย เป็นนักการเมืองหรือข้าราชการ จะเห็นพวงหรีดที่หลากหลายแบบ หลากหลายชนิดส่งมาให้อย่างต่อเนื่อง

1.2 บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่านช่องทางการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรีดงานศพ สรุปได้ว่า

จากการศึกษาได้พบว่า การที่งานบำเพ็ญกุศลศพงานหนึ่งจะมีผู้คนมาร่วมงานร่วมแสดงความเสียใจเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความจริงใจที่มีต่อกันของคนในสังคม และสิ่งที่เพิ่มมานั้นก็คือ

พวงหรีดที่เข้ามาประดับประดาหน้าหีบศพทำให้การแสดงควมไว้อาลัยเกิดเป็นรูปธรรมรวมทั้งทำให้หน้าหีบศพมีความสวยงามมากขึ้น พวงหรีดเข้ามาเป็นสิ่งแทนการแสดงควมไว้อาลัยในงานศพ เนื่องด้วยเป็นธรรมเนียมการปฏิบัติของสังคมและเป็นการให้เกียรติผู้วายชนม์ ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพในทุกงาน

การสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ บนพวงหรีดที่มามอบในงานศพ พบว่านักการเมืองที่มามอบพวงหรีดในงานศพ หรือการจัดพวงหรีดเพื่อนำไปมอบในงานศพนั้นเป็นการทำหน้าที่ตัวแทนประชาชนเพื่อมาแสดงความเสียใจ แสดงควมให้เกียรติกับผู้วายชนม์ ซึ่งก็มีทั้งงานที่รู้จักและงานที่ถูกเชิญไปร่วมโดยไม่ได้สนิทสนม แต่ก็ยังเป็นโอกาสในการใช้พื้นที่ในการสื่อสารเป็นช่องทางแนะนำตัวเอง แนะนำพรรค ซึ่งก็เป็นการหาเสียงทางอ้อมผ่านพวงหรีด การบันทึกภาพ การสลักข้อความชื่อตำแหน่งหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงตนเองให้ผู้ที่มาร่วมงานในพิธีศพได้รับรู้ และรู้จักเป็นการสื่อสารทางการเมืองผ่านวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้าน อันมีพิธีกรรมทำบุญงานศพและการมอบพวงหรีดไว้อาลัยเป็นเครื่องมือเป็นสัญลักษณ์แทนตนเอง

การที่นักการเมืองมีส่วนร่วมในการนำพวงหรีดไปมอบในงานศพ เป็นการโฆษณาหาเสียงและเป็นเวทีในการประชาสัมพันธ์แนะนำตัวกับประชาชน เป็นการแสดงตัวตนและบ่งบอกถึงความรู้สึกของผู้มอบ เป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงควมอาลัย ผ่านสิ่งของคือพวงหรีด โดยการใส่ชื่อของผู้มอบหรือคณะผู้มอบเพื่อบ่งบอกความเป็นตัวตน จะได้ว่ามาจากไหน พวงหรีดนี้เป็นของใคร เพราะในงานศพบางงานก็มีพวงหรีดจำนวนมาก ถ้าไม่มีการระบุชื่อหรือสัญลักษณ์ใดใดก็เป็นการยากที่จะจดจำว่าบุคคลใดนำมามอบ เจ้าภาพจะรับรู้และรู้สึกขอบคุณถึงความมีน้ำใจของผู้มอบที่แสดงออกถึงความอาลัยและให้เกียรติกัน สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความเป็นหน้าเป็นตาต่อเจ้าภาพผู้จัดงานศพ

การไปร่วมงานศพของนักการเมือง นับเป็นการทำหน้าที่ทางการเมืองอย่างหนึ่ง เป็นการทำให้ประชาชน ผู้ที่มาร่วมงานศพ ได้รู้จักผู้สมัคร รู้จักพรรคการเมือง เป็นการสื่อสารทางการเมืองผ่านการมอบพวงหรีดในงานศพ ตำแหน่งการวางพวงหรีดจะถูกจัดวางไว้อย่างเด่นชัดแสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้มอบและผู้รับมอบพวงหรีดและความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ค้ำชู ความสนิทสนมของกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนรัก เป็นฐานเสียงให้ชนะการเลือกตั้งในอนาคต

2. การอภิปรายผล

การอภิปรายผลในลำดับต่อไปนี้จะเป็นการอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจากผลการวิจัยที่ได้สรุปในข้างต้น ผู้วิจัยขอแยกการอภิปรายออกเป็น 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

2.1 ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ ตอนที่ 1

ที่มาของการมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย การมอบพวงหรีด นั้นเป็นวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทยช่วงสมัยรัชการที่ 4 -5 สอดคล้องกับหลักฐานเป็นภาพถ่ายครั้งแรกในงานพระเมรุสมเด็จพระปิยมมาวดีศรีพัชรินทรมาตา พ.ศ. 2447 และพวงหรีดเริ่มแพร่หลายจากชนชั้นสูง มาชนชั้นกลาง และชนชั้นล่างตั้งแต่นั้นมา ในยุคแรกของพวงหรีดในงานศพไทยยังเป็นแค่ดอกไม้กิ่งไม้ที่สานขัดกันให้ดูสวยงามแล้วนำมาประดับในงานศพ ต่างจากในปัจจุบันพวงหรีดกลับถูกแปรผันสถานภาพให้เป็นการแสดงถึงอำนาจและสถานะ (power and status) มีการสลักชื่อตำแหน่ง หน่วยงาน พรรค อย่างชัดเจน พวงหรีดจะถูกจัดวางไว้ในที่ที่คนเห็นได้ง่ายและเด่นชัด เป็นสัญญาณให้เห็นถึงสถานะของผู้ตายและผู้ที่มามอบพวงหรีด

2.2 ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ ตอนที่ 2

การมอบพวงหรีดงานศพในสังคมไทย กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของธรรมเนียม เพื่อแสดงความไว้อาลัยหรือนำไปสักการะรูปปั้นผู้ล่วงลับ ในปัจจุบันพวงหรีดถูกนำมาแสดงถึงอำนาจและสถานะของผู้นำไปมอบ พวงหรีดจะถูกจัดวางไว้ในที่ที่คนเห็นได้ง่ายและสะดวกสำหรับผู้ที่มีอำนาจมีสถานะทางสังคม ในส่วนของวัดมหิตมมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) ไม่ได้มีกฎเกณฑ์ในเรื่องของการรับพวงหรีดถือเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสบายใจของญาติโยมที่จะนำมาจัดงานศพภายในวัด ทางวัดเป็นเพียงผู้คอยช่วยเหลือสนับสนุนเรื่องการจัดงาน สอดคล้องกับพระกระวีวงศ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหิตมมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) กล่าวว่า ผมอยู่ที่นี้ตั้งแต่พ.ศ. 2497 ก็เห็นว่ามีการมอบพวงหรีดงานศพมาก่อนแล้วแต่ไม่ได้ครึกครื้นหรือมีเยอะเท่าปัจจุบัน (พระกระวีวงศ์ ปธ.9, สัมภาษณ์เมื่อ 16 พฤษภาคม 2565)

การมอบพวงหรีดของชาวไทยพุทธ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มักมีการมอบในวันแรกของงานหรือในวันถัดๆ มาก่อนวันสุดท้ายของงานบำเพ็ญกุศลศพ ไม่นิยมมอบในวันเผา พวงหรีดไม่ได้สำคัญต่อพิธีทางศาสนาแต่อย่างใดเพียงแต่ได้รับความนิยมในปัจจุบันในงานศพหนึ่งงานต้องมีพวงหรีดให้เห็นอย่างน้อยหนึ่งพวงมักมาจากครอบครัว ญาติพี่น้องเพื่อน ๆ หน่วยงาน องค์กร นักการเมือง ฯลฯ สามารถสังเกตได้จากข้อความที่เขียนไว้บนพวงหรีดอย่างเด่นชัด มันเป็นที่มาให้นักการเมืองใช้พวงหรีดในการสื่อสารทางการเมือง ดังนี้

1) ผู้ส่งสาร (Sender) ผู้ที่มามอบพวงหรีดในงานศพ

ผู้ส่งสารในกระบวนการสื่อสาร คือ ผู้ที่มามอบพวงหรีดในงานศพ กรณีการศึกษาในครั้งนี้หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ที่นำพวงหรีดมามอบในงานศพ หรือให้ตัวแทนนำมามอบในงานศพ วัดมหิตมมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

(1) บุคคล หรือกลุ่มบุคคลทั่วไปในสังคมที่มามอบพวงหรีดในงานศพ เพื่อสื่อความหมายตามสัญญาโดยตรงของพวงหรีด คือ การแสดงความอาลัยต่อการจากไปของผู้เสียชีวิต และเป็นกำลังใจให้กับคณะญาติผู้เป็นเจ้าภาพจัดงาน

(2) บุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรในภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีสถานะพิเศษทางสังคม อาทิ มีชื่อเสียง ยศ ตำแหน่งหน้าที่การงาน อำนาจทางการเมืองการปกครอง อิทธิพล และฐานะทางการเงิน เป็นต้น ที่มามอบพวงหรีดในงานศพ เพื่อสื่อความหมายตามสัญญาทั้งแบบโดยตรงและโดยนัย ตามแนวคิด สัญญา ของ เฟอร์ดินอง เดอ โซซู และเป็นส่วนที่จะนำมาวิเคราะห์ตามลำดับ

- ผู้มีชื่อเสียง กล่าวคือเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่มีชื่อเสียง มีหน้ามีตาทางสังคม เป็นบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร อันเป็นที่รักหรือเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ ซึ่งการมอบพวงหรีดงานศพของบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรเหล่านี้ ก็ยังคงมีความหมายโดยตรงคือการแสดงความอาลัยต่อการจากไปของผู้เสียชีวิต และเป็นกำลังใจให้กับคณะญาติ แต่ความหมายโดยนัยนั้น กล่าวได้ว่า เป็นการรักษาสถานะอันเป็นที่รัก หรือเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนั้น ๆ ไว้ เพื่อโอกาส และผลประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นจากสิ่งนี้ เช่น ผลประกอบการที่เพิ่มขึ้นของร้านดอกไม้ขนาดใหญ่ประจำอำเภอที่เป็นที่รู้จักกันดีว่า รับผิดชอบดอกไม้ในงานพิธีต่าง ๆ รวมไปถึงการรับจัดทำพวงหรีดงานศพให้กับลูกค้า จากการศึกษา ลงพื้นที่สัมภาษณ์ และนำมาวิเคราะห์ สังเกตได้ว่าทุกงานศพในวัดมหาดม้งคาราม (วัดหาดใหญ่ใน) นั้น มักจะมีพวงหรีดของร้านดอกไม้ขนาดใหญ่นี้เสมอ เป็นการโฆษณาของร้านให้คงความเป็นที่รู้จัก และชื่อเสียงนั้นไว้ เมื่อผู้คนที่มาร่วมงานศพนั้นพบเห็น และอยากที่จะว่าจ้างจัดทำพวงหรีดก็สามารถติดต่อได้ตามช่องทางติดต่อกลับที่อยู่บนพวงหรีดของทางร้านได้

- ผู้มียศ มีตำแหน่งหน้าที่การงาน ผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง จากการวิเคราะห์ และเห็นได้อย่างชัดเจน คือ บรรดากลุ่ม นักการเมือง นักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งมักจะเป็นกลุ่มลำดับแรก ๆ ที่นำพวงหรีดมามอบหรือให้ตัวแทนของตนเองมามอบ เมื่อมีการจัดงานศพ โดยเฉพาะงานที่ผู้เสียชีวิตเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเหมือนกัน หรือในคณะญาติเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือมีสถานะพิเศษบางประการ ด้วยวิธีการทำข้อตกลงอันเป็นผลประโยชน์ที่สัมพันธ์กันกับทางร้านดอกไม้ ในด้านการรักษาชื่อเสียงและความนิยมไว้ โดยการตกลงกันว่าหากมีงานศพของบุคคลสำคัญเกิดขึ้นให้ทางร้านติดต่อกลับเพื่อดำเนินการจัดจ้างจัดทำพวงหรีดแบบเฉพาะของตน โดยมีชื่อตนหรือคณะหรือองค์กร แล้วนำไปมอบกับเจ้าภาพผู้จัดงาน บางครั้งก็จะไปรับที่ร้าน และไปมอบด้วยตนเอง รวมถึงการไปร่วมในพิธี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้เกียรติกับคณะญาติ และแสดงความเสียใจตามความหมายโดยตรงของพวงหรีด อีกส่วนหนึ่งที่เป็นความหมายโดยนัยเพื่อเป็นการประกาศให้คณะญาติ ตลอดจนถึงบุคคลผู้ไปร่วมพิธีในงานอันเป็นผู้รับสารนี้ รับรู้รับทราบการมาถึงของตนหรือองค์กร เพื่อให้เป็น

ที่จดจำ เพื่อโอกาส และผลประโยชน์ในหน้าที่การงาน เช่น การเลือกตั้งสมัยต่อไป หรือโอกาสในด้านอื่น ๆ

- ผู้มีอิทธิพล และผู้มีฐานะทางการเงิน มักเป็นบุคคล หรือกลุ่มธุรกิจ อันเป็นที่เคารพนับถือและมีอิทธิพลในสังคม โดยใช้โอกาสในการมอบพวงหรีดงานศพนี้เพื่อการรักษาอิทธิพลนั้นไว้ หรือเพื่ออุปถัมภ์แก่คณะเจ้าภาพผู้จัดงานซึ่งจะเป็นประโยชน์สืบเนื่อง ให้มีผู้คนมาร่วมในงานศพมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือคณะเจ้าภาพในการจัดงานงานศพให้เกิดความสมบูรณ์ เนื่องด้วยอิทธิพลของผู้ที่มามอบนั้นมีผลมากกับบุคคลทั่วไป ทำให้บุคคลทั่วไปคล้อยตาม นำมาสู่การร่วมงาน การช่วยเหลือ และการจัดงานที่ใหญ่สมฐานะ ส่วนหนึ่งเป็นการเพิ่มบารมีของผู้มีอิทธิพลหรืออุปถัมภ์เอง ว่าเป็นบุคคลที่มีน้ำใจ มาช่วยเหลือในงานนั้น ๆ ผ่านตัวสารคือพวงหรีด และการมาร่วมงาน นำมาซึ่งผลประโยชน์ในระบบอุปถัมภ์ และการตอบแทน ที่คณะเจ้าภาพผู้จัดงานมีต่อผู้อุปถัมภ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2) สาร (Messages) พวงหรีด

(1) พวงหรีดที่มีราคาถูก ทำมาจากวัสดุทั่ว ๆ ไป ที่มีรูปร่างลักษณะเป็นวงกลม หรือวงหรีดตามแบบของพวงหรีดที่นำมามอบในงานศพทั่วไปเพื่อแสดงความอาลัย กล่าวคือเป็นพวงหรีดที่มีราคาไม่สูง เน้นประโยชน์ในการใช้งานและการสื่อความหมายโดยตรงเป็นหลัก คือการแสดง ความเสียใจ แสดงความอาลัย และเป็นกำลังใจให้กับทุกฝ่ายในงาน เช่น พวงหรีดแบบที่เป็นดอกไม้จันทน์ คือสามารถนำมาใช้ในพิธีในวันสุดท้ายได้คือการวางดอกไม้จันทน์หน้าหีบศพ พวงหรีดแบบที่เป็นดอกไม้ปลอม ที่มีสามารถเลือกสีสันทให้เข้ากับการตกแต่งและเหมาะสมของงาน ในการประดับหน้าหีบศพ และเมื่องานศพจบไปแล้วดอกไม้ปลอมเหล่านั้นก็ใช้ประโยชน์ในงานอื่นได้ ซึ่งพวงหรีดในลักษณะดังที่กล่าวนี้ มันจะได้รับจากคณะญาติพี่น้อง ครอบครัว เพื่อน เป็นต้น เป็นเป็นบุคคลที่ใช้พวงหรีดในการสื่อความหมายทางตรงเพียงส่วนเดียว อาจจะมีการติดชื่อเพื่อให้ทราบว่าเป็นของใคร แต่ก็ไม่ได้มีผลประโยชน์ทางการสื่อสารสัญญาโดยนัย แตกต่างจากพวงหรีดอีกประเภทที่จะกล่าวต่อจากนี้

(2) พวงหรีดที่มีราคาแพง ทำมาจากวัสดุที่มีราคาสูง และพิเศษ อาทิ ดอกไม้สด กรอบไม้แกะสลัก หรือวัสดุอื่น ๆ ที่ให้แทนอย่างเครื่องใช้ไฟฟ้า ของใช้อุปโภค เป็นต้น ที่ที่นำมามอบในงานศพและเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนจากพวงหรีดทั่วไปเมื่อนำมาเทียบกัน กล่าวได้ว่า บุคคลผู้ที่นำมามอบต้องการให้เกิดความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนเพื่อสื่อความหมายทั้งโดยตรงคือแสดงความเสียใจ อาลัยยิ่ง และความหมายโดยนัย ตามสัญญา ที่ปรากฏ เช่น ราคาที่สูง วัสดุที่ดีและสวยงาม ความพิเศษ ประโยชน์ที่มากกว่าการใช้ในงานศพ ตลอดจนถึงป้ายที่อยู่บนพวงหรีดที่โดดเด่นเหล่านั้น ทั้งสี รูปสัญลักษณ์ ชื่อ ยศ ตำแหน่งในอดีต ตำแหน่งในปัจจุบัน และตำแหน่งในอนาคต ชื่อพรรค องค์กร หรือบริษัท

3) ช่องทางในการสื่อสาร (Channels) งานบำเพ็ญกุศลศพ

ช่องทางการสื่อสาร คือ งานบำเพ็ญกุศลศพที่จัดขึ้นในวัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา สถานที่ในการศึกษาค้นคว้าและนำมาวิเคราะห์ ถึงความหมายที่มีของพวงหรีดงานศพ กับทบสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองในสังคมไทยที่เกิดขึ้น

(1) งานศพบุคคลทั่วไป หรืองานศพขนาดเล็ก กล่าวคือ งานที่มีผู้คนไปร่วมในพิธีไม่มาก หากผู้คนเปรียบได้กับผู้รับสาร การที่งานศพขนาดเล็กนั้นมีผู้ไปร่วมงานไม่มากเท่ากับว่ามีผู้รับสารไม่มากเช่นกัน สังเกตได้จากพวงหรีดที่นำไปมอบ ซึ่งจะมีจำนวนไม่มากนักก็ทั้งยังเป็นพวงหรีดแบบธรรมดา เน้นหนักไปทางประโยชน์ใช้สอย และความสวยงามในการตกแต่งหน้าหีบศพเป็นหลัก รวมถึงเพื่อสื่อสารโดยตรงไปตรงมาคือความโศกเศร้า เสียใจ ความอาลัย และเป็นกำลังใจที่มีให้กัน เจ้าภาพจัดงาน ซึ่งพวงหรีดในงานศพขนาดเล็กนี้ มักเป็นของคณะลูกหลาน ญาติมิตร และเพื่อนๆ ของคณะเจ้าภาพเอง อีกข้อสังเกตหนึ่งคือ ในงานศพขนาดเล็กจะไม่ค่อยมีบุคคลสำคัญเข้าไปร่วมในพิธีงานศพจะเป็นไปในแบบที่เรียบง่ายที่สุด

(2) งานศพบุคคลผู้มีสถานะทางสังคมพิเศษ หรือคณะเจ้าภาพผู้จัดงานที่มีสถานะพิเศษ หรืองานศพขนาดใหญ่ กล่าวคือ งานศพของบุคคลระดับสูงที่มีสถานะพิเศษทางสังคมบางประการ เช่น มีชื่อเสียง ยศ ตำแหน่งหน้าที่การงาน อำนาจทางการเมืองการปกครอง อิทธิพล และฐานะทางการเงินที่ดี หรือตัวผู้ตายนั้นไม่ได้มีสถานะพิเศษทางสังคมดังกล่าว แต่ลูกหลาน หรือคณะญาตินั้นมี ก็จัดว่าเป็นงานของบุคคลผู้มีสถานะทางสังคมพิเศษได้เช่นกัน เป็นงานที่จะสังเกตเห็นได้ทันทีเมื่อเข้าไปภายในวัด เพราะจะมีผู้คนไปร่วมงานเป็นจำนวนมาก และหน้าหีบศพตลอดจนศาลาบำเพ็ญกุศลจะประดับประดาตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจง สวยงามที่สุด ซึ่งที่จะขาดไปไม่ได้เลยคือ บรรดาขบวนพวงหรีดนับร้อยพวงที่มีทั้งประณีต สวยงาม คุ้มราคาแพง ถูกนำมาจัดแสดงราวกับงานแสดงศิลปะ แม้การจัดงานศพจะเป็นไปเพื่อบำเพ็ญกุศลให้กับผู้จากไป แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าในทางพฤตินัยทางสังคมนั้นยังมีชนชั้นอย่างเห็นได้ชัด ชนชั้นที่มีคำกล่าวที่ว่า “ตายแล้วยังมีชนชั้น”

4) ผู้รับสาร (Receivers) ผู้ที่มีาร่วมงานศพ

ผู้รับสาร (Receivers) คือ ผู้ที่รับรู้การมีอยู่ของพวงหรีดในงานศพ หมายรวมถึงทุก ๆ คนที่ร่วมในการจัดงานศพนั้น ๆ ตั้งแต่ เจ้าภาพผู้จัดงานศพ คณะเครือญาติ คณะแขกผู้มีเกียรติที่มีาร่วมในงาน พระภิกษุสามเณรภายในวัด ตลอดจนผู้คนที่ได้พบเห็นพวงหรีดภายในงานศพที่นำมาตั้งประดับหน้าหีบศพอย่างตั้งใจ และไม่ตั้งใจ กล่าวคือ หมายรวมถึงทุกคนที่รับรู้และเข้าใจความหมายของพวงหรีดงานศพ ซึ่งแน่นอนว่าผู้ที่ไปร่วมงานนั้นย่อมเข้าใจความหมายโดยตรงของพวงหรีดอย่างถูกต้อง แต่สำหรับพวงหรีดที่เป็นของบุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรในภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีสถานะพิเศษทางสังคม อาทิ ผู้มีชื่อเสียง ยศ ตำแหน่งหน้าที่การงาน อำนาจทางการเมือง

การปกครอง อิทธิพล และฐานะทางการเงินนั้น มักมีความแตกต่างและมีความหมายในสองระดับคือ ความหมายโดยตรง สื่อถึงความอภิลักษณ์ ความมีน้ำใจ ที่มีให้ต่อผู้รับสาร ได้แก่คณะเจ้าภาพผู้จัดงาน และความหมายโดยนัย กล่าวคือมีเป้าหมายไม่ใช่เพียงแต่เจ้าภาพผู้จัดงานแต่รวมถึงแขกผู้มาร่วม ภายในงานทุกคนที่สามารถรับรู้สารที่ซ่อนอยู่เป็น สัญญา โดยนัยบนพวงหรีดงานศพ ผ่านวัสดุที่ดี และสวยงาม ผ่านความพิเศษ และแตกต่างจากพวงหรีดทั่วไป ผ่านป้ายชื่อ สี รูปสัญลักษณ์ ชื่อ ยศ ตำแหน่งในอดีต ตำแหน่งในปัจจุบัน และตำแหน่งในอนาคต ชื่อพรรค องค์กร หรือบริษัท ที่ผู้รับสาร คือผู้คนส่วนใหญ่ที่ไปร่วมงานศพนั้นเข้าใจ ตามสภาวะเงื่อนไขบริบททางสังคม และขนบธรรมเนียม ประเพณีของผู้รับสารนั้น ๆ พึงเป็น ทั้งความหมายและความสัมพันธ์ เช่น สภาวะเงื่อนไขบริบททาง สังคมและขนบธรรมเนียมประเพณีในการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพ ประกอบด้วย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน ความสามัคคีกลมเกลียว ความเป็นญาติพี่น้องหรือเครือญาติตระกูลใหญ่ และการ เคารพผู้อาวุโสหรือผู้มีบารมี ส่วนรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จากการวิเคราะห์จำแนกได้ มี 4 รูปแบบ คือ ความสัมพันธ์ในลักษณะต่างตอบแทน ความสัมพันธ์เอื้อประโยชน์ ความสัมพันธ์เชิง อุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาค เป็นต้น

สรุปได้ว่า สัญญากับการสื่อสารทางการเมืองในการมอบพวงหรีดงานศพ ตาม แนวคิดสัญญาศาสตร์ของ เพอร์ดินอง เดอ โซซู ที่นำมาใช้ในการศึกษา กล่าวได้ว่า สัญญานั้นแยกตาม ประเภท และระดับของความหมายได้ 2 ประเภท คือความหมายโดยอรรถ ความหมายที่เข้าใจกัน ตามตัวอักษรซึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันโดยส่วนใหญ่ ว่าพวงหรีดคือเครื่องหมายแสดงความไว้อาลัยที่ใช่มอบให้กันในงานศพ และความหมายโดยนัย ได้แก่ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลง หรือความเข้าใจเฉพาะกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล ในที่นี้หมายถึงรวมถึงสัญลักษณ์ ทางการเมือง ตราพรรค ชื่อบุคคลผู้ลงสมัคร ตลอดถึงคนที่มีชื่อเสียงฐานะทางสังคมนั้น ๆ

การสื่อสารเป็นกระบวนการเริ่มต้นจากผู้ส่งสารในที่นี้คือผู้มาร่วมงานศพ ซึ่งอาจ เป็นบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนอาจเป็นบุคคลทั่วไปหรือบุคคลทางการเมืองก็ได้ ที่มีจุดมุ่งหมายในการ สื่อสาร ทำการส่งเนื้อหาข่าวสารคือความอภิลักษณ์กับผู้ตาย ความเสียใจ ความมีน้ำใจ และให้เกียรติรวม ไปถึงความหมายอื่น ๆ โดยอ้อมที่อาจจะไม่มีผ่านตัวสารคือพวงหรีดที่นำไปมอบเป็นสัญลักษณ์ แทน โดยทำการสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ เอาไว้ สื่อไปยังผู้รับสารคือเจ้าภาพผู้จัดการงานศพ ตลอดถึงทุกคนที่มาร่วมภายในงานศพนั้น และรับรู้ได้ถึงตัวสารคือพวงหรีด ซึ่งผู้รับสารจะทำการ ถอดรหัส เพื่อรับสารนั้นได้อย่างง่าย ๆ ผ่านประสบการณ์เฉพาะของบุคคลหรือกลุ่ม เมื่อพบเห็นว่ามัน ถูกจัดวางไว้อย่างเด่นชัด และสวยงามเพื่อตกแต่งหน้าหีบศพ อีกทั้งการสื่อสารโดยนัยหรือโดยอ้อม แสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้มอบและผู้รับพวงหรีด และความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ค้ำชู ความสนิทสนมของกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจ เพื่อเป้าหมายในการสื่อสารที่นอกเหนือจากความหมายโดยตรงของ พวงหรีด ด้วยเหตุนี้จึงนำกระบวนการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) มาศึกษาและ

วิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดสัญศาสตร์ของ เพอร์ดินอง เดอ โชซู เพื่อให้เราเข้าใจความหมายของ สัญญา ทั้งในทางความหมายโดยทั่วไป และความหมายโดยอ้อมที่เป็นบทสะท้อนความสัมพันธ์เชิง อำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรืองานศพมากยิ่งขึ้น

การสื่อสารเป็นกระบวนการเริ่มต้นจากผู้ส่งสารในที่นี้คือผู้ที่มาร่วมงานศพ ซึ่งอาจ เป็นบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนอาจเป็นบุคคลทั่วไปหรือบุคคลทางการเมืองก็ได้ ที่มีจุดมุ่งหมายในการ สื่อสาร ทำการส่งเนื้อหาข่าวสารคือความอาลัยกับผู้ตาย ความเสียใจ ความมีเมตตาใจ และให้เกียรติรวม ไปถึงความหมายอื่น ๆ โดยอ้อมที่อาจจะมีหรือไม่มีผ่านตัวสารคือพวงหรือที่นำไปมอบเป็นสัญลักษณ์ แทน โดยทำการสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ เอาไว้ สื่อไปยังผู้รับสารคือเจ้าภาพผู้จัดการงานศพ ตลอดถึงทุกคนที่มาร่วมภายในงานศพนั้น และรับรู้ได้ถึงตัวสารคือพวงหรือที่ ซึ่งผู้รับสารจะทำการ ถอดรหัส เพื่อรับสารนั้นได้อย่างง่าย ๆ ผ่านประสบการณ์เฉพาะของบุคคลหรือกลุ่ม เมื่อพบเห็นว่ามัน ถูกจัดวางไว้อย่างเด่นชัด และสวยงามเพื่อตกแต่งหน้าหีบศพ อีกทั้งการสื่อสารโดยนัยหรือโดยอ้อม แสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้มอบและผู้รับพวงหรือที่ และความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ค้ำชู ความสนิท สนมของกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจ เพื่อเป้าหมายในการสื่อสารที่นอกเหนือจากความหมายโดยตรงของ พวงหรือที่ ด้วยเหตุนี้จึงนำกระบวนการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) มาศึกษาและ วิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดสัญศาสตร์ของ เพอร์ดินอง เดอ โชซู เพื่อให้เราเข้าใจความหมายของ สัญญา ทั้งในทางความหมายโดยทั่วไป และความหมายโดยอ้อมที่เป็นบทสะท้อนความสัมพันธ์เชิง อำนาจของสังคมการเมือง ผ่านกระบวนการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรืองานศพมากยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ทำให้ทราบถึงที่มาและความสำคัญของการมอบพวงหรืองานศพในสังคมไทย ว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงเช่นไร

3.1.2 ทำให้ทราบถึงบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมือง ผ่าน กระบวนการสื่อสารและสัญญาณที่ปรากฏอยู่บนพวงหรืองานศพ ทั้งโดยอรรถ และโดยนัย

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรศึกษาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านเกิดในจังหวัดวัดสงขลาที่มีความ เกี่ยวข้องในเชิงทางการเมือง

3.2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับการสื่อความหมายในการนำพงษหรีดมาเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องทางการเมืองของไทย อาทิ วังพงษหรีดหน้าบัลลังก์ประธานรัฐสภาหรือหน้ารัฐสภา

บรรณานุกรม

- กมลวรรณ ชุมทรัพย์. (2548). *การสร้างความหมายของสาวพริตตีในอุตสาหกรรมรถยนต์โดย ลีอมวลชน*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต การสื่อสารมวลชน ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธ์ . (2549). *การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง รัฐ ชุมชน และกลุ่มผลประโยชน์ : กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). *สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- _____. (2549). *พิธีกรรมสื่อประเพณี*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- _____. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองและสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- _____. (2553). *แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2542). *การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น*. นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *คติชาวบ้าน*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มหาสารคาม).
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. (2545). *ลัทธิวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษา รัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ญาณิศภาค กาญจนวิศิษฐ์. (2547). *กระบวนการสร้างความหมาย และบทบาทวาทกรรมรายการ นายกทักษิณคุยกับประชาชน*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- दनัย ไชโยธา. (2538). *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- ธงชัย สมบูรณ์. (2552). *การเมืองในพวงหรีด*. สืบค้นจาก http://www.edu.ru.ac.th/images/edu_files/politics.pdf
- ธิดา โมสิกรัตน์ และจำนงค์ ทองประเสริฐ. (2543). “ประเพณีของสังคมไทย.” *วารสารพัฒนา การเรียนการสอน วารสารมหาวิทยาลัยรังสิต*. 24(1): 10-11.
- ธนาภิต. (2543). *ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: พีรามิต.

- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2540). *100 ปีการปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440-2540*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ธีรารัตน์ พันห่วง. (2560). *กระบวนการสื่อสารสัญญาณทางการเมืองของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ระหว่างปี พ.ศ. 2556-2557*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *การปฏิวัติสัญลักษณ์ของโซซูร์เส้นทางสู่โพลิตีโมเดิร์นนิสม์*. กรุงเทพฯ: สำพิมพ์วิภาษา.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2549). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: แอ็คทีฟพริ้นท์.
- นันทนา นันทวโรภาส. (2557). *สื่อการเมือง: ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: แมสมิเดีย.
- บุญอริ ยีหมะ. (2550). *ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- บุญธรรม สุทธิกุล (พระ). (2550). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยพิธีกรรมงานศพภายใต้ระบบทุนนิยม กรณีศึกษาชุมชนวัดพระธาตุหนองบัว 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2534). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ประชิด สกุนะพัฒน์. (2546). *วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.
- ประมะ สตะเวทิน. (2533). *หลักนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- _____. (2540). *หลักนิเทศศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปจารีย์ อ่อนสะอาด. (2546). *เครือข่ายการสื่อสารเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ:กรณีศึกษาลำน้ำน้อย อำเภอฝักใต้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2534). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- พระครูปัญญาธรรมพิทักษ์ (โกศล เตชปญโญ). (2558). *ศึกษาวิเคราะห์เชิงสัญญาณที่ปรากฏในพิธีบุญผะเหวด อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พิพัทธ์ ชนะสงคราม. (2549). *บทบาทและอิทธิพลของวิทยุชุมชนต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย : ศึกษากรณีรายการวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน (เอฟ.เอ็ม. 96.0 เมกะเฮิร์ต)*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2556). *สังคมวิทยาการเมือง. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*

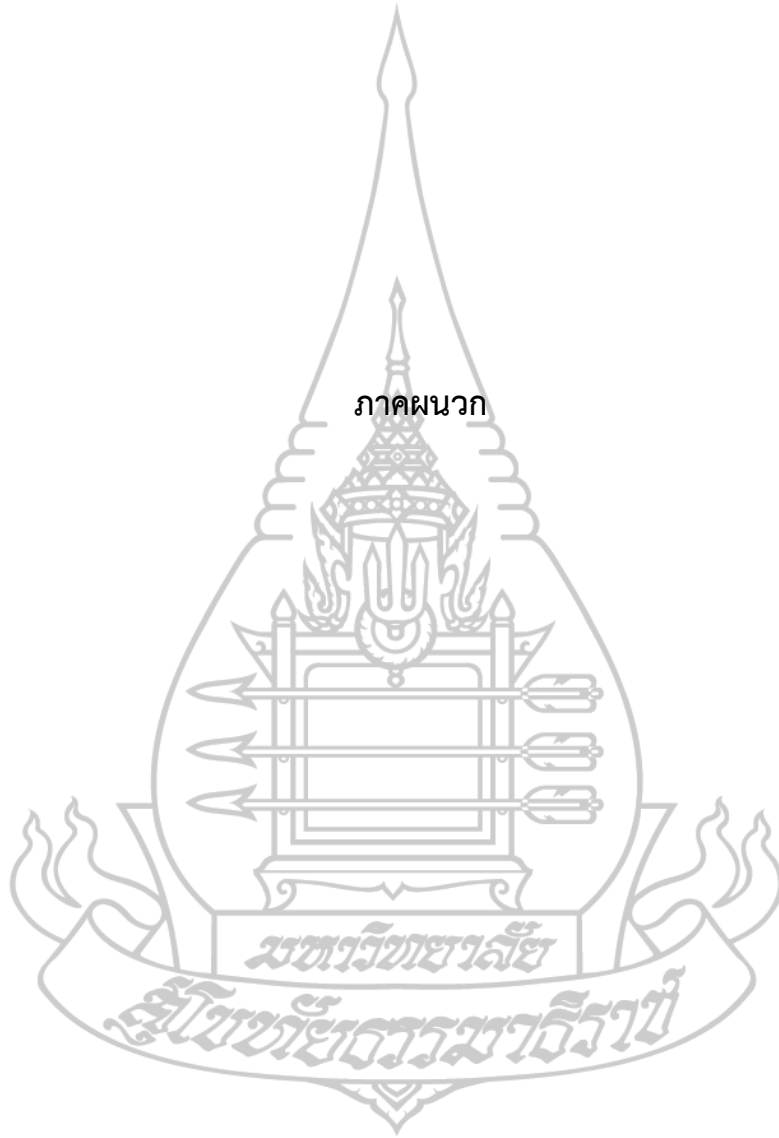
- คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น: คลังนานา. ภัครพวงศ์ อัครเศรณี. (2548). *การออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อสื่อความหมายโดยประยุกต์ใช้หลักการของ วิชาสัตวศาสตร์*. (วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ภัสน์วจิ ศรีสุวรรณ. (2557). *ฉลาดทาศพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา. เรืองฤทธิ์ คงอยู่. (2562). *ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน*. (ดุสิตนิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- รัตน์ ปัญญาภา, ประสิทธิ์ กุลบุญญา, สุชาติ บุชย์ชญาณนท์, ไพศาล พากเพียร, และเรืองเดช เขจรศาสตร์. (2562). “รูปแบบการจัดงานศพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพรรณ*. น. 115.
- รุจิราภา งามสระคู. (2560). *การพัฒนาต้นแบบพวงหรีดเพื่อสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนสาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม*. รายงานทุนวิจัยอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, กรุงเทพฯ.
- วรรณภา ศรีธัญรัตน์. (2540). *ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ : การประยุกต์ใช้*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิภาวดี พันธุ์ยางน้อย. (2555). *หมู่บ้านเสื้อแดง : การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วิชาญ จำปาขาว. (2554). *การสื่อสารทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย : ศึกษากรณีการประชุมประท้วงหลังการเลือกตั้ง 23 ธันวาคม 2550*. (ดุสิตนิพนธ์ สื่อสารการเมือง ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2554). *รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการทางการเมืองในการกระจายอำนาจด้านสาธารณสุข : กรณีศึกษาการถ่ายโอนสถานีนอนามัย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ศุจิการ์ต วทาทิยาภรณ์. (2553). *สินค้าสัญลักษณ์ในพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง : ศึกษากรณีตลาดสินค้ากลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย*. (ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ศิริพร กิจประกอบ. (2557). *"กำนันสุเทพ" ในฐานะนักสื่อสารมวลชนทางการเมืองจากมุมมองของนักข่าวสายการเมือง นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์และด้านรัฐศาสตร์*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.

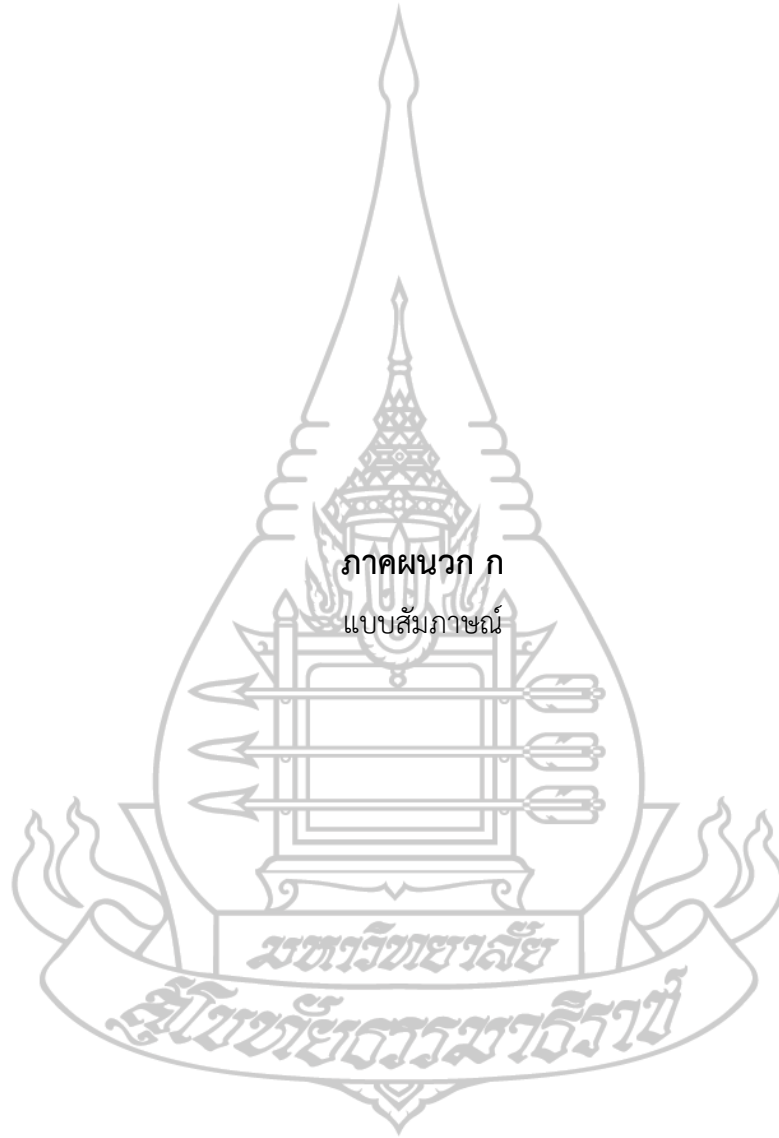
- ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์. (2560). “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมของชาวล้านนา”. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 6(2 ฉบับพิเศษ): 487-500.
- ศุภรัศมี จิตติกุลเจริญ. (2550). *ทฤษฎีการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสฐียร โกเศศ. (2482). *ประเพณีเนื่องในการตาย*. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติจัดพิมพ์.
- _____. (2531). *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตการตาย*. กรุงเทพฯ: แม่คามาง.
- _____. (2551). *ประเพณีเกี่ยวเนื่องในการตาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- เสถียร เขยประทับ. (2551). *การสื่อสาร การเมืองและประชาธิปไตยในสังคมพัฒนาแล้ว*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สวิง บุญเจิม. (2539). *มรดกอีสาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- สมิต สัจฉกร. (2550). *ทักษะการประสานงาน*. สืบค้นจาก http://www.tpa.or.th/writer/read_this_book_tic.phpbookd=394&read=true&count.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). *สังกัปพิธีกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุภาพ ติมรัตน์. (2553). *การสื่อสารทางการเมือง : กรณีศึกษาบทบาทของหมอลำต่อการเลือกตั้งทางการเมือง ระหว่าง ปี 2544 - 2552 เขตเลือกตั้งที่ 1 จังหวัดร้อยเอ็ด*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สุภางค์ จันทรวานิช. (2554). *ทฤษฎีทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สุเมธ ต้นสกุล. (2536). *รูปแบบของพิธีกรรมงานศพ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริคุตตภิกขุ (เสาร์ ชันธรักษา) (พระ). (2547). *หลักเทศน์ เกิดแก่เจ็บตาย*. กรุงเทพฯ: คลังนา.นา.
- สมเกียรติ ตั้งนะโม. (2546). *สัญศาสตร์ การศึกษาเรื่องเครื่องหมาย*. สืบค้นจาก <http://v1.midnightuniv.orgmidarticle/newpage12.html>
- อนุমানราชชน, พระยา. (2510). *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เกิด-ตาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- อรรรรณ พรหมศร. (2564). *พฤติกรรมการซื้อขายพวงหรีดดอกไม้ ในพื้นที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. สืบค้นจาก 6/index.php/abstractData/view/index/166.ru.
- อุดม ทุมโฆสิต และคณะ. (2546). *รายงานการวิจัยเรื่องขอบเขตอำนาจหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับราชการบริหารส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง ตลอดจนรูปแบบที่เหมาะสมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อุดม ทุมโฆสิต. (2552). *การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ : บทเรียนจากประเทศพัฒนาแล้ว*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- Agree, Warren K. and Others. (1976). *Introduction to Mass Communication*. New York: Harper & Row.
- David, A. Baldwin. (1978). *Power And Social Exchange*. Dartmouth College.
- George Ritzer. (N.p.). Power In Encyclopedia Of Social Theory Volume 2. (Editor).
- Michael Karlberg. (2005). "The Power Of Discourse And The Discourse Of Power : Pursuing Peace Through Discourse Intervention." In *ternational Journal Of Peace Studies*, Volume 10, Number 1, Spring/Summer.
- Richard M. Emerson. (1962). "Power-Dependence Relations". *American Sociological Review*, Vol. 27, No. 1. (Feb.,).
- Robert Dahl. (1957). "The Concept Of Power". *International Encyclopedia Of The Social Sciences*, Vol. 12. Edited By David Sills. Mac Millan.
- Scaff, Lawrence A. (1975). "Two Concepts of Political Participation." *Western Politics Quarterly*, 28 September.
- Talcott Parsons. (1963). "On The Concept Of Political Power". *Proceedings Of The American Philosophical Society*, Vol. 107, No. 3 (Jun. 19).
- Veljko Rus. (1980). *Positive And Negative Power : Thoughts On The Dialectics Of Power*. Institute Of Sociology, University Of Ljubljana, Yugoslavia.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง พวงหรีดงานศพ บทสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ 2 ข้อมูล ความคิดเห็น และแนวคิดเกี่ยวกับพวงหรีดงานศพในสังคมไทย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมืองผ่านสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ปรากฏบนพวงหรีด

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็น และแนวคิดที่เกี่ยวกับพวงหรีดงานศพในสังคมไทย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมืองผ่านสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ปรากฏบนพวงหรีด ในวัดมเหยงคณ์ (วัดท่าไคร้ใหญ่) ถนนเพชรเกษม ตำบลท่าไคร้ อำเภอท่าไคร้ จังหวัดสงขลา โดยคำตอบและข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาจะนำมาประมวลแล้ววิเคราะห์เพื่อการศึกษาวิจัย เท่านั้น

ผู้ศึกษาหวังว่า จะได้รับความร่วมมือจากท่านผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับสถานภาพความเป็นจริง

1. ชื่อ.....

2. เพศ ชาย หญิง

3. อายุ 1. อายุต่ำกว่า 20 ปี 2. อายุ 21-35 ปี

3. อายุ 36-45 ปี 4. อายุ 45 ปีขึ้นไป

4. ผู้ให้สัมภาษณ์

1. เจ้าภาพงานศพ 2. พระสงฆ์ในวัดมเหยงคณ์ (วัดท่าไคร้ใหญ่)

3 ประชาชนทั่วไป 4. นักรการเมืองที่มามอบหรือส่งตัวแทนมอบพวงหรีด

5. พิธีกรทางศาสนา 6. เจ้าของกิจการร้านขายพวงหรีด

ตอนที่ 2 ข้อมูล ความคิดเห็น และแนวคิดเกี่ยวกับพวงหรีดงานศพในสังคมไทย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคมการเมืองผ่านสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ปรากฏบนพวงหรีด

1. แนวประเด็นคำถาม การมอบพวงหรีดในงานศพในสังคมไทย

1.1 พวงหรีด ตามความคิดเห็นของท่าน หมายถึงอะไร ?

.....

.....

1.2 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ในการนำพวงหรีดมามอบในงานศพ ?

.....

.....

2. แนวประเด็นคำถาม ศัญศาสตร์ กับการสื่อสารทางการเมือง

2.1 ท่านคิดว่าการมอบพวงหรีดในงานศพ กับการเมืองในสังคมไทย เกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

2.2 ท่านคิดว่านักการเมืองควรมีส่วนร่วมในการนำพวงหรีดไปมอบในงานศพหรือไม่อย่างไร ?

.....

.....

2.3 ท่านคิดเห็นอย่างไรกับการสลักชื่อหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ บนพวงหรีดที่มอบในงานศพ ?

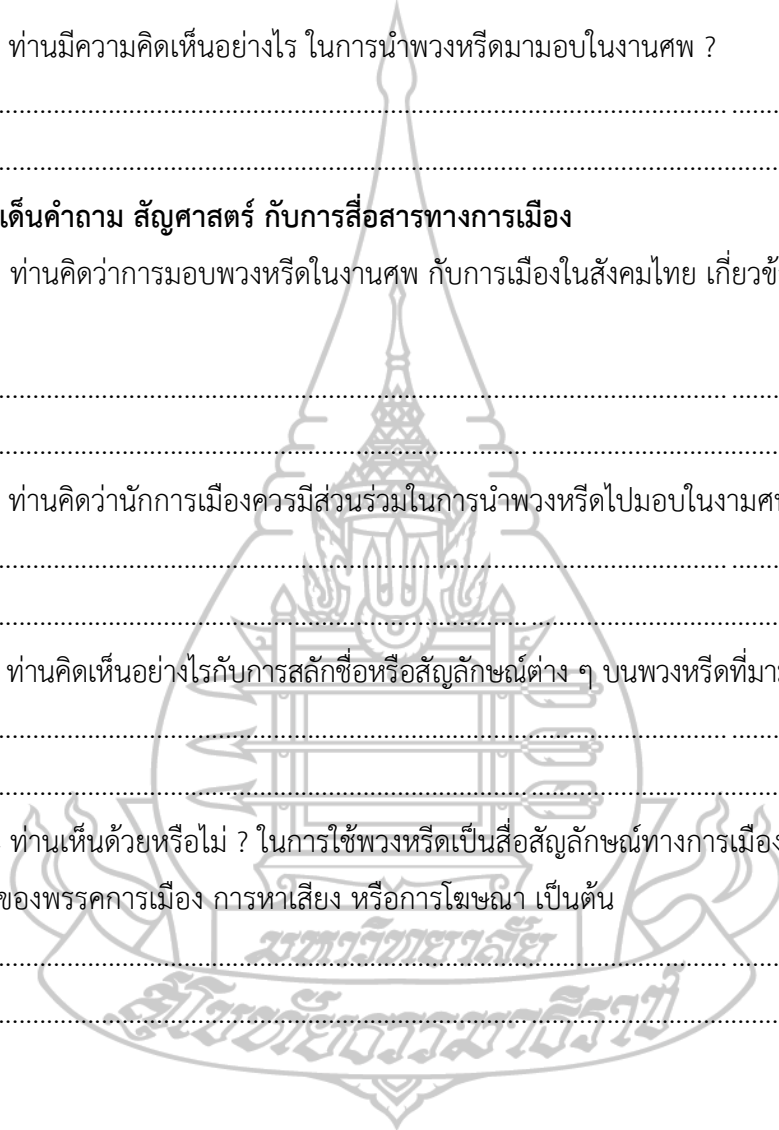
.....

.....

2.4 ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ? ในการใช้พวงหรีดเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางการเมือง เช่น การวางรากฐานของพรรคการเมือง การหาเสียง หรือการโฆษณา เป็นต้น

.....

.....

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป ได้แก่

1. พระครูมงคลถาวรกิจ เจ้าอาวาสวัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)
2. พระกวีวงศ์ ปธ.9, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)

ร้านจำหน่ายพวงหรีด จำนวน 2 คน

3. นายหนึ่ง พรหมจักร ร้านดอกไม้พรหมจักร
4. นายบัลลังค์ มาจิ่งหรีด ร้านดอกไม้ดรีมฟลาวเวอร์

พิธีกรทางศาสนาประจำวัด จำนวน 1 คน

5. นายมนตรี ยี่สุนั พิธีกรทางศาสนาและไวยาวัจกรวัดมัทตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)

เจ้าภาพผู้จัดงานศพ จำนวน 5 คน

6. นายสวัสดิ์ สุวรรณชนะ
7. นางสาววัลักษณ์ รัตนวิโรจน์
8. นายสุรียา เดชเกิด
9. นายสมศักดิ์ แทนแก้ว
10. นายเอกภัทร สว่างใจ

นักการเมืองและข้าราชการที่มอบพวงหรีด จำนวน 5 คน

11. ดร.ไพโร พัฒโน กรรมการบริหารพรรคเศรษฐกิจไทย อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
12. นายวิจิต พรหมฉาย รองนายกเทศมนตรีนครหาดใหญ่
13. นายวันชัย สุขมี สมาชิกสภาเทศบาลเขต 1
14. นายวิจิตร สารานพกุล โรงเรียนเทศบาล ๑ (เอ็งเสียงสามัคคี)
15. นายภัทรศักดิ์ มีแสง ผช.เจ้าพนักงานพัฒนาชุมชน

แขกทั่วไปที่มาร่วมงานศพ จำนวน 5 คน

16. นางมานี อرن้อม
17. นางบุปผา ไชยสงค์
18. นายวีระพล รันนุรักษ์
19. นางสุลาไล บัญช่วย
20. นายเริงชัย ณะแก้ว

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระทวี หอมเกตุ (อนาลโย)
วัน เดือน ปี เกิด	29 พฤศจิกายน 2535
สถานที่เกิด	อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช 2555) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง)
สถานที่ทำงาน	วัดมหัตตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน) ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
ตำแหน่ง	ผู้ช่วยเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดสงขลา

